Anul III Nr. 2

BULETINUL
COMISIEI
MONUMENTELOR ISTORICE

București
1992

http://patrimoniu.gov.ro

Coperta I: Stema Ţării Româneşti pe hrisovul voievodului Ştefan Cantacuzino pentru desfiinţarea văcăritului 1714

Coperta a IV-a: Bolniţa Mănăstirii Cozia Foto: Vasile Drăguţ, 1961

COLEGIUL DE REDACŢIE

Aurel Botez
Peter Derer
Ştefan Gorovei
Eugenia Greceanu
Călin Hoinărescu
Sergiu Iosipescu
Ion Istudor
Dan Mohanu
Cezara Mucenic
Paul Niedermaier
Constantin Pavelescu
Radu Popa (preşedintele colegiului)
Marius Porumb
Georgeta Stoica
Nicolae Stoicescu
Aurelian Trişcu

REDACŢIA
Doina Florea (redactor şef)
Maria-Elena Negoescu (redactor)
Georgeta Pop (redactor)
Elisabeta Ancuţa-Ruşinaru (redactor de rubrică)
Sanda Gusti (macheta artistică şi tehnică)
Dragoş Ardeleanu (secretar de redacţie)

Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice — Str. Ienăchiţă Văcărescu, nr. 16, sector 4, Bucureşti, cod 70 528, telefon 615.54.20, interior 127. Administraţia: Direcţia pentru Presă, Publicitate şi Tipărituri (D.P.P.T), Piaţa Presei Libere nr. 1, sector 1, Bucureşti, cod 71 554, telefon 617.60.10, interior 1405. Abonamentele se pot face la administraţie, prin poştă sau virament D.P.P.T., cont 645120608 Banca Comercială a României, Filiala sector 1, Bucureşti şi la Oficiile poştale sau difuzorii de presă. Un abonament anual este de 360 lei (90 lei număr). Abonamente pentru străinătate prin ORION SRL, Splaiul Independenţei nr. 202 A, Sector 6, Bucureşti, Telefon 617 34 07 FAX 400 -42 41 69. Tipărit în Bucureşti, la Imprimeria ,,Arta grafică''.

Au colaborat: Luminiţa Dumitriu (arheolog); Adrian-Silvan Ionescu (istoric de artă); Varvara Ionescu (pictor restaurator); Daniela Marcu (arheolog, referent DMASI); Florea Pavel Mircea (arheolog); Doina Mîndru (istoric de artă, referent DMASI); Corina Popa (istoric de artă); Georgeta Pop (istoric, redacţia publicaţiilor CNMASI); Elisabeta Ancuţa-Ruşinaru (publicist, redacţia publicaţiilor CNMASI).

http://patrimoniu.gov.ro

Comisia Națională a Monumentelor,
Ansamblurilor și Siturilor Istorice

BULETINUL
COMISIEI
MONUMENTELOR ISTORICE

Nr. 2/1992

Anul III

http://patrimoniu.gov.ro

DOSARELE DISTRUGERII

Cazul Alba-Iulia 5
Expoziția Monumentele României 1977—1989 9
Masa rotundă Monumentele României după 1989 (Elisabeta Ancuța-Rușinaru) 35

COMUNICĂRI ȘI RAPOARTE DE CERCETARE

CORINA POPA, *Elemente de morfologie otomană în arta monumentală din Țara Românească (sec. XVI-XVII)* 37
LUMINIȚA DUMITRIU, *Evoluția fostei mănăstiri Cobia (județul Dîmbovița) în lumina cercetărilor arheologice* 54
FLOREA PAVEL MIRCEA, *Identificarea unei pietre de mormînt de la începutul secolului al XVII-lea* 66

METODOLOGII ȘI TEHNICI DE LUCRU

VARVARA IONESCU, *Restaurarea picturii la biserica de lemn din Techirghiol* 68

LEGI, REGULAMENTE, NORMATIVE

Ministerul Culturii, Comunicat . . 85

CRONICA INTERNĂ

Din ședințele CNMASI (Cezara Mucenic) 86
Acordul comitetului româno-maghiar pentru monumente, ansambluri și situri istorice 87
Colaborarea româno-germană pentru protecția monumentelor/ Conferința de presă (Georgeta Pop) 89

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Restaurarea ansamblului Cotroceni — artă și meșteșug (Elisabeta Ancuța-Rușinaru) 91
Zilele arhitecturii și urbanismului la Cluj, 8—10 aprilie 1992 (Georgeta Pop) 91

RECENZII, EXPOZIȚII, NOTE BIBLIOGRAFICE

Szathmari-fotograf (Adrian Silvan Ionescu 93
Ars Transilvaniae, 1/91 (Daniela Marcu) 95

http://patrimoniu.gov.ro

LES DOSSIERS DE LA DESTRUCTION

Le cas Alba-Iulia 5
L'exposition Les Monuments de la Roumanie 1977—1989. 9
La table ronde Les Monuments de la Roumanie après 1989 (Elisabeta Ancuța-Rușinaru). 35

EXPOSES ET RAPPORTS DE RECHERCHE

CORINA POPA, *Eléments de morphologie ottomane dans l'art monumental en Valachie (XVI-XVII-ème siècles)* 37
LUMINIȚA DUMITRIU, *L'évolution de l'ancien monastère Cobia dans la lumière des recherches archéologiques* 54
FLOREA PAVEL MIRCEA, *L'identification d'une pierre tombale datant du début du XVII -ème siècle* 66

METHODOLOGIES ET TECHNIQUES DE TRAVAIL

VARVARA IONESCU, *La restauration de la peinture de l'église en bois de Techirghiol*. 68

LOIS, REGLEMENTS, NORMATIFS

Le Ministère de la Culture, Communiqué 85

CHRONIQUE INTERNE

Les séances de la CNMESH (Cezara Mucenic) 86
Accord sur l'organisation du Comité Mixte Roumain-Hongrois pour les Monuments, Ensembles et Sites Historiques. 87
Collaboration roumaine-allemande pour la protection des monuments/Conférence de presse (Georgeta Pop) 89

LA VIE SCIENTIFIQUE

La restauration de l'ensemble Cotroceni-art et métier (Elisabeta Ancuța-Rușinaru) 91
Les journées de l'architecture et de l'urbanisme, Cluj, 8—10 avril 1992 (Georgeta Pop). 91

EXPOSITIONS, COMPTES-RENDUS, PRESENTATIONS

Szathmari photographe (Adrian-Silvan Ionescu) 93
Ars Transilvaniae, 1/91 (Daniela Marcu) 95

http://patrimoniu.gov.ro

THE FILES OF DESTRUCTION

The Case Alba-Iulia 5
The Exhibition *The Monuments of Romania 1977—1989* 9
The Round Table *The Monuments of Romania after 1989* 35

RESEARCH PAPERS AND REPORTS

CORINA POPA, *Elements of Ottoman Morphology in Monumental Art in Wallachia (XVI-XVIIth centuries)* 37
LUMINIȚA DUMITRIU, *The Evolution of the Former Monastery Cobia in the Lights of Archeological Researches* 54
FLOREA PAVEL MIRCEA, *The Identification of a Tomb Stone from the beginning of XVIIth Century* 66

WORKING METHODS AND TECHNIQUES

VARVARA IONESCU, *The Restoration of the Painting at the Wood Church from Techirghiol* . . 68

LAWS, RULES, NORMS

The Ministery of Culture, *Communiqué* 85

INTERNAL CHRONICLE

The NCHMES's Proceedings (Cezara Mucenic) 86
The Agreement of Romanian-Hungarian Committee for Historical Monuments, Ensembles and Sites 87
The Romanian-German Co-operation for Monuments Protection / Press Conference (Georgeta Pop) 89

SCIENTIFIC LIFE

The Restoration of Cotroceni Ensemle-Art and Skill (Elisabeta Ancuța-Rușinaru). 91
The Days of Architecture and Urbanism, Cluj, 8—19 April 1992 (Georgeta Pop) 91

EXHIBITIONS, REVIEWS, PRESENTATIONS

Szathmari as photograph (Adrian-Silvan Ionescu) 93
Ars Transilvaniae, 1/91 (Daniela Marcu). 95

http://patrimoniu.gov.ro

CAZUL «ALBA IULIA»

Către
PROCURATURA MUNICIPIULUI ALBA IULIA

România
Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice

Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice

Spre știință:
— Procuratura județului Alba
— Primăria municipiului Alba Iulia
— Prefectura județului Alba
— Ministrul Culturii — Direcția generală Memorie Culturală

Prin prezenta formulăm sesizare penală în raport cu faptele de distrugere gravă comise în zilele de 6—8 martie 1992, sub girul Trustului local de construcții «Hercules», prin salariații acestei instituții.

Făptașii au desfășurat activitatea de distrugere în zona rezervației arheologice Apullum, zonă marcată ca atare în hărțile anterior puse la dispoziția primăriei municipiului. Zona se găsește în vecinătatea unui mare complex de băi romane, cercetat și publicat în anii 1898—1913. Macheta complexului, în prezent expusă la muzeul din Alba Iulia este de publică notorietate, iar Primăria locală — prin prefectura județului Alba — a fost pusă în cunoștință că obiectivul în cauză figurează la capitolul A. Monumente și situri arheologice, la poziția 01 — A — 002 («Complexul arheologic de epocă romană, orașul antic Apullum» situat pe teritoriul orașului actual — mun. Alba Iulia) pe lista monumentelor istorice.

Activitatea de distrugere, constînd în excavarea fundațiilor pentru un bloc de apartamente cu grad sporit de confort, situat la întretăierea străzilor Muntenia și Traian, și anume în săparea unui volum de cca. 2500 mc. pe o suprafață de 900 mp. (60 x 15) a repercutat în mod extrem de grav asupra sitului aflat în plină zonă a rezervației arheologice Apullum.

Consecința directă a evenimentului a fost distrugerea de ziduri cu pictură murală, de pavimente de marmură, de porțiuni de mozaic policrom și de construcții (hipocaust) romane, instalații de încălzire, sute, poate mii de cărămizi romane de diferite forme, avînd ștampilă de legiune și a gărzii guvernatorului celor trei Dacii, porțiuni de coloană de piatră etc.

Acțiunea de incalificabilă barbarie, de vandalism (aparent intenționat) a dus la pierderea unei mari porțiuni a palatului guvernatorului Daciei romane — monument de valoare europeană, cu foarte puține analogii în fostele provincii ale Imperiului. Molozul rezultat din demolare, transportat la locul unei viitoare șosele, poate fi doveditor pentru gravitatea pierderii — calitatea și cantitatea acesteia — în dauna patrimoniului nostru.

Constatarea faptelor mai sus descrise a fost făcută prin delegați ai Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblu-

http://patrimoniu.gov.ro

rilor și Siturilor Istorice, respectiv prin domnul dr. arhg. Radu Popa — vicepreședinte, care a solicitat nou alesului primar al municipiului Alba Iulia și prefectului județului Alba sistarea definitivă a construirii, în același loc, a blocului, solicitare la care a primit asigurări în sensul conformării. La fața locului s-a stabilit un plan de acțiune operativ privind recuperarea și aducerea în sit a materialelor de construcție romană, în vederea viitoarelor lucrări de conservare — instalarea unui gard de protecție în limitele fondurilor de care dispune D.M.A.S.I. ca ordonator secundar de credite.

Faptele de distrugere mai sus descrise sînt prevăzute de art. 360 Cod penal. Totodată, fapta nedenunțării de către persoanele obligate legal este înscrisă la art. 265 din Codul penal (omisiunea denunțării).

Caracterul ilegal al faptelor descrise se prefigurează prin lipsa autorizației de construcții — desființare, prevăzută în mod imperativ în competența primăriei. În cazul existenței unei autorizații, aceasta nu poate fi decît grav ilegală, generatoare de fapte infracționale și pagube iremediabile.

Vicepreședintele CNMASI a fost informat de prefectul județului că ridicarea blocului s-a decis de către Comisia tehnico-economică județeană, la 20 august 1991, în absența reprezentanților pentru patrimoniu, deci în mod ilegal, în sfidarea dispozițiilor Decretului nr. 91/1991, a normelor de tranziție din ultimii doi ani, a adreselor către prefectură, al Ordinului din 23.12.1991, al Ministerului Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului și al Ministerului Culturii — în conformitate cu care avizul CNMASI se impunea cu strictețe, anterior inițierii unei astfel de lucrări.

Față de cele expuse, solicităm ca în virtutea autorității și competențelor Dvs. în materia supravegherii legalității să dispuneți organului competent, teritorial și material, de anchetă penală, începerea urmăririi penale împotriva persoanelor responsabile de faptele deosebit de grave semnalate și descrise prin prezenta — potrivit calităților cu care sîntem abilitați, de Decretul nr. 91/1991, pe linia protejării, conservării, restaurării și punerii în valoare a monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice din România.

În convingerea că veți proceda de urgență spre restabilirea echității și legalității, vă adresăm mulțumirile noastre.

VICEPREȘEDINTE CNMASI
RADU POPA

SECRETAR CNMASI
DIRECTOR DNMASI

DR. ARH. PETER DERER

Consilier juridic DNMASI
BENEDICT MARTINOV

http://patrimoniu.gov.ro

Către
DIRECȚIA MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE BUCUREȘTI

Muzeul Unirii str. Mihai Viteazu nr. 12—14, 2500
Alba-Iulia, Nr. 232 din 24 aprilie 1992.

În urma situației create la Alba Iulia, în str. Munteniei, unde s-au descoperit și distrus importante vestigii romane și în urma concluziilor rezultate în urma deplasării d-nului dr. Radu Popa, am înțeles că, în perspectivă, avizarea oricărori tipuri de lucrări în zone arheologice cunoscute (situri) sau necercetate, aprobările se dau numai de către D.M.A.S.I.

În această situație, vă supunem spre analizare și soluționare în timp util a următoarelor:

1. Orașul Alba Iulia, în proporție de 60%, se suprapune peste vechile așezări romane, prefeudale și feudale. Acest lucru este valabil și în orașele Aiud, Sebeș etc. În continuare, primăria municipiului, ca de altfel și a celorlalte orașe, este solicitată să elibereze autorizații de construcții case și anexe gospodărești mărunte (șoproane, garaje, bucătării de vară etc), în spații care firesc se suprapun probabil vechilor construcții. În situația dată, dorim să ne precizați modalitățile de rezolvare, cunoscînd faptul că primăriile și opinia publică nu concep ca în Alba Iulia să nu se mai construiască într-un spațiu atît de întins. Aceasta raportată la construcții de casă și anexe gospodărești, departajînd situații în care este vorba de lucrări de mare amploare sau de proporții reduse.

2. Se ivesc situații cînd asemenea lucrări se propun a se realiza pe perimetrul orașelor sau în extravilan, ca de exemplu: stații de epurare a apei potabile pentru orașele Aiud și Blaj, aducțiune de apă potabilă în orașe, construirea aeroportului de la Sibot. Asemenea lucruri de mare anvergură percep avize de principiu pentru deschiderea finanțării în vederea elaborării proiectelor definitive și a execuției acestora.

În trecut, noi avizam în principiu asemenea proiecte cu condiția prospectării în vederea eliberării terenului de sarcină istorică, lucrare care se realiza în baza unui contract între Muzeul Unirii și beneficiar, ultimul suportînd cheltuielile financiare pentru lucrările de prospectare executate de specialiștii muzeului.

Credem că acest principiu ar putea fi valabil și în continuare, excluzînd siturile arheologice cunoscute.

În cazul cînd atît D.M.A.S.I. cît și Muzeul Unirii se mențin pe poziții rigide, riscăm ca unele lucrări să se execute totuși, fără a avea controlul și posibilitatea de a investiga și recupera eventualele vestigii arheologice în vederea valorificării lor științifice.

Vă rugăm să ne precizați ce metodologie de lucru putem aborda în continuare pentru situațiile relatate în prezenta adresă.

DIRECTOR
Dr. GHEORGHE ANGHEL

http://patrimoniu.gov.ro

Către

Ministerul Culturii

Cabinetul Domnului Ministru Ludovic Spiess

Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice consideră de datoria sa să vă aducă la cunoștință distrugerile de deosebită gravitate produse la Alba Iulia, situația creată de pe urma lor și măsurile provizorii adoptate cu prilejul deplasării la fața locului de către vicepreședintele comisiei, dr. Radu Popa.

În zilele de 6—0 martie a.c. Trustul Local de Construcții „Hercules" a inițiat la întretăierea străzilor Muntenia și Traian săparea fundațiilor unui bloc de apartamente cu grad sporit de confort, excavînd în acest scop cca 2500 m^3 pe o suprafață de 900 m^2 (60/15 m). Situl se află în plină zonă a rezervației arheologice Apullum, marcată ca atare în hărțile puse anterior la dispoziție Primăriei municipiului, învecinîndu-se cu marele complex de băi romane cercetat și publicat în anii 1898—1913 de primul director al muzeului local, complex a cărui machetă este expusă și în prezent în muzeul din Alba Iulia.

Excavarea fundațiilor a început fără autorizație de construcție sau — pentru cazul în care un asemenea act există — fără autorizație eliberată de primăria municipiului, ci eventual de prefectură, deci abuziv și contrar normelor legale. Nu s-a cerut avizul muzeului local în cadrul căruia mai funcționează încă un oficiu al patrimoniului. Vicepreședintele C.N.M.A.S.I. a fost informat de către prefect că ridicarea blocului s-a decis la Comisia Tehnico-Economică Județeană la 20 august 1991, în absența reprezentanților Oficiului pentru Patrimoniu, decizie ilegală. Conform normelor de tranziție adoptate în ultimii doi ani, adreselor trimise prefecturilor și, mai nou, contrar Ordinului din 23.XII.1991 al Ministerului Lucrărilor Publice și Amenajarea Teritoriului și al Ministerului Culturii, o asemenea lucrare ar fi trebuit să aibă obligatoriu avizul C.N.M.A.S.I.

Chiar de la începerea lucrărilor, excavatorul a întîlnit ziduri, pavimente și construcții (hipocaust) romane pe care le-a distrus în mod iresponsabil de-a lungul a trei zile, pînă cînd spargerea și smulgerea unor mari blocuri de zidărie a dus la defectarea lui. Doar astfel s-a salvat de la distrugerea o porțiune a complexului încă neprecizată ca întindere. Au fost excavate ziduri cu pictură murală, pavimente de marmoră, porțiuni de mozaic policrom, instalații de încălzire, sute sau poate mii de cărămizi romane de diferite forme cu ștampila de legiune și cu aceea a gărzii guvernatorului celor trei Dacii, porțiuni de coloane din piatră etc. Acest act de incalificabilă barbarie a dus la pierderea unei mari porțiuni din palatul guvernatorului Daciei romane, monument de valoare europeană cu foarte puține analogii în fostele provincii ale Imperiului. Molozul rezultat a fost dus la locul unei viitoare șosele, permițînd aprecierea gravității excepționale a pierderii produse patrimoniului nostru.

Muzeul local a luat unele măsuri pentru stabilirea prin cercetări a situației din sit, dar n-a sesizat nici pînă în prezent Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice asupra evenimentului și nici nu dispune de mijloacele necesare, corespunzătoare mărimii și importanței obiectivului. În prezent se lucrează cu patru salariați ai muzeului. Chiar dacă ar exista fonduri suficiente și o echipă de cercetători, investigația va dura cu siguranță mai multe campanii anuale și doar după încheierea ei se vor putea stabili soluțiile finale.

Vicepreședintele Comisiei Naționale a Monumentelor Ansamblurilor și Siturilor Istorice a cerut primarului nou ales al municipiului Alba Iulia și prefectului județului Alba sistarea definitivă a construirii în acel loc a blocului, primind asigurări în acest sens. S-a stabilit la fața locului un plan de acțiune, recuperarea și aducerea în sit a materialelor de construcție romane în vederea viitoarelor lucrări de conservare, instalarea unui gard de protecție în limitele fondurilor de care dispune Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice și tot în aceste limite finanțarea eventuală a săpăturilor de salvare, necesare în acest moment.

Comisia Națională a Monumentelor Ansamblurilor și Siturilor Istorice consideră necesară sesizarea procuraturii pentru aplicarea în acest caz de extremă gravitate a prevederilor Codului penal, acțiune ce ar putea avea efecte asupra limitării distrugerilor ce se produc în momentul de față în întreaga țară. Comisia folosește prilejul acestui eveniment deosebit de grav pentru a solicita sprijinul Domniei Voastre în obținerea unui cadru legislativ adecvat, fără de care pierderile vor continua și se vor agrava.

Vă rugăm, totodată, să constatați că muzeele și oficiile locale de patrimoniu, subordonate autorităților județene, nu sînt în măsură să reziste presiunilor organelor locale, dictate de interese potrivnice patrimoniului de monumente, ansambluri și situri istorice al țării noastre.

VICEPREȘEDINTE AL CNMASI
dr. RADU POPA

http://patrimoniu.gov.ro

Concepută ca o evaluare a stării fondului de monumente și ansambluri de arhitectură la 1990, 13 ani după dispariția D.M.I. ,D.M.M.I.A., D.P.C.N., expoziția organizată de succesoarea acestora, D.M.A.S.I. și comisiile zonale ale C.N.M.A.S.I., cu concursul Institutului de arhitectură Ion Mincu și al Muzeului de istorie și artă al Municipiului București, s-a constituit într-un dramatic bilanț al pierderilor de substanță artistică și istorică ce au jalonat dureros perioada investigată, în mod diferențiat, dar cu atît mai semnificativ, pe întreg cuprinsul țării.

Rostul acestui bilanț-rechizitoriu a fost multiplu: pe de o parte expoziția s-a vrut a fi o percutantă «prise de conscience» asupra condiției precare a monumentelor, aceste mărturii materiale ale ființei noastre istorice, lipsite de cea mai elementară legislație de protecție, pe de alta, s-a dorit o ilustrare a necesității de orientare a activității și fondurilor de restaurare spre punctele cele mai critice, semnalîndu-le totodată pe acestea, precum și cauzele ce le-au generat, organismelor cu rol decizional și administrativ în gestionarea fondului construit.

Astfel, discursul expozițional pornește de la 1940, considerat moment de referință pentru relativul său echilibru, și, sărind peste perioada 1950—1977, în care C.S.C.A.S. — D.M.I. ... au constituit, atît cît se permitea pilonii administrării, conservării și restaurării fondului monumentelor; expoziția detaliază condiția monumentului istoric în urma agresărilor de tot felul: război, schimbarea administrației, a regimului de proprietate, desființarea unor pături sociale, instalarea unei noi mentalități, parțial subsidiare modernismului în arhitectură, (și acesta superficial înțeles) cu consecințe dezastruoase în planul proiectării: reconstrucția orașelor, restructurarea localităților pînă la modificarea geografiei, cu toate urmările sale — modificarea biotopului și traumatizarea persoanei umane în datele ei esențiale — memorie, habitat, ocupații.

Capitole aparte sînt rezervate ilustrării distrugerilor suferite de fondul monumentelor istorice pe provincii istorice, Bucureștiul beneficiind de o aprofundare, datorită și multitudinii, dar și relativei accesibilități a materialului ilustrativ. Schema sintetizînd mecanisme ale distrugerii, (o casă și apoi părți întregi din oraș) situația monumentelor inventariate în diverse etape după criterii ilustrînd interese diferite, date statistice ilustrînd pierderile suferite pînă la data organizării expoziției, deschid fiecare capitol marcînd o dramatică alunecare spre aneantizare a istoriei ilustrate de valorile arhitecturii urbane, mai ales a celei situate în zona extracarpatică.

Sînt prezentate vechile centre parțial sau total dispărute ale Ploieștiului, Craiovei, Tîrgoviștei, Piteștiului, Slatinei, Tîrgu-Jiului, părți ale Brăilei, planuri și imagini de ansamblu ale Focșanilor, Sucevei, Galațiului, Iașilor.

Zona intracarpatică ilustrează pierderile suferite de arhitectura de lemn, modificarea profundă a arhitecturii și a aspectului așezărilor rurale, precum și distrugerile suferite de marile ansambluri rezidențiale ca urmare a schimbării regimului de proprietate: Castelul Criș, Korniș, Togul lui Pastory, Castelul

http://patrimoniu.gov.ro

Henter, Castelul Bethlen-Boiu Albești, conacul din Geoagiu, Castelul Martinuz, burgul Gîrboului.

În acest context, situația așezărilor săsești din Transilvania ilustrează o problematică specială. Tradiționalismul acestor comunități solid organizate timp de opt secole în jurul cîtorva elemente directoare: biserica, autoritatea laică și familia autarhică, definit în plan constructiv de solidaritatea arhitecturală maximă, ca și de un pronunțat conservatorism, este confruntat cu cea mai dramatică situație: părăsirea masivă a peste 150 de localități de către populația lor multisecular stabilă, și deci, abandonarea, cu toate consecințele ce decurg, a celui mai omogen patrimoniu arhitectural păstrat.

Un sector anume a fost rezervat ilustrării sau enunțării reacțiilor interne și internaționale, politice sau științifice, oficiale și personale, individuale și colective, față de politica de distrugere promovată de totalitarism. Peste extrema izolare care părea să condamne definitiv destinul României, dincolo de aparenta imobilitate a unui popor subminat de suferință și teroarea colectivă, această expoziție încearcă să ilustreze cum s-a manifestat glasul și gestul unei imense compasiuni și solidarități umane.

În exterior, denunțarea dictaturii, a crimelor ei sociale și culturale, largile acțiuni de «înfrățire» a micilor localități inițiate de ECOVAST, presiunile politice exercitate asupra regimului dictatorial, în contrast cu quietismul studiilor și manifestărilor interne, sunt ilustrate de un bogat material documentar xerografiat și prezentat pe subcapitole spre o mai ușoară și corectă informare a publicului. O notă aparte o face grupajul de memorii și intervenții ale unor distinse personalități românești (acad. Grigore Ionescu, acad. Dionisie Pippidi, prof. Aurelian Trișcu., prof. Dinu Giurescu, prof. Vasile Drăguț) pentru salvarea unor inestimabile vestigii precum Mănăstirea Văcărești, Mihai Vodă, ca și memorialele «Grupului de supraveghere a monumentelor istorice» (Radu Ciuceanu, O. Roske, Daniel Barbu)

Fără îndoială că expoziția «Monumentele României» constituie o pledoarie pentru acestea în primul rînd, dar credem a fi fost în intenția organizatorilor, în egală măsură, și un demers de sensibilizare a unor factori decizionali mai diverși și mai direct implicați în protecția monumentelor, precum D.U.A.T., prefecturi, corpul legislativ și, poate nu greșesc, chiar a arhitecților înșiși, invitați să reconsidere, prin prisma unui mental eliberat de constrîngeri, noțiuni precum: valoare urbană, siluetă specifică, structură specifică a țesăturii urbane, valoare a cadrului natural, rezervă urbană, zonă de protecție.

Căci, este timpul să o recunoaștem, dacă monumentele, fiecare în parte, au avut de suferit în ultimele decenii mult, orașele, mari și mici, tîrgurile, așezările de tip mixt, rural și urban, situate în zona extracarpatică mai ales, au fost enorm mutilate sau au dispărut aproape fără să rămînă urmă din ceea ce au fost cîndva aceste mărturii specifice de istorie și spiritualitate românească în care occident și orient, tradiție multiseculară și import sau asimilare alogenă se întrepătrundeau, dialogau, într-o țesătură de unică subtilitate.

DOINA MÎNDRU

http://patrimoniu.gov.ro

MINISTERUL CULTURII

COMISIA NAȚIONALĂ A MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE

ARTEXPO

DMASI

în colaborare cu : COMISIILE ZONALE ALE MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE • INSTITUTUL DE ARHITECTURĂ „ION MINCU" BUCUREȘTI • MUZEUL DE ISTORIE ȘI ARTĂ A MUNICIPIULUI BUCUREȘTI • ACADEMIA DE ARTE FRUMOASE BUCUREȘTI

MONUMENTELE ROMÂNIEI

1977–1989

http://patrimoniu.gov.ro

COMITETUL DE ORGANIZARE

Academician GRIGORE IONESCU,
RADU POPA, AURELIAN TRIȘCU, PETER DERER, SANDA IGNAT
Compartimente analitice: SERGIU IOSIPESCU
Compartimente sintetice: AUREL BOTEZ
Secretariat:
ALEXANDRU TĂTARU URUM, CONSTANTIN CORNELIU, AURELIAN STROE

AU SPRIJINIT:

ȘERBAN CANTACUZINO (Londra)
ANGUS FOWLER (Marburg)
CRISTOPH MACHAT (Köln)
ȘTEFAN MĂNCIULESCU (Paris)
MARTIN RILL (Gundelsheim)
ROBERT STEINER (Winterthur)
ICOMOS INTERNATIONAL (Paris)
DEUTSCHES NATIONALKOMITEE — ICOMOS

Expoziția a fost organizată în următoarele secțiuni:

— **Tezaurul monumental 1940**
— **Agresiuni generale**
— **«Epoca» Ceaușescu**
— **Reacții la demolări**
— **Pierderi și degradări:**
— **București**
— **Muntenia**
— **Oltenia**
— **Transilvania, Banat-Crișana**
— **Moldova**
— **Dobrogea**

http://patrimoniu.gov.ro

I. TEZAURUL MONUMENTAL 1940

Prezintă moştenirea clădită înainte de distrugerile şi degradările înregistrate după intrarea României în război.
Este urmărită prezentarea diversităţii fondului, pitorescului arhitecturii, integrării monumentului în natură, proporţiei umane a construcţiilor, grijii pentru buna întreţinere.

Cetatea de Baltă. Castelul Bethlen-Haller (sec. XVII)

Cincşor. Cetatea cu biserica fortificată (sec. XIV-XV)

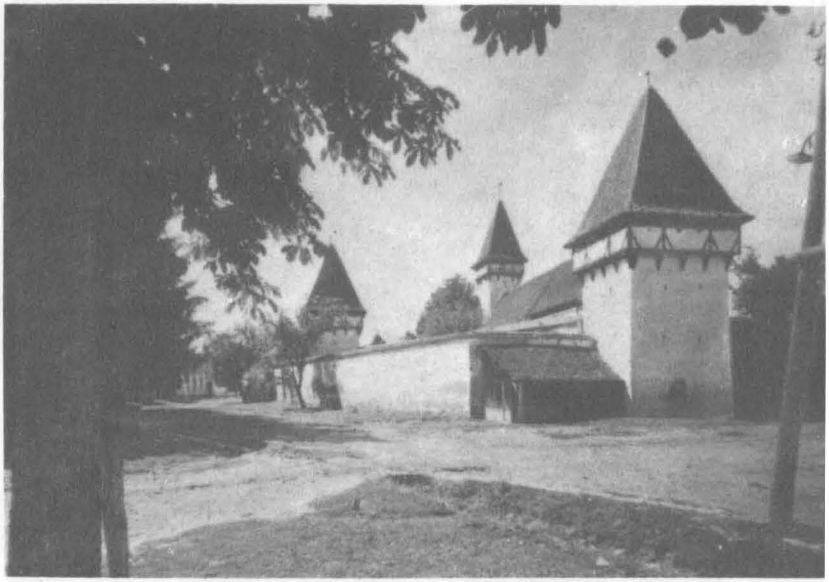

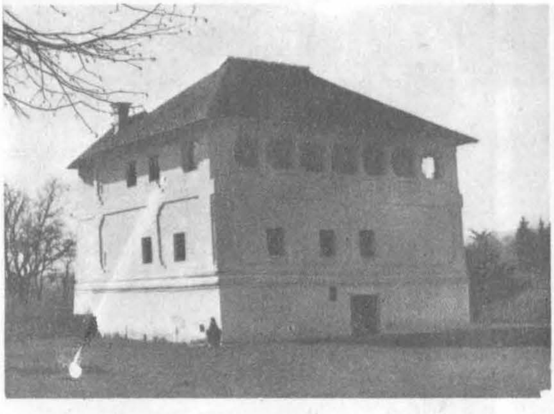

Măldăreşti. Cula Duca (1827)

Exponatele provin de la:

— Fondul de fotografii arh. Al. Petit (Patriarhia Română)
— Biblioteca Academiei Române (Stampe)
— Imprimeria Coresi (fost C.P.C.S.)
Coordonatorul secţiunii: **Gheorghe Cantacuzino**

http://patrimoniu.gov.ro

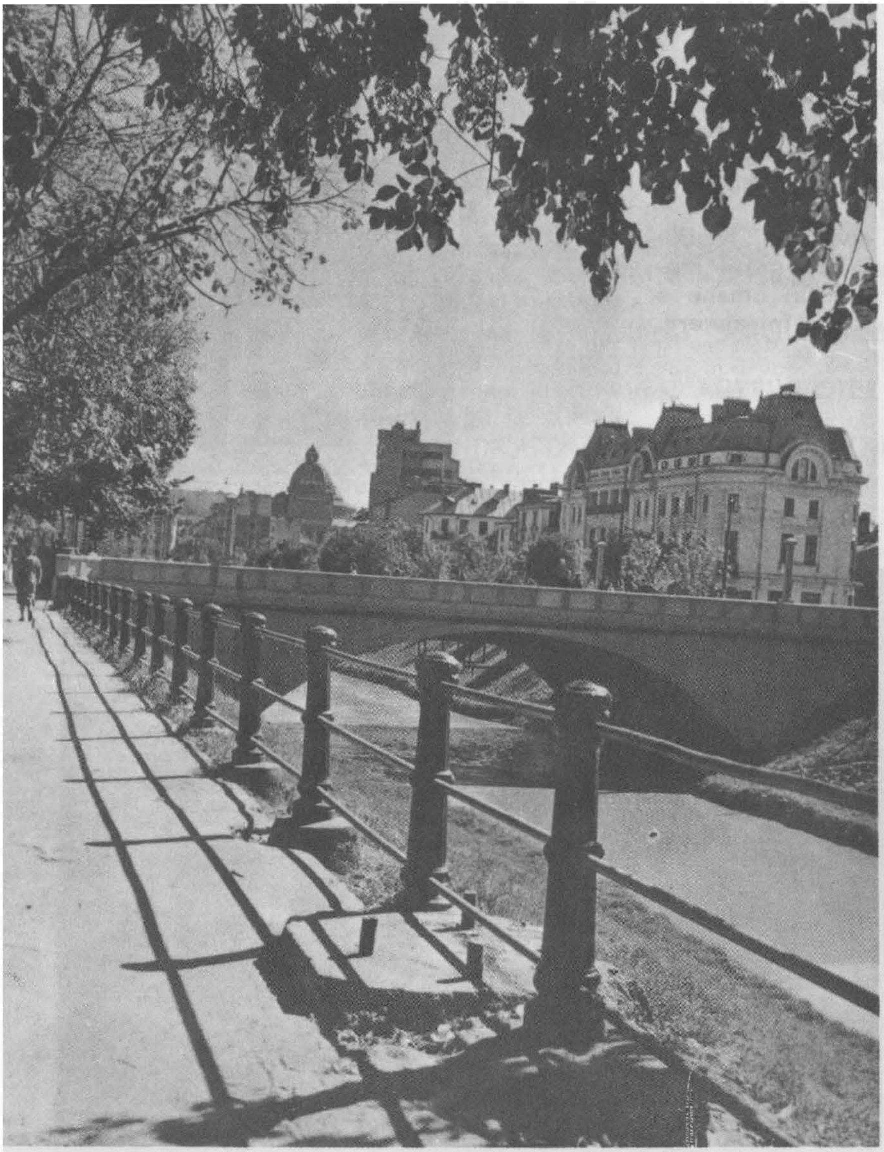

București,
Cheile Dîmboviței

Jud. Buzău. Mănăstirea Bradu (XVI-XVII)

Popești-Leordeni. Conacul Manu-Romalo — interior — (sec. XVIII-XIX), astăzi distrus în proporție de peste 60%

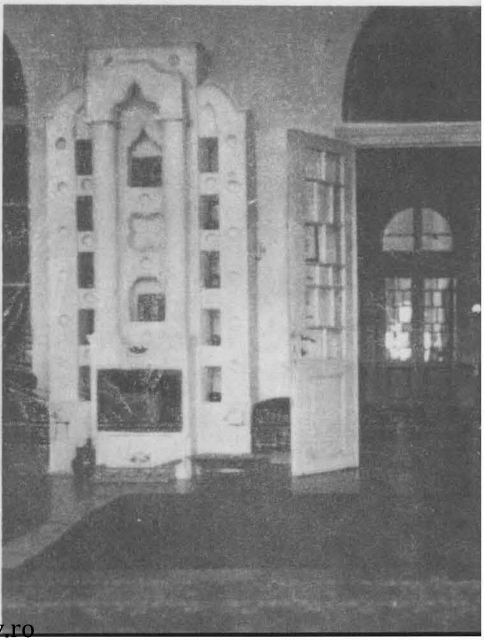

http://patrimoniu.gov.ro

II. AGRESIUNI GENERALE

Prezintă atît pierderile și degradările ce pot fi întîlnite în toată Europa postbelică, dar mai ales cele datorate unor cauze specifice sud-estului european — ivite o dată cu instalarea regimurilor comuniste.

Secțiunea are în cadrul ei următoarele capitole: *războiul mondial, administrația comunistă, procesul de urbanizare și părăsirea satelor, «reconstrucția» socialistă, modificarea geografiei.*

București. Teatrul Național (sec. XIX)

Medieșul Aurit. Castelul Lonyay (sec. XVII) înainte de război

Sîmbăta. Mănăstirea (sec. XVII) — distrusă în sec. XVIII

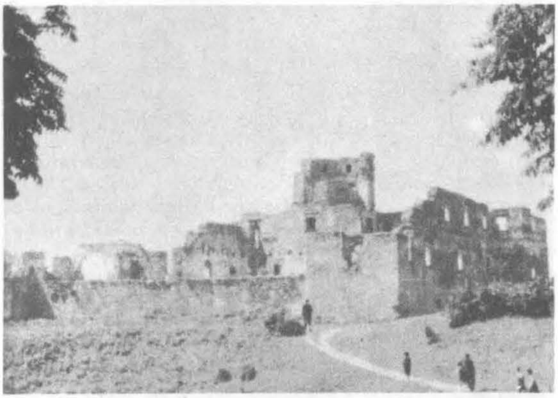

Medieșul aurit.
Castelul Lonyay — după 1944.

Exponatele provin de la:

- Ioan George Andron
- Ioan Bucur
- Peter Derer
- Andrei Pănoiu
- Fototeca D.M.A.S.I.
- Fototeca M.I.A.M.B.
- Comisiile zonale ale D.M.A.S.I.
- Imprimeria Coresi

Coordonatorul secțiunii: Andrei Pănoiu

http://patrimoniu.gov.ro

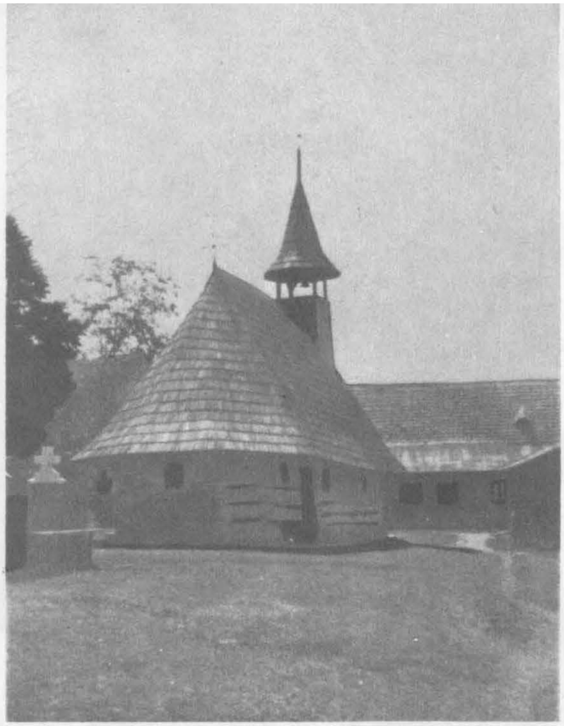

Nicula. După 23 aprilie 19

Nicula. Biserica din sec. XVII înainte de incendiu

Drăgoești-Vîlcea. Biserica Sf. Ioan (sec. XIX)

Mănăstirea Mislea (sec. XVI) demolată în urma cutremurului din 1977

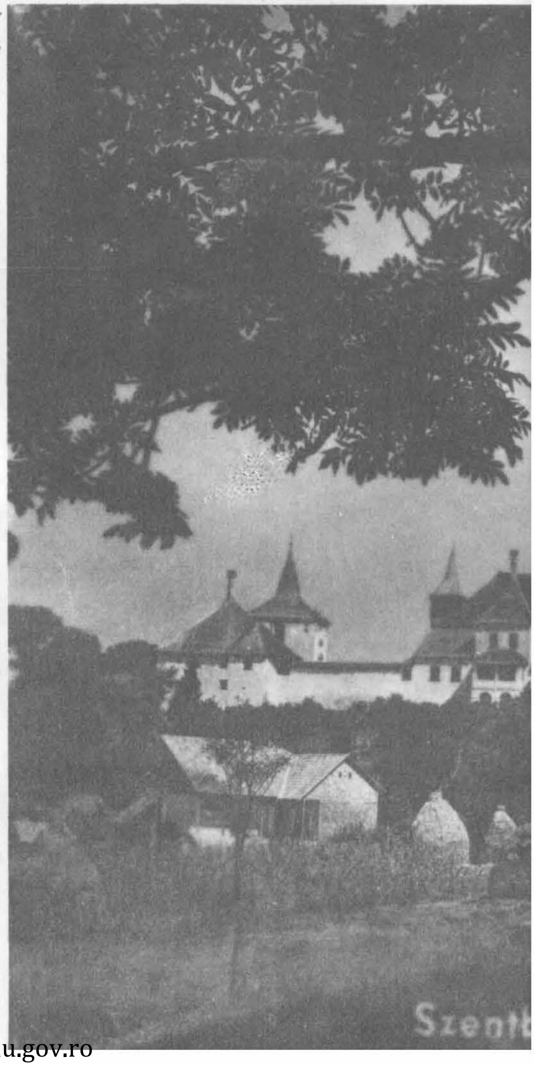

http://patrimoniu.gov.ro

Castelul Korniș, astăzi

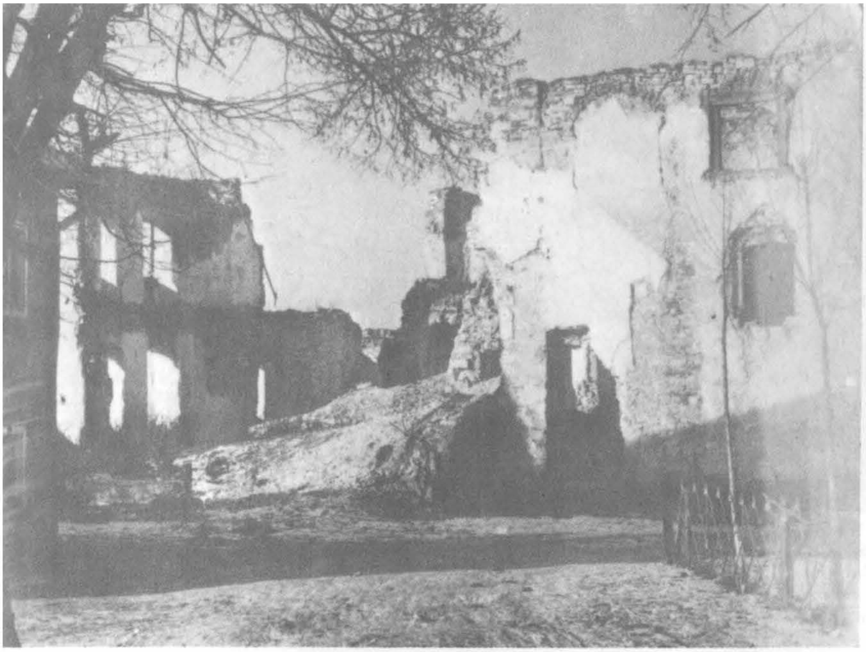

Castelul Korniș (foto ante 1948)

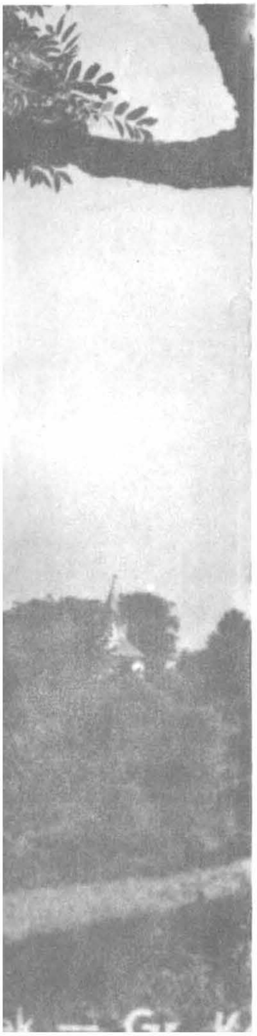

Castelul Banffy (sec. XVII-XVIII) devenit sediu de C.A.P. și jefuit

http://patrimoniu.gov.ro

Gîrbou-Burgul Haller (1766). Cea mai mare parte a ansamblului «Pavilionul» demolat de săteni pentru material de construcție între 1980—1990

Rîu Bărbat. Conacul Rudolf (sec. VIII-XVIII). Demolat în 1987

Maia — Ialomița. Conacul Catargiu în anii '70. Astăzi total distrus (material de construcție pentru sat)

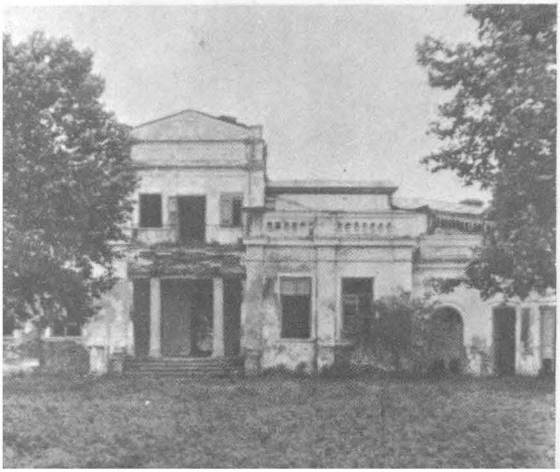

Constanța. Casa Beiului (sec. XVIII-XIX)

http://patrimoniu.gov.ro

Schitul Brazi (Vrancea, sec. XVII-XIX) dispărut după Decretul 50 1960

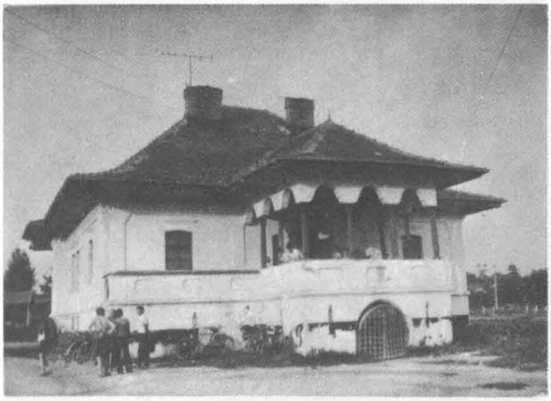

Slobozia — Argeș. Conacul Bellu. (Foto A. Pănoiu). Anexele au dispărut

Bălănești — Gorj. Casa Muscăliței (clișeu A. Pănoiu) dispărută

Scoarța — Gorj. Pivniță de lemn dispărută (clișeu A. Pănoiu)

Mănăstirea Plăviceni — Teleorman: dezafectată în urma Decretului 50 1961

http://patrimoniu.gov.ro

III. «EPOCA» CEAUȘESCU

Dictatura personală intervine cu modalități specifice în dezvoltarea și desăvîrșirea pierderilor și distrugerilor: distrugerea urmelor trecutului pentru a rămîne preponderent ceea ce s-a construit în timpul «său»; construcții megalomanice (atribut întîlnit la toți dictatorii). Pentru înfăptuirea acestui program trebuia înlăturată și Direcția Monumentelor Istorice. Începutul în acest sens a fost făcut prin Legea nr. 63/1974 — lege unică pentru muzee și monumente —, în care noțiunea de monument este prezentă o singură dată. Desăvîrșirea procesului s-a produs în 1977 prin transformarea (de fapt, desființarea) D.M.I. într-un serviciu administrativ lipsit de putere. Capitole: *cutremurul ca pretext, mecanismul distrugerii, «sistematizarea» localităților, desființarea C.M.I.*

Exponatele provin de la:
— Octavian Carabela, Constantin Corneliu, Peter Derer, Andrei Pănoiu, Cornel Medrea Tânjală, Sorin Vasilescu
— Fototeca C.M.A.S.I.
— Arhiva D.M.A.S.I.
— Fototeca M.I.A.M.B.
— Proiect București S.A.
— Urban Proiect S.A.
— Imprimeria Coresi

Coordonatorul secțiunii: Gheorghe Sion

Sîntimbru. Harghita. Conacul Henter 1946—1980 (ruinat)

București. Mănăstirea Mihai Vodă.

Bucureşti. Biserica Spirea Veche

Bucureşti. Hanul Galben (Hanul de la Filantropia) demolat '84

Bucureşti. Str. Mihai Vodă

Clădirea Arhivelor Statului

Bucureşti. Azilul Sf. Vineri al marelui ban Năsturel Herescu în momentul demolării

Prezintă proteste, articole, reacții din străinătate și interne apărute sau difuzate în materiale oficiale, presă, televiziune, manifestări științifice, expoziții.

Capitolele secțiunii: *proteste ale organismelor internaționale, proteste publice și individuale, minorități naționale amenințate, reacții la demolarea satelor, restructurarea orașelor, articole despre distrugeri, replici românești la reacții internaționale, studii asupra centrelor urbane istorice, manifestări externe.*

Coordonatorul secțiunii **Doina Mândru**

PROTESTE ALE ORGANISMELOR INTERNAȚIONALE

ASSOCIATION INTERNATIONALE POUR LA PROTECTION DES MONUMENTS ET SITES HISTORIQUES EN ROUMANIE

CETERUM CENSO
BUCUREȘTI
NON ESSE DELENDOS

UN CRI DE DETRESSE

Il pourrait sembler un peu en dehors du sujet de ce Symposium, qui met l'accent sur la polution atmosphèrique comme facteur de destruction des monuments, de déplacer l'attention sur d'autres facteurs nocifs. Pourtant, la sauvegarde du Patrimoine architectural reste le thème principal de cette réunion et les personnalités qui y participent doivent se sentir concernées par tout problème qui touche à ce domaine.

C'est pourquoi je prends la liberté de lancer, ici-même, un cri de détresse, un de plus, en ma qualité de Président de l'Association Internationale pour la Protection des Monuments et Sites Historiques en Roumanie. Bien qu'il s'agisse d'un fait appartenant déjà au domaine public, je me permets d'attirer votre aimable attention sur la pollution d'ordre idéologique qui, depuis quelques années, produit des ravages prémédités et irréparables au sein du patrimoine architectural de Roumanie.

Le grand séïsme de 1977, qui a gravement endommagé Bucarest, a fourni au chef actuel de l'Etat roumain le prétexte idéal pour donner libre cours à ses rêves de grandeur. Animé par un vif désir de pérénité, il a choisi pour ses projet d'une «Capitale nouvelle», juste la partie de Bucarest qui avait le mieux résisté au séisme. Or ce qui a résisté récemment, se trouve être ce qui a résisté aussi au cours des siècles, dans cette ville située en zone séïsmique active. De façon tout aussi empirique, ceux qui ont habité Bucarest au cours des âges se sont rendu compte que le terrain le plus sain pour construire était la rive droite de la Dâmbovitza. C'est pourquoi la plupart des églises, monastères et ensembles architecturaux anciens se trouvent dans cette zone de la ville. On pourrait répliquer: chaque capitale s'est modernisée à un moment donné, pourquoi pas Bucarest maintenant? Eh bien, il ne s'agit justement pas d'une modernisation, mais d'une destruction intentionnelle qui vise surtout les monuments religieux — églises et monastères qui remontent aux XVIe-XVIIe siècles. Et la preuve en est donnée par le fait qu'on a détruit et démolit aussi des églises qui se trouvaient en dehors de la zone où doivent s'eriger les bâtiments de la «Victoire du Socialisme», comme par exemple: le Monastère de Vacaresti, prestigieux ensemble du XVIIe siècle, le monastère de Cotroceni, toujours du XVIIe siècle, l'église du monastère de Pantelimon dont le complexe monastique est gardé pour être destiné à un ensemble hôtelier.

Par ailleurs, on peut très bien construire nouveau et réserver des îlots anciens qui forment un site avec sa spécificité et sa couleur locale.

J'ai déjà alerté les Organismes internationaux qui, du moins en théorie, devraient intervenir dans des cas semblables. Seul l'ICOMOS a réagi en essayant de sensibiliser d'autre Organismes plus influents politiquement, mais qui n'ont rien fait de concret à ce jour.

Je lance un nouveau appel de détresse de cette tribune concernée par le sort des sites et monuments historiques, et j'espère trouver un écho auprès des personnalités présentes. Il doit y avoir un moyen d'arrêter l'innommable destruction des monuments de Roumanie, pays qui est partie intégrante de Notre Europe.

ȘTEFAN GANE
Architecte, Président de l'Association

http://patrimoniu.gov.ro

PARLAMENTARY ASSEMBLY/ASSEMBLÉE PARLAMENTAIRE
RESOLUTION 910 (1988)[1]
on rural policy in Romania

The Assembly,

1. Deeply concerned by information which suggests that the Romanian authorities are planning to destroy many villages and to move, without consent, their inhabitants into urban settlements which may be inappropriate;

2. Acutely aware of the irreparable harm which such action could inflict on individuals, on local religious and cultural traditions, and on the architectural heritage of the Romanian countryside;

3. Accepting that some of the villages in question may lack decent living conditions and basic hygiene;

4. Unable, however, to see any valid agricultural reason for the proposals, as all experience shows that colectivisation of farming populations and operations leads to a reduction in individual motivation and production;

5. Having noted the resolution condemning such plans adopted by Europa Nostra in Heidelberg (7 September 1988);

6. Recalling its own long standing concern for the integrated

[1] Assembly debate on 8 October 1988 (17th sitting). See Doc. 5963, report of the Committee on the Environment, Regional Planning and Local Authorities (Rapporteur: Mr Bota), and Doc. 5934, opinion of the Committee on Culture and Education (Rapporteur: Mr Günther Müller).
Text adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 17 November 1988.

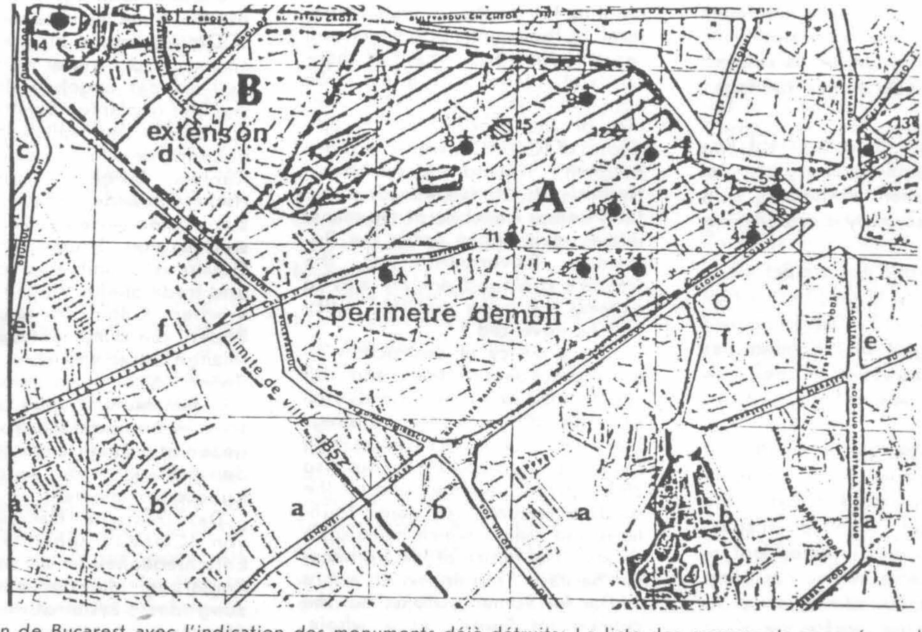

Le Plan de Bucarest avec l'indication des monuments déjà détruits; La liste des monuments marqués sur le Plan.

MONUMENTS DEMOLIS

1 L'église *SPIREA NOUĂ (XVII-ème)*, démolie 1984.
2 Monastère *SCHITUL MAICILOR*, l'enceinte démolie 1984, l'église déplacée et endommagée.
3 L'ensemble du monastère *ANTIM (1714)*, une partie démolie 1984.
4 L'église *SFÂNTUL NICOLAIE*, démolie 1984.
6 Hôpital fondation *BRÂNCOVAN (XIX-ème)*, démoli 1984.
8 L'église *ISVORUL TAMADUIRII*, démolie 1984.
9 L'ensemble du monastère *MIHAI VODĂ (1589)*, démoli 1984—1985, l'église, déplacée à 280 m, gravement endommagée.
ʼ0 L'église ALBA POSTĂVARI (XVI-ème), démolie 1984.
11 L'église SPIREA VECHE (XVII-ème), démolie 1984.
12 Synagogue BATERIILOR (XIX-ème), démolie 1984.
13 Synagogue LE GRAND TEMPLE, démolie 1986.
14 L'église COTROCENI (1682), démolie 1984.
15 Les restes du palais CURTEA ARSĂ (XVII-ème), démolis 1984.
16 L'ensemble du monastère VĂCĂREȘTI (début XVIII-ème), l'enceinte démolie et l'église gravement endommagée.

MONUMENTS EN DANGER DE DEMOLITION:

5 L'église *DOMNIȚA BALAȘA (XVII-ème)*.
7 L'église *SFINȚII APOSTOLI*.

http://patrimoniu.gov.ro

conservation of the architectural heritage, for minority languages and for individual human rights, and noting its recent resolutions on religious freedom in Eastern Europe (Recommendation 1086 and Resolution 908) and on active measures to conserve and enhance the countryside (Recommendation 1091) in the context of the European Campaign for the Countryside 1987—1988;

7 Recalling Resolution (85) 6, on European cultural identity, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 25 April 1985;

8. Believing that the villages of Romania form part of the diversity of a common European heritage, and that it is the responsibility of all European countries to respect and help preserve this heritage;

9. Calls on the competent Romanian authorities and in particular on the Parliament of Romania, with which the Assembly is establishing a dialogue:

a. to abandon any project which involves the systematic destruction of villages or which fails to respect both the rights of the minorities and the preservation of their cultural, ethnic and religious identity;

b. to initiate public health and other programmes for the protection of the environment and of the built heritage in these villages;

c. to encourage independent family farming and the free marketing of agricultural products, so as to raise production and allow rural populations to remain on their land;

10. Invites other international organisations, and notably Unesco, to intensify their pressure on the Romanian authorities to this end;

11. Asks all European Governments, East and West, to maintain keen interest in the matter and to reconsider existing relationships with Romania if current plans persist or destruction proceeds.

ICOMOS

INTERNATIONAL COUNCIL ON MONUMENTS AND SITES

CONSEIL INTERNATIONAL DES MONUMENTS ET DES SITES

CONSEJO INTERNATIONAL DE MONUMENTOS Y SITIOS

Resolution passed by the North-West Europe Group of ICOMOS

Munich, 29 October 1988

Reports from Romania indicate that the authorities are now implementing the policy of "systematisation" of the countryside which will result in the replacement of thousands of villages with a few large agro-industrial centres. At a meeting of the North-West Europe Group of ICOMOS, which includes Belgium, Ireland, Luxembourg, Netherlands, United Kingdom and the Federal Republic of Germany, it was resolved to notify the Romanian Government of the Group's profound anxiety and to express the hope that this policy will be reversed.

It is a policy of destruction on an unprecedented scale and will result in the loss of a uniquely rich heritage of vernacular buildings that includes not only houses with their barns and cowsheds, but also churches, fortifications and all the outdoor features like gates, fountains and fences which make up a village. The future of this vernacular heritage, moreover, is not a matter for Romania alone, but the concern of Europe as a whole, since it forms part of a wider European culture.

On the agreement that the Government of Romania will fully stop this way of "systematisation", the ICOMOS National Committees of the North-West Europe Group would offer Romania to take advantage of their own various experiences with village restructuring and renewal made over the last decades in these countries. A neutral expert mission could come to Romania in order to discuss the possibilities of the necessary assistance and expert advice that might be given.

Appelle an den rumänischen Staatschef Nicolae Ceaușescu

Nach neuesten Berichten aus Rumänien führt die rumänische Regierung ihr „Systematisierungsprogramm" auf dem Lande fort. Danach sollen rund 8 000 der 13 000 Dörfer im nächsten Jahrzehnt zerstört und die Areale in landwirtschaftliche Nutzflächen umgewandelt werden. Etwa 500 agro-industrielle Zentren sollen an die Stelle der Dörfer treten.

Diese Meldungen veranlassen das Deutsche Nationalkomitee von ICOMOS, erneut mit größter Besorgnis und in aller Entschiedenheit auf das ungeheuerliche Ausmaß der geplanten Zerstörung hinzuweisen: Der vollständigen Einebnung der Dörfer fallen auch die Kirchen, Burgen, andere historische Gebäude und die Friedhöfe zum Opfer — tausende denkmalwerter, von Strukturverälern. In Gefahr ist damit auch die große und traditionelle Vielfalt der bäuerlichen Kultur arf rumänischem Boden, die durch das jahrhundertelange Zusammenleben verschiedener Völker — in Siebenbürgen z.B. Rumänen, Ungarn und Deutsche — besondere Ausprägungen gezeitigt hat und einen bedeutenden Bestandteil des europäischen Kulturerbes darstellt.

Das Deutsche Nationalkomitee von ICOMOS appelliert in aller Entschiedenheit an die rumänische Regierung, die bauliche Umsetzung des „Systematisierungsprogrammes" zu stoppen und nicht weiterzuführen, damit die rumänische Nation und die Völker Europas nicht eines bedeutenden Teiles ihrer Geschichte, ihrer gebauten Vergangenheit, beraubt werden.

Gegen die Vernichtung der rumänischen Dörfer durch das „Systematisierungsprogramm" hat sich in einem weiteren Appell an die rumänische Regierung auch die North-West Europe Group von ICOMOS gewandt, der die Nationalkomitees von Belgien, Großbritannien, Holland, Irland und das Deutsche Nationalkomitee angehören.

http://patrimoniu.gov.ro

ICOMOS
MAGYAR NEMZETI BIZOTTSAG
BUDAPEST, I KER, TANCSICSM UTCAI

Prof. Roberto Di Stefano
President of ICOMOS
Paris

Int 161 88.
Budapest, June 27, 1988.

Dear Mr. President,

Please allow me, in the name of the members, and of the Executive Board of the Hungarian National Committee of ICOMOS, to remind you of the grave danger threatening thousands of monuments in Romania.

A resolution has been passed in Romania recently on the wiping out of some 8,000 of the approx. 13,000 settlements of the country, with the aim of "the rationalization of the agricultural production", and "the enlarging of the arable land". The inhabitants would be transplanted to the towns, and to agro-industrial centres, and the territories of the left villages would be given to agricultural cultivation.

This decision, the execution of which has already been prepared, means double danger to the architectural heritage. On one hand, it means the demolition of 8,000 villages, the destruction of one of the oldest areas of cultural settlements in Europe, in such a way that not a single building, not a single monument will survive there, even the cemeteries are to be wiped out. The other danger is signified by the intended rebuilding of the remaining settlements, significantly increasing in respect of population: the plan is to raise the housing capacity with an intensive development of tall buildings, and that will result in the pulling down of the historic quarters and monuments to a great extent.

The Hungarian preservationists have no doubt that one must not intervene in the home affairs of sovereign countries. Nevertheless, we are of the firm opinion that the demolition of thousands of human settlements, and of ten thousands of monuments is an injury to the universal cultural heritage of mankind, and is an affair that outgrows the state frontiers.

We are especially gravely worrying about this imminent project; since, as it is well-known, there are two million Hungarians living in Romania, and this is why not only the documents of the Romanian nations's past would be destroyed in case of realization of the decision, but those of ours, and of the several hundred thousand Germans also living there as well.

As the world public opinion was shocked to learn, the historic quarter of Bucharest was pulled down a few years ago. This is warning us that the recent decision I spoke about, however much absurd it is, means yet a real danger. It seems hardly possible that one is going to drive milions of people away from their homes in the middle of Europe, at the end of the 20th century, and that one intends to plough and sow the sites of the churches, manor — and peasant-houses levelled to the ground — the world has to protest against this barbarism in preparation, in order to avert it.

In the name of the members, of the Executive Board of the Hungarian National Committee of ICOMOS, and myself, I request you, Mr. President that ICOMOS raises a protest against this project with the threat of the greatest destruction of monuments and historic building since the end of the Second World War. I ask ICOMOS to give a direct expression to its protest to appeal to UNESCO with a similar application, and to use every means in order to avert the project. I also request you, Mr. President, to publish my present letter in the ICOMOS Information, or to make it possible that either you, or myself appeal to the public opinion of the world's preservationists in that paper.

Today the bulldozers may still brought to a stop. The professional preservationists of the world must go into action.

Yours very truly
Dr. András Román
Chairman

EUROPA NOSTRA

RESOLUTION ÜBER RUMÄNIEN

Die Jahreshauptversammlung von EUROPA NOSTRA am 7. September 1988 in Heidelberg, Bundesrepublik Deutschland, aus Anlaß seines Silberjubiläums.

— tief besorgt über die kürzlich und in vielen Fällen absichtliche Zerstörung ganzer Gebiete des historischen Stadtkernes von Bucharest, ohne Rücksicht auf die Belange des Denkmalschutzes, auf die örtliche und internationale öffentliche Meinung bzw auf das kulturelle Erbe von Rumänien und Europa im Ganzen;

— *enttäuscht durch die Bekanntgabe der Vernichtung von etwa 8000 aus 13000 ländlichen Siedlungen, angeblich zum Zwecke der Rationalisierung landwirtschaftlicher Produktion, aber mit dem Ergebnis, ob bewußt oder nicht, der Vernichtung eines erheblichen Teiles des ländlichen Erbes und der Verpflanzung oder Ausrottung kultureller Traditionen, Lebensweisen und Bevölkerungen auf dem Lande;*

— erinnernd an das Europäische Carta für das architektonische Erbe, in dem erklärt wird, daß das kulturelle Erbe ein gemeinsames Erbe aller europäischen Völker ist;

— in dem Glauben, daß die obengenannten Entwicklungen in Rumänien im krassen Widerspruch zu all den Prinzipien, um die Europa Nostra seit seiner Gründung vor 25 Jahren gekämpft hat, stehen;

— hinweisend darauf, daß Europa im allgemeinen fähig war, von vergangenen Fehlern im Städtebau und -planung und von Versuchen, ethnische oder kulturelle Minderheiten zu manipulieren oder unter Druck zu setzen, zu lernen;

— ruft die rumänische Regierung auf, ihren Verpflichtungen gegenüber ihrer eigenen Bevölkerung und dem Rest Europas als Ganzes nachzukommen, das kulturelle Erbe in ihren Städten und auf dem Lande zu schützen;

— ruft alle europäischen Regierungen in Europa auf, sowohl im Osten wie auch im Westen, und die öffentliche Meinung im allgemeinen, sich zusammenzuschließen, um die obengenannten Vorhaben der rumänischen Regierung zu verurteilen, und jede mögliche praktische Maßnahme* zu ergreifen, um Druck auf die rumänische Regie-

http://patrimoniu.gov.ro

rung zu üben, bis diese Vorhaben aufgegeben werden;

— lenkt die Aufmerksamkeit des Europarates, von UNESCO und der europäischen Gemeinschaft auf diese Resolution und ruft sie auf, solche weiteren dringenden Maßnahmen, die nötig und möglich sind, zu ergreifen.

* z.B. durch die Durchführung eines Handelsembargos oder durch die Einstellung von Entwicklungshilfe.

SCHWEITZER HEIMATSCUTZ

EXPRES
An den
Bundesrat
Bundeshaus West
3003 Bern

Zürich, 2. September 1988 Ga

Kulturelles Genozid in Rumänien

Sehr geehrter Herr Bundespräsident

Sehr geehrte Frau Bundesrätin
Sehr geehrte Herren Bundesrätin

Mit ungläubigen Erstaunen, haben wir in den letzten Wochen der Presse entnommen, dass in den ungarisch-und deutschsprachigen Gebieten Rumäniens tausende von Dörfern dem Erdboden gleichgemacht und ihre Bewohner in landwirtschaftliche Retortensiedlungen umlogiert werden sollen. Mit Entsetzen haben wir dieser Tage erfahren, dass die Aktion nun begonnen worden ist. Die Einebnung eines Dorfes soll ca, drei Stunden beanspruchen. Der Schweizer Heimatschutz meint, es gehöre zu den humanitären Traditionen der Schweiz, dass ihre Regierung sich in dieser Sache äussere und zwar gegenüber den zuständigen rumänischen Instanzen wie auch gegenüber allen zivilisierten Ländern.

Die betroffenen Gebiete enthalten ein jahrhundertealtes Kulturerbe von europäischer Bedeutung, dessen besonderer Wert darin liegt, dass es aus einer Verschmelzung verschiedener Völkerschaften hervargeganger ist. Gerade deshalb stellt dieses Erbe ein wegweisendes Beispiel dar für das kreative Zusammenwirken verschiedener Gefühls — und Geisteswelten, und seine Zerstörung ist ein schauderhafter Rückschritt in den Kategorien des manschlichen Zusammenlebens. Zudem sind Kulturgüter, die unter dem Einfluss Eurpas entstandesn sind, europäisches Eigentum, und keine staatliche Souveränität ist berechtigt, sie zu liquidieren.

Die rumänicshen Behörden haben sehr wohl begriffen, was Heimat ist: ein Geflecht von kulturellen, räumlichen und sprachlichen Eigenheiten, mit dem sich der Einzelne identifiziert, dem er sich zugehöring und verantwortlich fühlt.

In dem sie die greifbaren Bestandteile dieses geflechtes, nämlich Bauten und Siedlungen zerstören, vernichten die rumänischen behörden die kulturelle Identität der betroffnen Minderheiten, und damit verstossen sie in brutaler Weise gegen die Menschenrechte — wenn der Anspruch auf kulturelle Identität ein Menschenrecht sein soll. Das Vorgehen der rumänischen Behörden muss deshalb als kulturelles Genozid bezeichnet werden.

Die Schweiz hat seit der Gründung des Bundesstaaates bewiesen, dass eine Nation mit verschiedenen kleineren und grösseren Volksgruppen durchaus existieren und prosperieren kann, ohne dass Minoritäten unterdrückt werden müssen. Sie ist deshalb wie kaum ein anderes Land legitimiert, ihre Stimme zu erheben gegen ein Verbrechen, wie es zur Zeit in Rumänien stattfindet. Diese Legitimität ist, so scheint es uns, auch eine Verpflichtung. Anderseits kann eine Verurteilung dieser Zerstörung demjenigen nicht als Kritik am politischen oder wirtschaftlichen System ausgelegt werden, der anerkennt, dass beispielsweise Polen und die DDR in Heimatschutz und Denkmalpflege Vorildliches leisten.

Wir hoffen, sehr geehrter Herr Bundespräsident, sehr geehrte Frau Bundesrätin, Sie teilen diese Auffassung und danken Ihnen im voraus für Ihre wohlwollende Aufmerksamkeit.

Mit freundlichen Grüssen
SCHWEIZER HEIMATSCHUTZ

Ronald Grisard — Präsident
Hans Gattiker — Geschäftsführer

LETTRE OUVERTE AU PRESIDENT DE LA REPUBLIQUE DE ROUMANIE A SIGNER ET NOUS ADRESSER PAR RETOUR

Paris, le 15 février 1988

Monsieur le Président de la République.

Depuis 1977, plusieurs églises et des monuments historiques prestigieux de Bucarest ont été détruits ou déplacés, causant des dommages irréparables à un ensemble patrimonial de réputation mondiale.

Une dépêche de l'Agence Reuter du 7 janvier 1988 fait état de l'imminence de la destruction du Patriarcat roumain.

Cet ensemble monastique de premier plan perpétue le souvenir de l'ancienne église métropolitaine de Hongrovalachie, fondée en 1359 par le Patriarche de Constantinopole.

Pour le peuple roumain, ces monuments ont une dimension historique, symbolique et religieuse comparable à ce qu'est Notre-Dame de Paris pour le peuple français, Westmister pour les Britanniques et la Cathédrale du Kremlin pour les Russes. Sur le plan esthétique, ces monuments font partie du patrimoine artistique mondial.

Un Etat et les autorités qui l'incarnent ne pourraient prendre aux yeux de l'histoire et du monde, la responsabilité de supprimer un tel ensemble.

Les signataires de cette lettre vous demandent instamment d'apporter un démenti à cette dépêche de l'Agence Reuter et, si la decision était effectivement prise, d'y renoncer.

Nous saisissons les instances internationales appropriées pour que l'opinion publique internationale soit alertée de la menace qui pèse sur un ensemble historique majeur.

Veuillez agréer, Monsieur le Président de la République, nos respecteuses salutations.

M. PIERRE BAS. Maire du 6ème arrondissement de Paris

M. YVES BOIRET. Président d'Honneur de l'ICOMOS-France Inspecteur Général des Monuments Historiques

Mme BRENDA de BOURBON-BUSSET, Présidente de «Gallia Nostra»

M. HENRI-FRANCOIS de BRETEUIL, Président de la Demeure Historique.

Mme SIMONE CAHEN-SALVADOR, Présidente de la F.N.A.S.S.E.M.

http://patrimoniu.gov.ro

Père AMBROISE-MARIE CARRE, de l'Academie française.
M. FRANCOIS CHASLIN, Redacteur en Chef de «l'Architecture d'Aujourd-hui».
M. PIERRE CHAUNU, de l'Institut.
Mme. FRANCOISE de CHOAY. Professeur à l'Université de Paris VIII.
M. XAVIER de CHRISTEN, Président de la Ligue Urbaine et Rurale.
M. JACQUES COUELLE, de l'Institut.
M. MAURICE DUTON. Président du Club du Vieux Manoir.
M. HENRI GOUHIER, de l'Académie française.
M. GEORGES de GRANDMAISON, Président des Vieilles Maisons Françaises.
M. RENE HUYGHE, de l'Académie française.
M. EUGENE IONESCO, de l'Académie française.
M. FRANCOIS JACOB, de l'Académie des Sciences, Prix Nobel.
M. MICHEL JANTZEN, Président de la Section française de l'I.C.O.M.O.S.
M. PIERRE-HENRI de LEPINAY, Présiden de l'Union R.E.M.P.ART.
M. ANDRE LWOFF, de l'Académie des Sciences.
M. BENJAMIN MOUTON, Président pour la Compagnie des Architectes en Chef des Monuments Historiques.
M. MICHEL PARENT, Président d'Honneur de l'I.C.O.M.O.S.
M. CHRISTIAN PATTYN, ancien Directeur du Patrimoine.
Mme CORINE PAYEN, Présidente pour l'Association Nationale des Architectes des Bâtiments de France.
M. RENE POIRIER, de l'Insitut.
M. MAURICE RHEIMS, de l'Académie française.
M. FRANCAIS SALET, de l'Institut.
M. MAURICE SCHUMANN, de l'Académie française.
M. LAURENT SCHWARTZ, de l'Académie des Sciences.
M. JEAN-LOUIS SOUBRIER, Président de l'Association «Maisons paysannes de France.
M. JACQUES SOUSTELLE, de l'Académie française.
M. RENE TAVERNIER, Président du P.E.N. club français.

PROTESTE INDIVIDUALE

ANSAMBLUL MEDIEVAL MONUMENTAL VĂCĂREȘTI

Istoric: Construit pe un monticul al falezei Dîmboviței, pe locul unde s-au găsit vechi urme de civilizație. Ansamblul începe în 1716 sub Nicolae Mavrocordat (posesorul unei biblioteci celebre), cu meșteri ai Brâncoveanului. Se termină în 1722 dar se fac adăugiri (corpul de pe latura est, turnul de intrare în incinta principală) pînă la mijlocul secolului XIX. A fost folosit ca închisoare mai mult de un secol, pînă în 1970; între alții aici au fost închiși unii pașoptiști. Clădirea principală (biserica) n-a mai fost utilizată de la mijlocul secolului XIX. Ansamblul, urmînd a fi restaurat (se deschisese un «Șantier național al tineretului»), a fost surprins de cutremurul din 1977 cu lucrările deschise.

Componență: Cel mai mare și bogat ansamblu de acest tip din țară. Cuprinde două curți întinse pe 1,8 ha. Prima curte cuprindea locuințele și cancelariile corpului de gardă, deoarece ansamblul cuprindea și o reședință domnească. Curtea principală cuprinde piesa dominantă în centru, palatul domnesc și stăreția în colțurile opuse ale laturii cu arcaturi dinspre est. Periferic sînt dispuse încăperi cu funcție de locuință pe unul și două niveluri.

Valoare: Ansamblul Văcărești este susceptibil de a fi trecut în lista UNESCO a monumentelor (absența de pe listă se datorează faptului că la data includerii monumentelor din Bucovina, Văcăreștii erau folosiți ca penitenciar). Monumentul cel mai complet și cel mai amplu al sfîrșitului de ev mediu, reprezentînd un adevărat salt calitativ în domeniul arhitecturii românești (Prof. em. dr. doc. Grigore Ionescu). Ansamblul curții continuă la nivel superior experiențele de la Potlogi și Mogoșoaia (folosește trasee regulatoare ca în arhitectura Renașterii europene). Valoare spațială deosebită prin proporție, dimensiuni și tratarea relației dintre dominantă și fronturi. Refolosire creatoare de elemente vechi românești (pridvorul, foișorul, galeria arcată). Exemplu de tehnică avansată de construcție pentru vremea aceea: arce și bolți care acoperă deschideri mai puțin obișnuite în arhitectura vremii (clădirea principală — fosta biserică — avea 41,oox16,70 m în plan, cuhniile, relativ bine păstrate, sînt și ele de mari dimensiuni). Ansamblul, cu precădere curtea a doua, cuprinde multe elemente de artă sculptată (coloane, capitele) executate (caz rar în Țara Românească) în piatră naturală. Ele sînt elemente deosebit de valoroase, comparabile cu pictura în frescă (bine păstrată datorită faptului că biserica nu a fost utilizată timp de peste un secol), reprezentînd subiecte caracteristice (între care și o minunată imagine a unui oraș medieval). Concluzionînd, rezultă că ansamblul monumental medieval Văcărești este un ansamblu unic în România, dovadă a geniului constructiv și artistic al poporului, însemn de primă mărime a Bucureștilor.

Valorificare: Ansamblul Văcărești trebuie prins în circuitul turistic intern și internațional pentru a oferi posibilitatea tuturor să cunoască mai de aproape realizările arhitecturale și plastice ale meșterilor formați de luminatul voevod Constantin Brâncoveanu în cei 25 de ani de domnie. Pe de altă parte, neincluderea lui în acest circuit a lipsit Capitala de o importantă sursă de venituri (inclusiv de valută). Posibilitățile tehnice și economice actuale permit refacerea ansamblului în cele mai bune condiții.

d.p. 4 dec. 1984 [PETER DERER, informare pentru conducerea DGDAL]

MULT STIMATE TOVARĂȘE SECRETAR

În calitatea pe care o avem din 1974 începînd, de membrii ai Comisiei Centrale de Stat a Patrimoniului Cultural Național, ne permi-

http://patrimoniu.gov.ro

tem să supunem atenției Dv. binevoitoare o problemă pe cît de urgentă pe atît de însemnată.

În aceste zile ICRAL—Berceni, întreprindere aflată în directa subordonare a Consiliului Popular Municipal București, a început acțiuni de dezafectare și demolare efectuate în ritm foarte rapid în cadrul incintei monumentului istoric de la Văcărești. Există temeri foarte serioase că, odată cu unele construcții recente fără valoare istorică, vor fi dărîmate obiective de mare importanță cultural-artistică din această incintă.

Ridicat în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat, între anii 1716 și 1722, valorosul complex monumental de la Văcărești a supraviețuit tuturor încercărilor prin care a trecut timp de aproape un sfert de mileniu.

Clădirile din incintă — biserica, una din cele mai reprezentative creații ale vechii arhitecturi din Țara Românească, de o excepțională valoare istorică și artistică, turnurile celor două intrări, cuhniile, palatul domnesc, stăreția, paraclisul cu colonade de pe latura răsăriteană și o parte din chilii — sînt creații ale meșterilor și constructorilor poporului nostru și au o valoare de sinteză și de simbol pentru întreaga noastră cultură.

Un proiect de restaurare, alcătuit cu cîțiva ani în urmă, demonstrează însemnătatea majoră a întregului ansamblu arhitectonic, de tradiție brâncovenească.

În această situație, vă rugăm să binevoiți a interveni urgent pentru sistarea operațiilor de dărîmare și pentru un consult al specialiștilor, în scopul preîntîmpinării distrugerii iremediabile a unor părți din acest monument istoric și de arhitectură, de o valoare inestimabilă, zestre culturală lăsată nouă de înaintași și pe care avem datoria, la rîndul nostru, să o transmitem nevătămată generațiilor următoare.

Proiectul de restaurare amintit poate servi drept bază pentru refacerea și completarea ansamblului.

Primiți Tovarășe Secretar, asigurarea deosebitului nostru respect.

Prof. univ. emerit dr. docent arh. GRIGORE IONESCU
Prof. univ. dr. DINU C. GIURESCU
Dr. RĂZVAN THEODORESCU
București, 14 decembrie 1984

TOVARĂȘE PREȘEDINTE,

La 3 ianurie 1985, Direcția pentru dezvoltarea construcțiilor de locuințe, social-culturale și administrație locativă (DGDAL), serviciul amplasamente, a trimis, cu nr. 86, o notă către Arhiepiscopia—București (în copie și la Departamentul Cultelor), cerînd acordul acestor foruri «cu privire la demolarea bisericii Mihai Vodă».

Ctitoria «Mihai Vodă» ridicată la 1589—1591 de Mihai Viteazul, are o vechime de aproape 400 de ani.

Prin persoana ctitorului — primul domnitor al celor trei principate — monumentul este un simbol permanent al istoriei românești.

Integrarea unor complexe ale arhitecturii ecleziastice în cadrul centrelor politico-administrative a fost realizată, cu cele mai bune rezultate, în marile capitale ale Europei, ca de exemplu la Moscova, Varșovia, Praga, Viena, Paris...

Dăinuirea complexului arhitectonic Mihai Vodă reprezintă o imperioasă necesitate pentru toate generațiile patriei noastre.

Pe temeiul celor mai sus arătate, vă rog respectuos să binevoiți a dispune ca monumentul ridicat de Mihai Viteazul și complexul înconjurător să fie păstrate și restaurate, pentru a întări valorile esențiale ale istoriei românești, promovate cu consecvență și stăruință de Domnia Voastră.

Primiți, vă rog, tovarășe Președinte asigurarea deosebitului meu respect

11 ianuarie 1985 București
Prof. univ. dr. DINU C. GIURESCU
Membru în Comisia Centrală a Patrimoniului Cultural Națioal

Tov. NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Republicii Socialiste România
Secretar General al Partidului Comunist Român

TOVARĂȘE PREȘEDINTE

În lunile decembrie 1984 și ianuarie 1985, ICRAL—Berceni, interpretînd probabil grăbit dispozițiunile primite, a început dărîmarea complexului arhitectonic de la Văcărești. Între altele au fost distruse cele 3 turle ale ctitoriei și s-a aruncat molozul rezultat în interiorul monumentului, lăsînd astfel ca ninsoarea și ploaia să cadă fără oprelişte asupra picturilor murale.

În urma repetatelor întîmpinări scrise și orale adresate Conducerii de Partid și de Stat de către specialiști din diferite sectoare, operațiunile de demolare au fost temporar oprite.

Faptele din ultimele luni arată că nu s-a renunțat totuși la distrugerea acestui monument istoric și de artă, întrucît:

a) În intervalul ianuarie—octombrie 1985 nu s-a luat nici o măsură de protejare, prin golurile create artificial și voit, în urma dărîmării celor trei turle, apa ploilor pătrunde nestingherit și atacă un ansamblu de pictură de o excepțională valoare istorică și artistică, unul din cele mai vaste din aceste părți ale continentului.

b) Încă din vara anului 1985 specialiștii monumentaliști au primit dispoziția să scoată din perete picturile socotite reprezentative.

http://patrimoniu.gov.ro

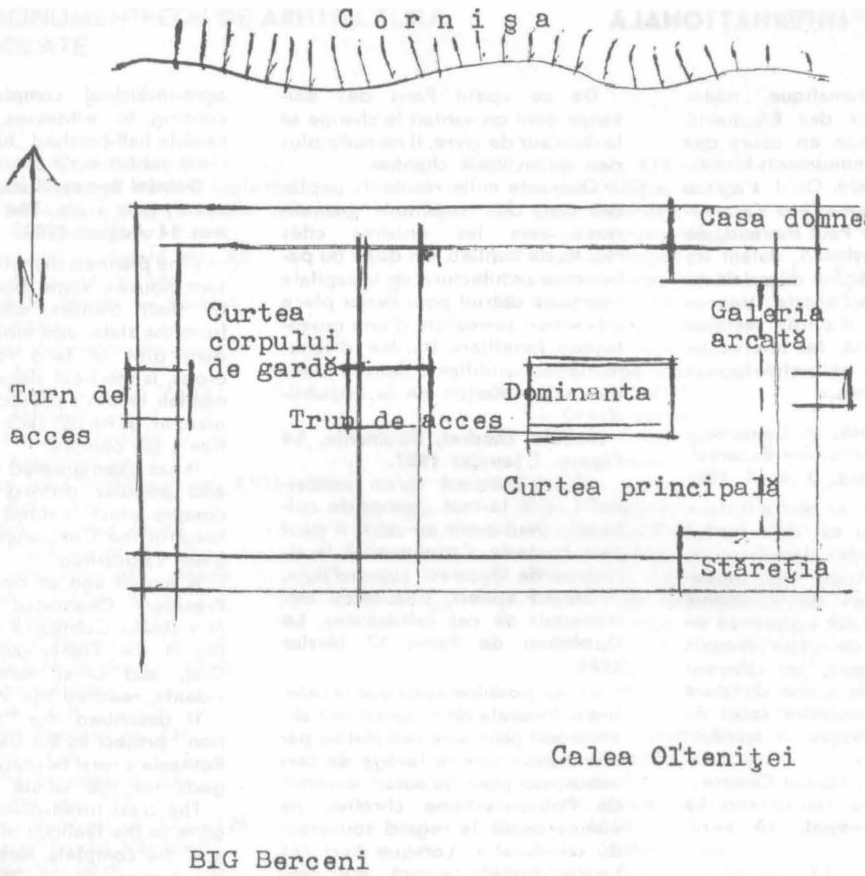

c) Cu cîteva zile în urmă, organe ale Consiliului Popular Municipal Bucureşti au făcut demersuri pentru scoaterea coloanelor sculptate din interiorul ctitoriei.

d) În săptămîna dintre 14 şi 19 octombrie, conducerea Consiliului Popular Municipal a comunicat echipei care lucrează la decaparea picturilor murale să-şi încheie operaţiunile cel mai tîrziu la 30 octombrie deoarece, la această dată, va începe dărîmarea construcţiilor existente.

Ansamblul de la Văcăreşti este o creaţie arhitectonică şi de artă de prim rang şi care încheie şirul marilor lăcaşuri voievodale început în secolele XIV şi XV prin ctitoriile de la Curtea de Argeş, Tîrgovişte şi Putna. Asupra valorii de excepţie a Văcăreştilor s-au pronunţat personalităţi reprezentative ale istoriei şi istoriei de artă româneşti: Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu, N. Ghika-Budeşti...

Recent, în pictura murală a fost descoperită stema dublă a Ţării Româneşti şi a Moldovei. Aşezată chiar în centrul monumentului, această dublă stemă atestă, în anii 20 ai secolului al XVIII-lea, legăturile organice dintre cele două Principate române cît şi ideea continuităţii statale. Recenta descoperire se adaugă celorlalte elemente de arhitectură sculptură şi pictură care fac din acest monument unul din cele mai importante în întreaga arie sud—est europeană.

Distrugerea acestui monument înseamnă o pierdere ireparabilă pentru cultura şi creaţia românească, înseamnă o ştirbire gravă adusă istoriei şi identităţii noastre naţionale.

Subsemnaţii vă adresăm un apel solemn de a se opri de îndată dărîmarea complexului arhitectonic de la Văcăreşti şi de a se trece neîntîrziat la restaurarea întregului ansamblu. Precizăm că există toate condiţiile de bază ca restaurarea să poată fi efectuată în mod deplin.

Primiţi, tovarăşe preşedinte, asigurarea deosebitului nostru respect.

Bucureşti 21 octombrie 1985

DINU C. GIURESCU
VASILE DRĂGUŢ
RĂZVAN TEODORESCU
GRIGORE IONESCU

Tovarăşei Profesor Universitar SUZANA GÂDEA — Preşedintele Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste

http://patrimoniu.gov.ro

«Le plus dramatique, néanmoins, aux yeux des Roumains, c'est la démolition en cours des plus importants monuments historiques de la capitale. Qu'il s'agisse de l'église du monastère Vacaresti, appréciée par Paul Morand, de l'église Alba Postavari, datant du XVI siècle, de l'église du palais du Cotroceni ou de l'hôpital Brancovenesc, de tant d'autres vestiges précieux du passé, les interventions d'historiens et archéologues sont restées vaines.»

Nicolette Franck, M. *Ceaucescu «socialise» en détruisant Bucarest*, **La libre Belgique, 3 avril 1985**

«Plus du quart du centre historique du Bucarest est déja tombé sous la pioche des démolisseurs. [...] La Commission des Monuments historiques de Roumanie créée en 1896 a été supprimée en 1977. Si bien qu'aucun recours n'est possible pour les citoyens roumains asservis a une dictature qui n'a pas le moindre souci du patrimoine historique et spirituel de la Roumanie».

Noel Darbroz, *Quand Ceaucescu se prend pour Haussmann*, **La Croix, L Événement, 15 avril, 1985.**

«Despite the régime's propaganda about the country Roman roots, the dynamic behind the demolitions and rebuilding seems to be eradicate any trace of Romania's past before communism, perhaps even before the Conducator came to power in 1965. [...] Even the 14 000 villages in Romania have not been spared. [...] An entire country is being converted into a Broadway Farm Estate-on rations».

Raymond Lark, *Buldozing Bucarest*, **The Spectator, 7 May 1988.**

«Cette rage à abolir le passé est unique aujourd'hui en Europe. Même dans les pays socialistes.»

Georges Dupoy, *Ceaucescu Saccage Bucarest!*, **Le Quotidien de Paris, 24 mai 1985.**

«In Bucarest a whole quarter of 19th century houses in Neo-classical style has been demolished to enable Mr. Ceausescu to create the first communist city of Romania...».

Sherban Cantacuzino, *Price of renewal in old Bucarest*, **The Times, 4 nov. 1985.**

De ce «petit Paris des Balkans» dont on vantait le charme et la douceur de vivre, il ne reste plus rien qu'un vaste chantier.

Quarante mille résidents déplacés dans des conditions dramatiques vers les sinistres cités H.L.M. de banlieu. Un quart du patrimoine architectural de la capitale roumaine détruit pour céder place a la vision surréaliste d'une gigantesque termitière bardée d'échafaudages, scintillante dans le brouillard: la «Maison de la République».

Arielle Thedrel, *Roumanie*, **Le Figaro, 7 janvier 1987.**

«C'est Bucarest qu'on assassine! [...] Si le mot „génocide culturel" peut avoir un sens, il peut sans conteste s'appliquer à la situation de Bucarest aujourd'hui».

Gérard Spiteri, *Ceausescu démolisseur de ces cathédrales*, **Le Quotidien de Paris, 17 février 1988.**

«Il est possible aussi que la celebre cathédrale de Bucarest soit abattue soit pour etre remplacée par une station-service lavage de cerveaux, soit pour qu'aucun souvenir de l'obscurantisme chrétien ne vienne genêr le regard souverain du *conducator*. Lorsque tous ces beaux projets auront été réalisés, le boulevard „Victoire du socialisme" ménera tout droit aux symbôles massifs de la tyrannie. Il parait qu'on ne peut dominer confortablement un peuple qu'après lui avoir ôter la mémoire en rasant les monuments de son passé».

André Frossard, *Démolisseur*, **Le Figaro, 18 fevrier 1988.**

«Romania is isolated and out of touch-proudly so. Only Ceausescu is still attempting to realise the Brave New World. The visible expressions of Romania's history and culture, wich Ceausescu has eliminated, can never be restored. That is not just Romania's tragedy; it is Europe's.

Gavin Stamp, *Balkan elegy in Bucharest*, **The Independent, 14 June 1988.**

«The plan called *sistematizare* (systemisation) is the rural counterpart of the programme already on the way for the devastation and the reconstruction of Bucarest itself. It envisages the destruction of all these villages by the year 2000 and the herding of the pesantry into 500 „advanced-type agro-industrial complexes". According to witnesses, these resemble half-finished „highrise concrete rabbit hutches".»

Gabriel Ronay, *Romania bulldozes its past aside*, **The Sunday Times 14 August 1983.**

«The planned demolition of peasant houses, some built privately by their owners, others rented from the state, and most with their own plot of land for growing crops, is the next stage in the Romanian leader's project to modernize, or, as he has said, to systematize", his country.

It has been greeted with private and popular distress but, as a country which is ruled by the iron hand of the Ceausescu clan, little overt opposition.

A month ago an open letter to President Ceausescu signed by Mrs Doina Cornea, a lecturer living it the Transylvanian city of Cluj, and other Romanian dissidents, reached the West.

It described the "systematization" project as the destruction of Romania's rural heritage and a tragedy for the whole country.[...]

The crass insensitivity of the regime to the feelings of the people and the complete lack of respect for human dignity have turned everyday existence in Romania into a living nightmare.»

Landwhere hope has died. A special correspondent recently in Romania reports on life under the increasingly repressive Ceaușescu, **The Times Saturday, 8 October 1988.**

«Many factors contribute to the identity of a nation. There is gratitude towards a hero, expressed in a monument; or an idea of civilization expresed in a street or a place; the memory of relatives, friends or benefactors engraved in tombstones; and the recongnition of God's presence in a curch or a monastery. All these things have been marked out by Ceaușescu. [...]

Bucharest has been described as "The Paris of the East", but it was in many ways richer than Paris. Turkish, Greek, Byzantine and Romanian architecture jostled together in a dazzling context of style.»

Jessica Douglas-Home, *The "Paris of the east" — destroyed*, **The Frontier, ian-febr. 1988.**

http://patrimoniu.gov.ro

ISTA MONUMENTELOR DE ARHITECTURĂ DEMOLATE

1. Casa Dem. I. Dobrescu
   — str. Sf. Apostoli cu str. Sapienţei
2. Casa Petrescu (picturi murale de Sava Henţia)
   — str. Sf. Apostoli nr. 2
3. Casa cu picturi murale sec. XX
   — str. Aninoasa nr. 54
4. Biserica Sf. Treime — Dudeşti
   — str. Asău
5. Clădirea Arhivelor Statului
   — str. Arhivelor nr. 2
6. Pivniţele M-rii Mihai Vodă
   — str. Arhivelor nr. 2
7. Vatră sacră geto-dacă
   — str. Arhivelor nr. 2
8. Biserica Albă Postăvaru sec. XVII—XIX
   — str. Bateriilor
9. Ansamblul Curtea Arsă
   — str. Cazărmii nr. 44—52

0. Casa fostei Episcopii catolice
   — Calea Călăraşi nr. 11
1. Şcoala bulgară
   — Calea Călăraşi nr. 16—18
2. Institutul de Medicină Legală
   — Calea Călăraşi
3. Casă sec. XIX
   — Calea Rahovei nr. 47
4. Casă sec. XIX
   — Calea Rahovei nr. 57
5. Front case sec. XIX
   — Calea Rahovei nr. 122—126
6. Ansamblul feudal Văcăreşti
   — Calea Văcăreşti
7. Sf. Nicolae — Sîrbi sec. XVII—XIX
   — Calea Văcăreşti
8. Casa Cherchez
   Calea Victoriei nr. 155
9. Fundaţiile fostului han Constantin Vodă
   — Calea Victoriei colţ cu Stavropoleos

0. Casa Oteteleşeanu
   — Calea Victoriei nr. 121—127
1. Moara Ciurel
   — Şos. Ciurel
2. Hanul Galben
   — Dr. Felix nr. 113
3. Biserica Ienei 1728
   — str. Ienei
4. Baia Arcului
   — Str. Italiană nr. 2
5. Casa cu picturi murale de Sava Henţia
   — str. Sf. Ioan Nou nr. 2
6. Han sec. XIX
   — str. Sf. Ioan Nou nr. 11
7. Han sec. XIX
   — str. Sf. Ioan Nou nr. 29
8. Han sec. XIX
   — str. Sf. Ioan Nou nr. 31
9. Casa Mavros
   — str. Sf. Ioan Nou nr. 33

0. Fabrica Gagel
   — str. Izvor
1. Biserica M-rii Cotroceni
   — B-dul Dr. Marinescu

32. Casa sec. XIX—XX
    — str. Miliţiei nr. 11
33. Casa Brancovici
    — str. Mircea Vodă nr. 21
34. Casă de tîrgoveţi
    — str. Mircea Vodă nr. 51
35. Casă sec. XIX cu pivniţe anterioare
    — str. Negru Vodă nr. 17
36. Azilul de Noapte
    — str. Operetei nr. 2
37. Casă sec. XVIII
    — str. Orzari nr. 73
38. Biserica Olteni sec. XIX—XX
    — str. Olteni
39. Biserica fostei Mănăstiri Pantelimon
    Şos. Pantelimon
40. Foişorul cu fîntînă
    — Şos. Pantelimon
41. Biserica Sf. Spiridon Vechi sec. XVII—XVIII
    — str. Piaţa Naţiunilor Unite
42. Casa N. Iorga
    — B-dul Ilie Pintilie nr. 6 (azi Iancu de Hunedoara)
43. Hala Unirii
    — Piaţa Unirii
44. Biserica Izvorul Tămăduirii sec. XVIII
    — str. Puţul cu apă rece
45. Casa Slavici
    — str. Ştirbei Vodă nr. 62
46. Casă 1858
    — str. Ştirbei Vodă
47. Biserica Spirea Veche sec. XX
    — str. Uranus
48. Biserica Sf. Vineri — Hereasca sec. XVIII—XIX
    — str. Sf. Vineri
49. Biserica Sf. Nicolae Jigniţa sec. XVII—XIX
    — Calea Văcăreşti
50. Biserica Doamna Oltea
    — str. Barbu Văcărescu
51. Biserica Crîngaşi I
    — fosta comună Roşu
52. Biserica Crîngaşi II cu cimitirul
    — fosta comună Roşu
53. Biserica Bratu-Stanciu sec. XVIII—XIX
54. Sectorul Agricol Ilfov
55. Bisericile din:
    — Buda
    — Dimieni, sec. XVII— inundată
    — Mihăileşti I
    — Ordoreanu, sec. XIX
    — Stroieşti

Muzeul de Istorie şi Artă al Municipiului Bucureşti estimează cifra imobilelor cu valoare arhitecturală demolate din Bucureşti în această perioadă la cifra de 13.500.

http://patrimoniu.gov.ro

MUNTENIA, OLTENIA

Din 885 monumente de arhitectură înscrise în lista oficială aprobată în 1955 au fost distruse 52.

Din 1516 monumente de arhitectură propuse în listele întocmite în 1980 și ulterior, totalul distrugerilor se ridică la 169.

La acestea se adaugă zeci de clădiri cu valoare arhitecturală din centrele istorice ale orașelor Brăila, Buzău, Caracal, Călărași, Craiova, Giurgiu, Pitești, Ploiești, Rîmnicu-Sărat, Rîmnicu-Vîlcea, Roșiorii de Vede, Slatina, Tîrgoviște, Tîrgu-Jiu.

TRANSILVANIA, BANAT—CRIȘANA

Din 1057 monumente de arhitectură înscrise în lista oficială aprobată în 1955 au fost distruse 65.

Din 2890 monumente de arhitectură propuse în listele întocmite în 1980 și ulterior, totalul distrugerilor se ridică la 122.

La acestea se adaugă zeci de clădiri cu valoare arhitecturală din orașele Alba Iulia, Arad, Caransebeș, Cluj, Deva, Făgăraș, Miercurea Ciuc, Reșița, Sibiu, Sighișoara, Sf. Gheorghe, Timișoara.

DOBROGEA

Din 25 monumente de arhitectură înscrise în lista oficială aprobată în 1955 au fost distruse 7.

Din 72 monumente de arhitectură propuse în listele întocmite în 1980 și ulterior, totalul distrugerilor se ridică la 10.

La acestea se adaugă zeci de clădiri cu valoare arhitecturală din centrele istorice ale orașelor Constanța, Mangalia, Hîrșova, Cernavodă, Medgidia, Tulcea, Mociu, Babadag și numeroase situri arheologice afectate.

MOLDOVA

Din 548 monumente de arhitectură înscrise în lista oficială aprobată în 1955 au fost distruse 71.

Din 731 monumente de arhitectură propuse în listele întocmite în 1980 și ulterior, totalul distrugerilor se ridică la 110.

La acestea se adaugă zeci de clădiri cu valoare arhitecturală din centrele istorice ale orașelor Bacău, Bîrlad, Botoșani, Dorohoi, Fălticeni, Focșani, Iași, Piatra Neamț, Roman, Suceava, Tîrgu Neamț, Vaslui.

București. Piața Unirii — 1960

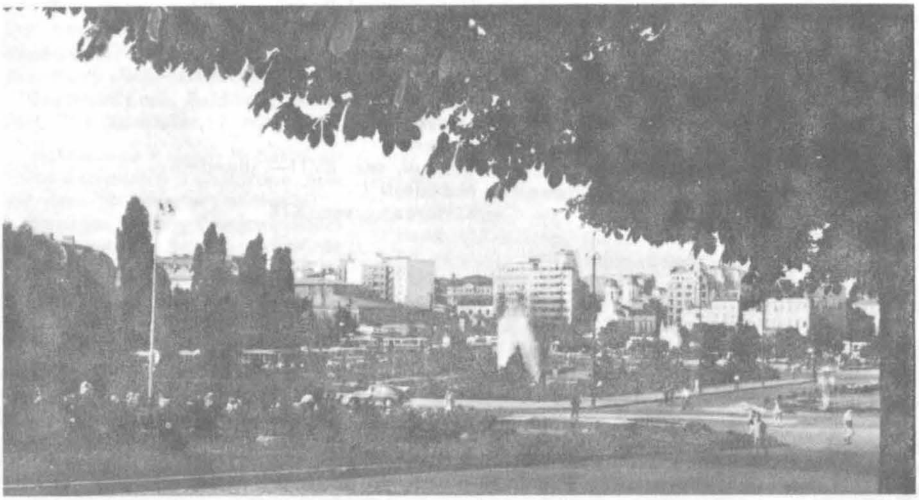

http://patrimoniu.gov.ro

V. PIERDERI ŞI DEGRADĂRI

BUCUREŞTI

Sînt prezentate distrugerile rezultate în urma aplicării planurilor de «sistematizare» şi «reconstrucţie», vizînd în special realizarea «Centrului Civic». Bucureştiul, ca sediu al puterii, trebuia să devină oraşul—model al societăţii socialiste multilateral dezvoltate, model ce urma să fie aplicat în toată ţara.

Capitole: zona Uranus, mănăstirea Văcăreşti, zona Sf. Vineri, intervenţii izolate.

Exponatele provin de la:

— Ioan George Andron, Peter Derer, Florin Grigore, Florin Neagoe
— Fototeca D.M.A.S.I.
— Fototeca M.I.A.M.B.
— Academia de Arte Frumoase
— Imprimeria Coresi

Bucureşti. Piaţa Unirii «sistematizată» (înainte de 1985)

Galaţi. Vedere aeriană, 1965

Galaţi zona biserica Sf. Gheorghe, după 1980

http://patrimoniu.gov.ro

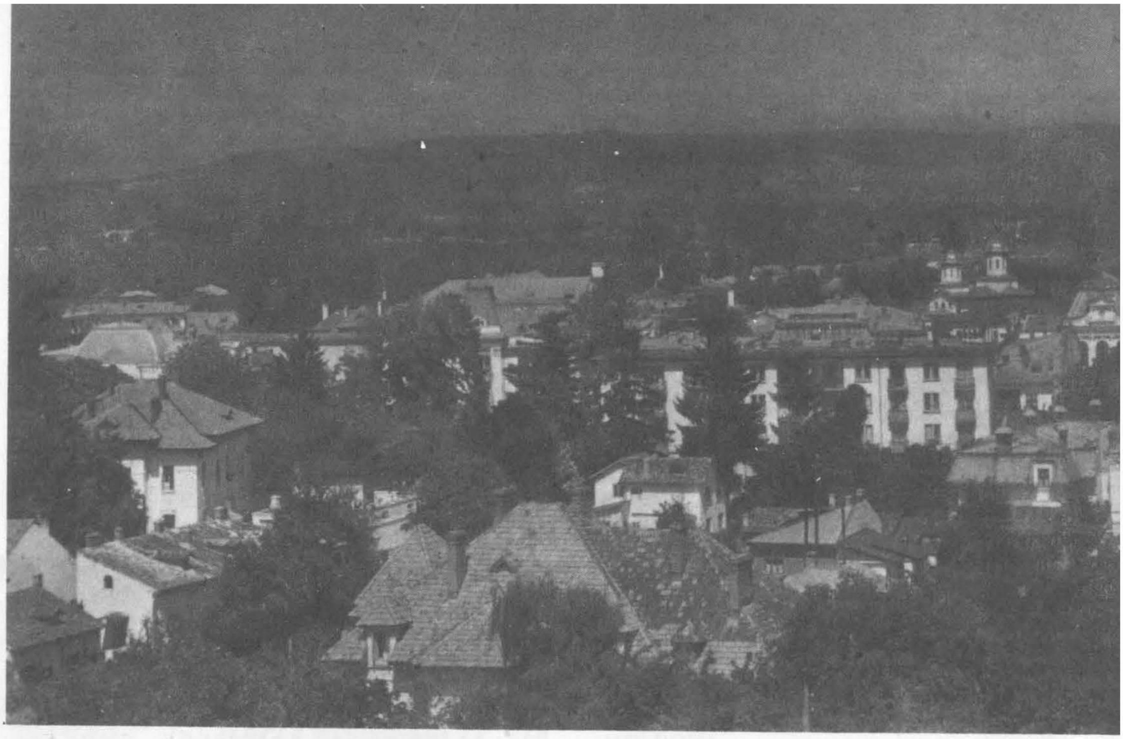

Piteşti. Panorama oraşului la 19

Piteşti. Strada Constantin Brâncoveanu — imobi
demolate

Tulcea. Vechiul bazar. Demolat

Bacău. Strada comercială («strada Mare») dispărută în
urma sistematizării oraşului (foto. 1960)

După vernisajul expoziției omonime des-
:hise la Institutul de Arhitectură «Ion
Mincu», printre sugestive panouri, fotografii, desene ilustrînd distrugerile de monumente, ansambluri, situri de centre istorice ale oraelor, și de sate, în perioada 1977—1989, a avut loc o masă rotundă pe tema distrugerilor de monumente în perioada de după 1989, acțiune ale cărei oportunitate și importanță au fost subliniate de dr. Cezara Mutenic (D.M.A.S.I.)

Proiecția de diapozitive a punctat prin magini destinul trist al unor monumente distruse după anul 1989 și a avut darul să întrețină o stare de spirit propice unor vii și ecesare dezbateri. Dezbateri care au fost xpresia unui strigăt de durere în fața siuației tragice a monumentelor românești, amenințate în continuare cu distrugeri sau degradări irecuperabile.

S-a insistat asupra cauzelor multiple care onduc la agresarea siturilor și rezervațiilor, la părăsirea unor clădiri-monumente de nare valoare istorică și arhitectonică, la lurea unor decizii pripite sau neinteligente înd e vorba de noile construcții ca și de tabilirea unor priorități. Menținerea structurilor și mentalităților comuniste întrețin hasul administrativ în cadrul căruia se întîlnesc titudini dușmănoase față de monumente, înîrzie promulgarea legislației adecvate; nuneroase au fost referirile critice și luările de titudine față de absența de pînă acum a adrului juridic care să le protejeze, și să ermită desfășurarea unei activități normale le evidență, conservare-restaurare și valoricare a monumentelor, realizată de către oaneni avizați, acțiune care se cere a fi înțeleasă, de către toți cei care decid sau administrează bunuri ce prin valoarea lor țin e avuția culturală națională.

Numeroase au fost opiniile critice reflecînd nu numai o situație reală nefavorabilă monumentelor, pe fundalul unor adînci și tensionate transformări economice, administrative și sociale, ci și gradul scăzut de înțelegere a acestora la diferite niveluri administrative, opinii ce s-au asociat propunerilor de integrare a monumentelor în viața contemporană, ele constituind, după cum ar trebui să se știe, vii mărturii și documente incontestabile ale identității și spiritualității unui popor.

Redăm mai jos cîteva dintre opiniile și propunerile reieșite din dezbaterile participanților (C.N.M.A.S.I., D.M.A.S.I., Ministerul Culturii, D.U.A.T., Departamentul Cultelor, I.P.H. Prahova, Muzeul Brăila, Primăria Capitalei)

În această perioadă, primăriile sînt puțin capabile să facă față sarcinilor din domeniul monumentelor pe fondul problemelor economice și sociale din țară. Ele ar trebui să cunoască monumentele istorice și problematica lor din raza de activitate. Listele de evidență există, dar se eliberează, uneori cu prea mare ușurință autorizația de construcție sau cele pentru amenajarea de spații comerciale. Toate acestea se cer avute în vedere, deoarece intervențiile în siturile arheologice și istorice ar trebui făcute de cei cu o doză de profesionalism, ca și avizările C.N.M.A.S.I. pentru delimitarea zonelor de protecție, ridicările topografice (Șerban Popescu-Criveanu, Crișan Popescu, Călin Hoinărescu).

Acțiunea de educație care trebuie să înceapă din școli și facultăți, susținută de mass media, dar nu în scop propagandistic, s-ar putea conjuga cu programele profesioniștilor, urmărindu-se omogenizarea și accesibilitatea părerilor ce vin să contribuie la rezolvarea problematicii din domeniul monumentelor, țara noastră avînd o zestre de cca

http://patrimoniu.gov.ro

18.000 obiective, reprezentînd 1/3 din media fondului monumental al țărilor europene. (Peter Derer, Sergiu Iosipescu, S. Popescu-Criveanu).

Relația dintre ce este valoros din fondul vechi existent și ceea ce se construiește azi în sate și orașe trebuie să stea în atenția primăriilor, în primul rînd, și a tuturor instituțiilor prin a căror activitate se hotărăște soarta și deci ocrotirea monumentelor, ansamblurilor și siturilor; pentru a nu se mai înregistra situații negative, ca în cazul centrului istoric din Tîrgu Jiu, al sitului arheologic Cetatea Sucevei, al hanului Gabroveni, rondului de la Piața Coșbuc, (Primăria Capitalei a considerat că poate fi traversat de o linie de tramvai), și lista de exemple ar putea continua cu proiectele de construcții uriașe de bănci la Sinaia și Ploiești, vezi hotărîrile nefondate luate de primăria Sighișoarei, ca să nu mai vorbim de numeroasele biserici de lemn sau monumente de zid, devenite din nenorocire lemne de foc sau cariere de piatră. (Peter Derer, C. Mucenic, E. Botez ș.a.).

Perfectarea sistemului de lucru, reunind eforturile specialiștilor, îmbunătățirea sistemului de răspîndire a informațiilor în teritoriu trebuie să conducă la oprirea unor noi sistematizări la care gîndesc, la Focșani, Brăila, Craiova etc. oameni fără cunoștințe elementare de istoria arhitecturii. (Călin Hoinărescu, Eugen Botez, Cezara Mucenic, Sergiu Iosipescu).

Raportul normal dintre cadrul legislativ, instituțional și factorul economic ar conduce la clarificarea și delimitarea răspunderilor instituțiilor, deoarece sistemul instituțional funcționează prost, înregistrîndu-se situații în care postul de arhitect șef de sector e ocupat de un inginer sau însăși Comisia Națională a Monumentelor este fie neglijată, fie neconsultată în relația cu factorii de decizie de la toate nivelurile, sau nu are un reprezentant în consiliile de administrație. (Gabriel Iordăchescu, Peter Derer, Eugen Botez, Liviu Ianoși).

Îmbunătățirea relațiilor și depășirea neînțelegerilor dintre arhitecții de la organismele ce se ocupă de salvarea monumentelor și cei de la D.U.A.T., față de ceea ce dorește beneficiarul (G. Iordăchescu).

Formarea unei noi mentalități, sensibilizarea opiniei publice și informarea corectă prin toate mijloacele ar contribui la cunoașterea faptului că orice obiectiv trebuie să aibă un proprietar care răspunde de întreținerea acestuia și are obligații, D.M.A.S.I. avînd de urmărit în ce măsură ele se respectă sau nu; factorul economic este esențial pentru a demonstra că un monument odată restaurat se poate impune în circuitul turistic (C. Mucenic, E. Botez, L. Ianoși) dar, în același timp, trebuie inoculată ideea pentru investitori, chiar și cei străini, că legislația trebuie respectată (Peter Derer).

Legiferarea urgentă a cadrului juridic al protejării monumentelor istorice ar fi în măsură să elimine discordanța între actul normativ și instituțional, deoarece mijloacele de constrîngere sînt ineficiente, iar instituțiile chemate să aplice legea nu o aplică (Benedict Martinov).

D.M.A.S.I. este într-o situație specială, o instituție nouă, deși cu tradiție, o întrerupere de aproape 15 ani resimțindu-se la nivelul studiilor și cercetărilor. De aceea s-a început cu refacerea listelor, a studiilor, a delimitării centrelor istorice. Știut fiind că un punct de vedere nu se poate formula în multiple cazuri fără o minimă cercetare, specialiști din D.M.A.S.I. sînt conștienți că numai conlucrînd cu instituțiile centrale și locale se pot rezolva probleme în favoarea monumentelor. (Cezara Mucenic).

Masa rotundă a dovedit, din plin, complexitatea problemelor puse în discuție a căror rezolvare este de durată și dependentă de multă abnegație și efort din partea celor care-și iubesc profesiunea și monumentele, și dorința de a fi poartă deschisă spre conlucrare și găsirea împreună, prin toate mijloacele, a unor direcții de acționare în diferite zone și situații, de sensibilizare a opiniei publice, pentru susținerea siturilor, a monumentelor și ansamblurilor istorice.

ELISABETA ANCUȚA-RUȘINARU

http://patrimoniu.gov.ro

ELEMENTE DE MORFOLOGIE OTOMANĂ ÎN ARTA MONUMENTALĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ (SECOLELE XVI—XVII)

Precizarea și delimitarea elementelor de morfologie orientală în sculptura și pictura monumentală muntenească ne obligă nu numai să înregistrăm cazurile în care arta munteanească utilizează tehnici și soluții decorative specifice Orientului otoman ci să răspundem pentru început la întrebările cînd, de ce și mai ales cum au apărut și evoluat aceste componente orientale în cele două veacuri pe care le avem în atenție.

Arhitectura bizantină neoferind soluții în zona sculpturii monumentale decorative în arta țărilor balcanice, în arta rusă, și în cea românească au fost asimilate sau numai adoptate rezolvări din afara artei bizantine. Astfel, decorul sculptat în piatră al bisericilor din școala Raska (secolele XII—XIII) și cele din regiunea Vladimir-Suzdal (sec. XII—XIII) integrează elemente de structură și repertoriu ornamental romanice, ancadramentele monumentelor de pe valea Moravei (sec. XIV—XV) prezintă exotice forme armenești, iar pietrăria profilată a lăcașurilor de cult din Moldova, începînd cu veacul al XIV-lea aparține morfologiei gotice, element ce se va menține ca o componentă definitorie a stilului moldovenesc pînă în veacul al XVII-lea.

Sculptura monumentală din Țara Românească din veacurile XIV—XV prezintă fie reflexe ale școlii morave, la Cozia, fie forme simple, antice la Mitropolia din Tîrgoviște, la Brădet și Hîrtești. Puținele vestigii de sculptură monumentală în lemn din veacul al XV-lea atestă existența paralelă a figurativismului bizantin (Snagov 1453), și a decorativismului oriental la Cotmeana, secolele XV—XVI (ușile împărătești). Numai la începutul veacului al XVI-lea și numai în Țara Românească la bisericile mănăstirii Dealu (1500), Curtea de Argeș (1517), se constată o decisivă influență a noului model de artă aulică — cel oferit de capitala Imperiului Otoman, Istanbul.

Această masivă pătrundere a elementelor de artă otomană are loc în timpul domniilor lui Radu cel Mare (1495—1508) și Neagoe Basarab (1512— 1521)[1]. Acești voievozi sînt cunoscuți mai ales[2] pentru politica lor culturală panortodoxă, ca și pentru asumarea unor responsabilități ecumenice față de Patriarhia de la Constantinopol, față de mănăstirile de la Athos și din Serbia. De ce tocmai

---

[1] Ultima contribuție din istoriografia românească asupra problemei aportului artei orientale la sinteza muntenească aparține lui V. Drăguț, *L'architecture dans les pays roumains au XVI*[e]*siècle dans la perspective des relations avec le monde ottoman*, în R.R.H.A., XXIII (1986), p. 3—21. Autorul formulează rezerve față de punctul de vedere al lui Gh. Balș (din *Influences arméniennes et georgiennes sur l'arhitecture roumaine*, Vălenii de Munte, 1931) privind originea transcaucaziană a decorației de la Dealu și Curtea de Argeș. V. Drăguț apreciază că Armenia și Georgia nu mai puteau exercita o influență directă în secolul al XVI-lea și coroborînd date referitoare la arhitectura otomană din veacurile XV—XVI conchide asupra aportului exclusiv al artei otomane datorată arhitectului Monolis de Niaesia sau chiar lui Neagoe Basarab, care ar fi fost ostatec la Înalta Poartă pe timpul lui Selim I.

[2] Andrei Pippidi, *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI—XVIII*,București, 1983, p. 151—154. Activitatea diplomatică și culturală a lui Neagoe Basarab a fost interpretată, mai ales de istoricii de artă, ca o pregătire a unei cruciade antiotomane menite să elibereze popoarele din Balcani. De fapt, politica sa externă reprezintă un demers complicat, avînd drept scop menținerea păcii și a echilibrului de forțe atît în

http://patrimoniu.gov.ro

acești domni, care sprijină ortodoxia și încurajează dezvoltarea în continuare a artei de tradiție bizantină atît la Athos cît și în Țara Românească [3] își împodobesc cele mai de seamă ctitorii — dintre care biserica Mănăstirii Argeșului este socotită de contemporani ca o nouă Sfînta Sofia [4] — cu un impresionant aparat decorativ, evocînd evident moscheele otomane, decor niciodată reluat în arta medievală românească.

Pentru a putea înțelege acest fenomen trebuie să avem în considerare faptul că sub Baiazid al II-lea (1481—1512) și Selim I (1512—1520) Imperiul Otoman devenise la 1500 un imperiu universalist prin compoziția etnică și confesională, considerîndu-se și fiind considerat de statele Europei ca succesor firesc, chiar legitim, al Imperiului bizantin datorită autorității politice ce o reprezenta nu numai în Balcani, Orient și Mediterana [5], ci și în Europa Centrală. De altfel geografia politică a Europei Centrale se va schimba la același început de veac XVI, sub Soliman Magnificul, cînd Regatul maghiar este înfrînt în lupta de la Mohacs (1526). Hegemonia otomană în Balcani și Orient transformase Istanbulul în capitala cosmopolită a acestei părți de lume. În acest oraș trăiau alături de turcii majoritari, greci, armeni, evrei, italieni — stăpînirea turcească recunoscînd fiecărui grup etnic religia și legile proprii [6]. Datorită acestei toleranțe Patriarhia ecumenică de la Constantinopol continuă să existe. Dar această «biserică fără imperiu» funcționează adesea ca o demnitate itinerantă, mutîndu-și nu o dată, temporar, reședința. Patriarhia ecumenică își păstrează o neîndoielnică autoritate spirituală [7] dar resursele materiale se diminuează grav, astfel încît înalta instituție constantinopolitană nu mai poate avea inițiative artistice și culturale majore.

Întrucît vechea reședință a patriarhului fusese transformată în monetărie, înaltul prelat se instalează la mănăstirea Pantocratorului. Biserica ortodoxă din Istanbul continuă să folosească numai o parte restrînsă din vechile locașuri de cult bizantine, majoritatea acestora, inclusiv Sfînta Sofia, fiind transformate în moschee și cîteva cedate armenilor [8].

Chiar autoritatea spirituală și administrativă a Patriarhiei ecumenice era limitată de opoziția Patriarhiei slave de la Ochrida și apoi de a celei de la Peć, ca și de tendințele autonomiste ale Veneției ce controla Creta, Cipru și o parte a Moreei, zone în care nu admitea amestecul patriarhului [9].

Un moment fericit de colaborare între Patriarhia Constantinopolului, domnii Țării Românești și dinastia sîrbească o reprezintă tocmai anii 1500—1520 și mai ales răstimpul domniei lui Neagoe Basarab. Demersul cultural și politic al domnilor munteni, caracterizat de N. Iorga ca «Bizanț după Bizanț», a fost îndelung cercetat și pus în valoare de istoriografia românească [10]. Istoricii au evidențiat dimensiunea imperială a inițiativei lui

---

țară cît și în relațiile cu Moldova și cu Poarta. În același timp, Neagoe Basarab nu renunță să tatoneze posibilitatea, e drept puțin așteptată de domnul muntean, de a încheia alianțe de nădejde cu lumea catolică central-europeană și cu regatul maghiar în primul rînd. Neagoe Basarab rămîne în primul rînd un «fidei defensor», sprijinitor al «principalelor forțe morale ale lumii ortodoxe: Muntele Athos, Patriarhia de la Constantinopol». Analiza personalității culturale a lui Neagoe Basarab ca și a contextului social și familial în care s-a format și s-a afirmat, în studiu introductiv de Dan Zamfirescu, G. Mihăilă la *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, București, Editura Minerva, 1970 și Răzvan Teodorescu, *Cîțiva oameni noi, ctitori medievali*, în *Itinerarii medievale*, București, 1979 p. 37—96.

[3] Pictura murală din Bolnița Bistriței, precum și cea datorată lui Dobromir de la Curtea de Argeș (1520) atestă o continuare a stilului paleolog, chiar dacă în faza unui academism, în vreme ce icoanele ce-au împodobit pronaosul bisericii de la Argeș, inclusiv icoana Plîngerii, Sf. Nicolae și Hodighitria, dăruită de Radu cel Mare Govorei, pot fi mai curînd atribuite picturii venetocretane. Emil Lăzărescu, *O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea și problema pronaosului bisericii mănăstirii Argeșului*, în S.C.I.A., 14, 2 (1967), p. 187—199.

[4] Pavel Chihaia, *Semnificația portretelor din biserica mănăstirii Argeș*, în «Glasul Bisericii», 1967, p. 793—795.

[5] Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 169—170, p. 180—181. Aducerea ultimului calif al-Mutavakkil din Egipt la Constantinopol marchează transferarea treptată a prerogativelor instituției Califatului arab pe seama sultanilor turci, ceea ce va impune Imperiul Otoman ca cea mai importantă forță din lumea Islamului. Concentrarea puterii laice și spirituale în aceeași instituție — monarhia otomană, a creat condiții favorabile afirmării caracterului «universalist» al Imperiului otoman.

[6] N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, 1970, p. 42—49.

[7] *Ibidem*, p. 82—87.

[8] Vezi nota 6.

[9] N. Iorga, *op. cit.*, p. 83—84.

[10] N. Iorga, *op. cit.*, p. 82—85, 129—130; Emil Lăzărescu, *Biserica Mănăstirii Argeșului*, București, 1967; Pavel Chihaia, *De la Negru Vodă la Neagoe Basarab*, București, 1976, p. 173—231; Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971. Vezi si nota 2.

http://patrimoniu.gov.ro

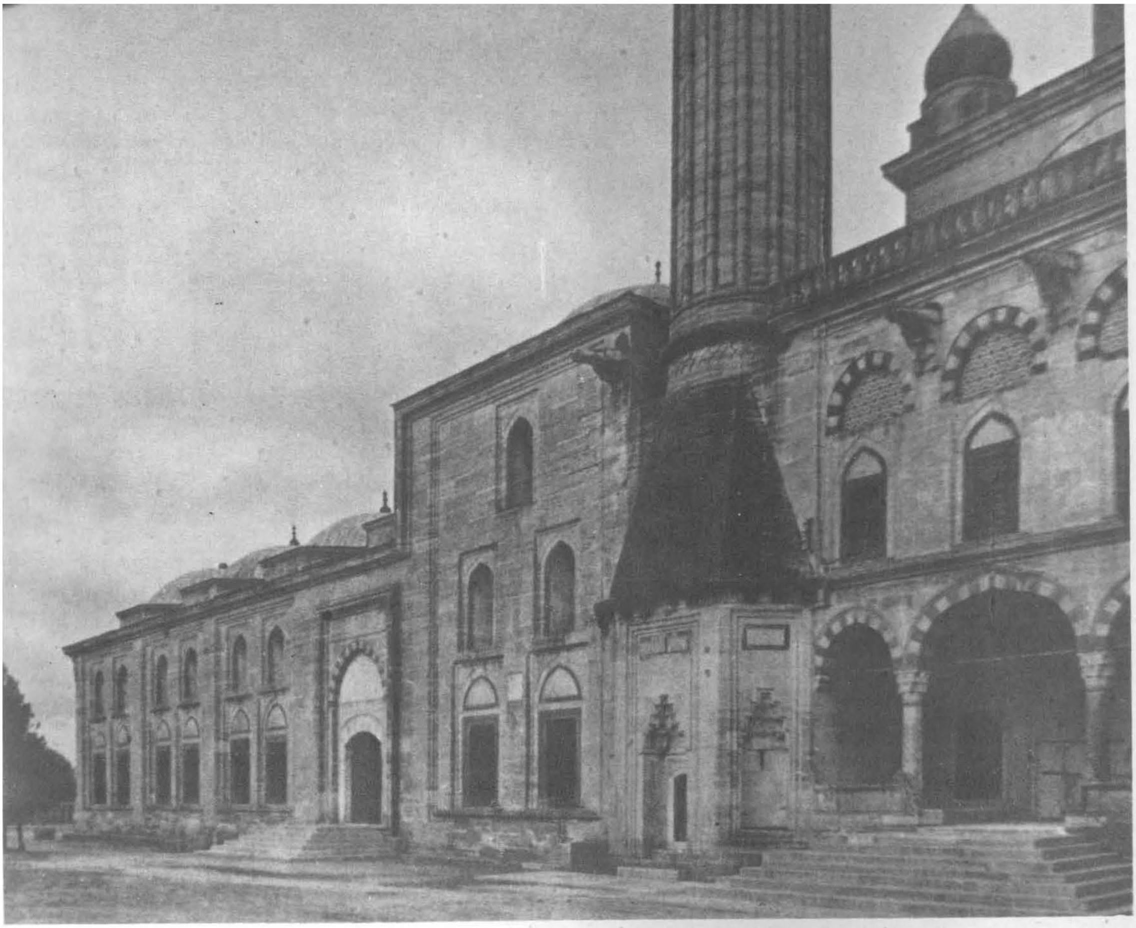

Moscheea lui Selim, I, Edirné

Top Kapî, anticamera

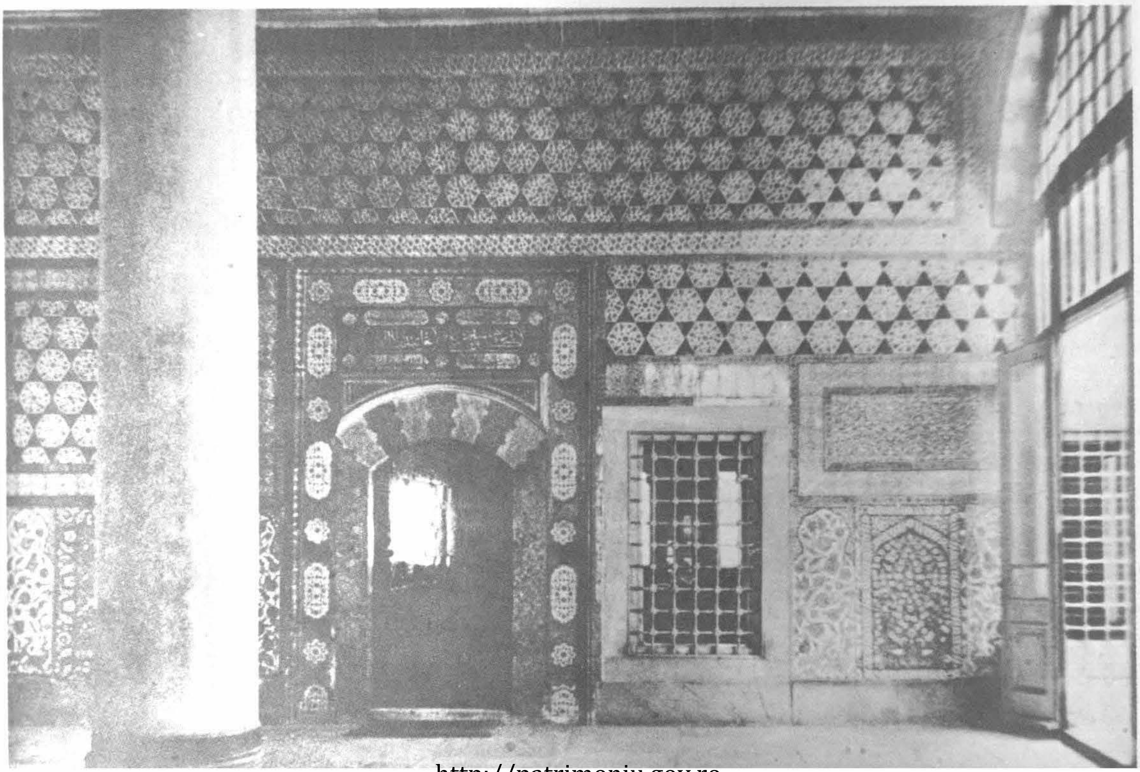

http://patrimoniu.gov.ro

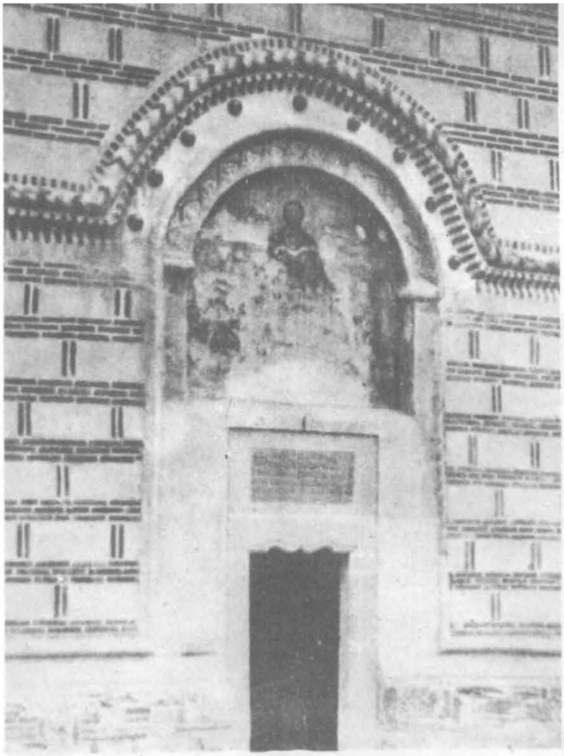

Cornetu, fațada vestică

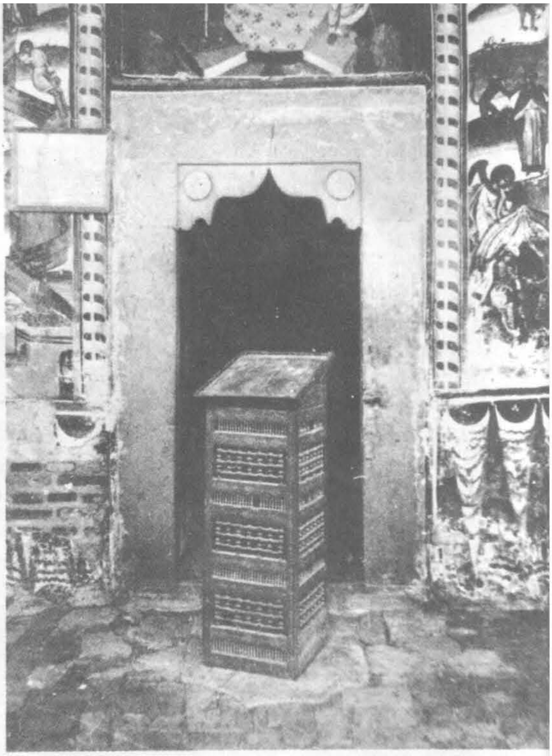

Valea, portalul bisericii mănăstirii

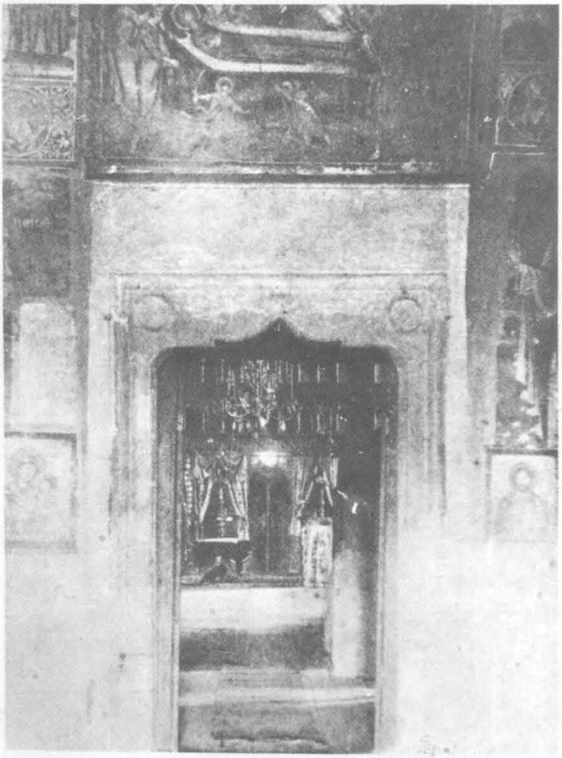

Tîrgoviște, portalul de intrare în paraclisul curții domnești

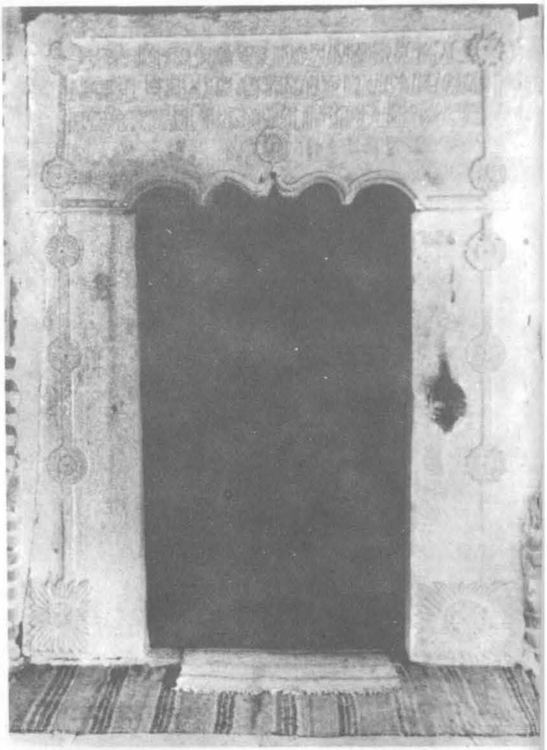

Bălteni, portalul bisericii mănăstirii

http://patrimoniu.gov.ro

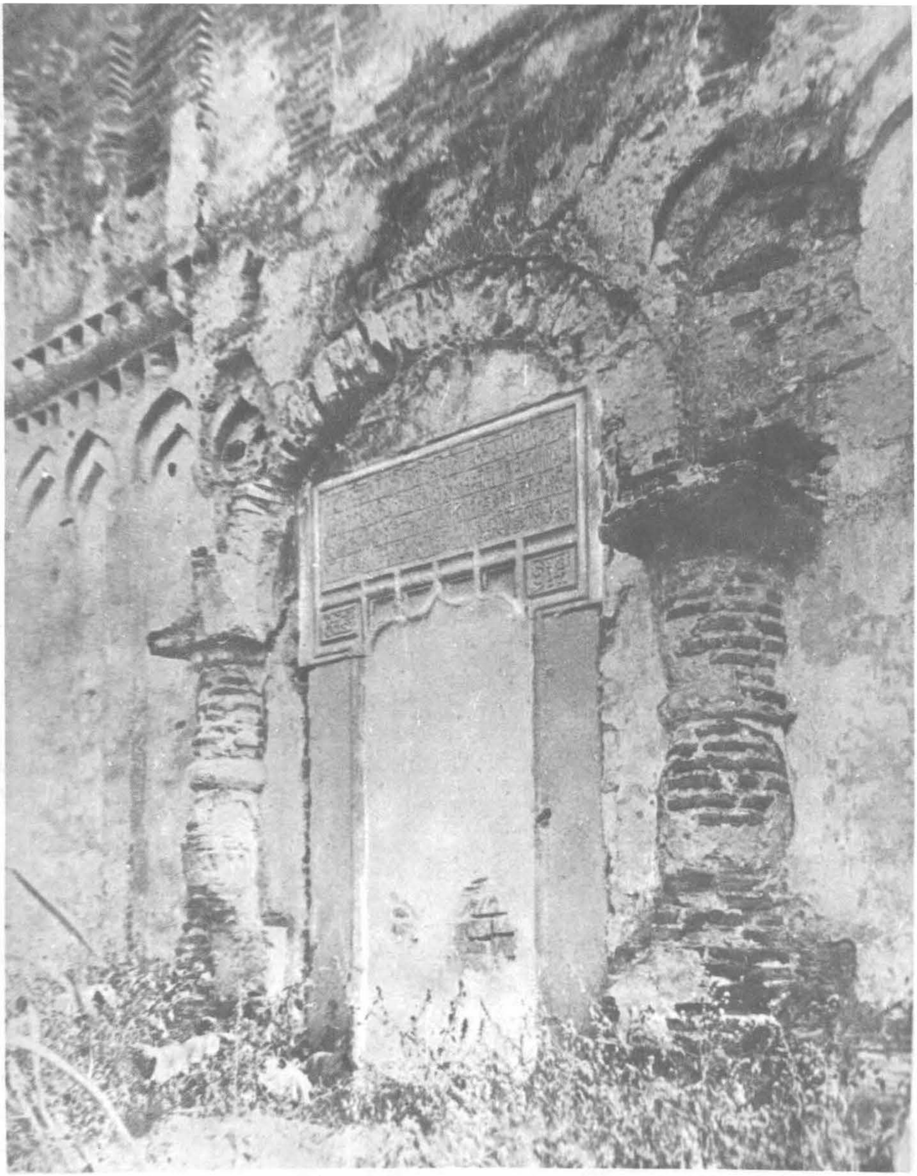

Tîrgoviște, Biserica Sf. Împărați, portalul vestic

Neagoe Basarab de a invita la tîrnosirea bisericii mănăstirii Argeșului, în 15 august 1517, alături de patriarhul de la Constantinopol, înalte personalități ale bisericii răsăritene[11]. Acest moment devine un eveniment al întregii lumi ortodoxe, balcanice și tocmai de aceea credem că, — în afara împrejurărilor particulare și concrete în care s-a realizat acest monument — biserica mănăstirii Argeșului exprimă gustul ctitorului, dar și imaginea despre arta aulică pe care o aveau creștinii din turcocrație. Ctitoria lui Neagoe Basarab nu putea dobîndi și exprima caracterul ei imperial decît preluînd decorația bogată și strălucitoare a moscheelor înălțate de sultanii turci la Edirné și la Istanbul pînă în 1515 și mai ales asimilînd ceva din podoaba oferită de cea dintîi moschee importantă construită între 1501—1506 de arhitectul Hayreddin, din porunca sultanului Baiazid al II-lea[12].

[11] Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 100—102.

[12] Ulya Vogt — Göknil, *Turquie ottomane*, Architecture universelle, p. 92—96; V. Drăguț în articolul citat

http://patrimoniu.gov.ro

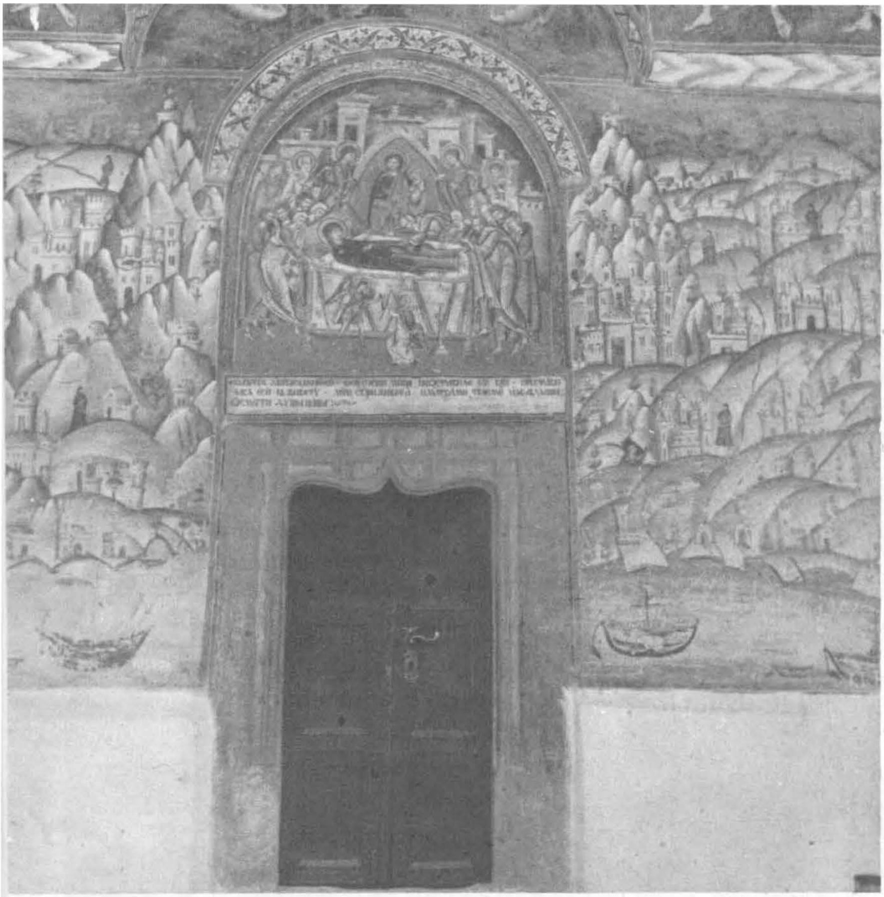

Polovragi, portalul intrării

Băjești, paraclisul curții lui Ma
Băjescu, portalul

Coieni-Mironești, paraclisul cur
cantacuzine, portalul

Vlădești, paraclisul curții bise
cii, portalul de vest

Gherghița, portalul bisericii domnești

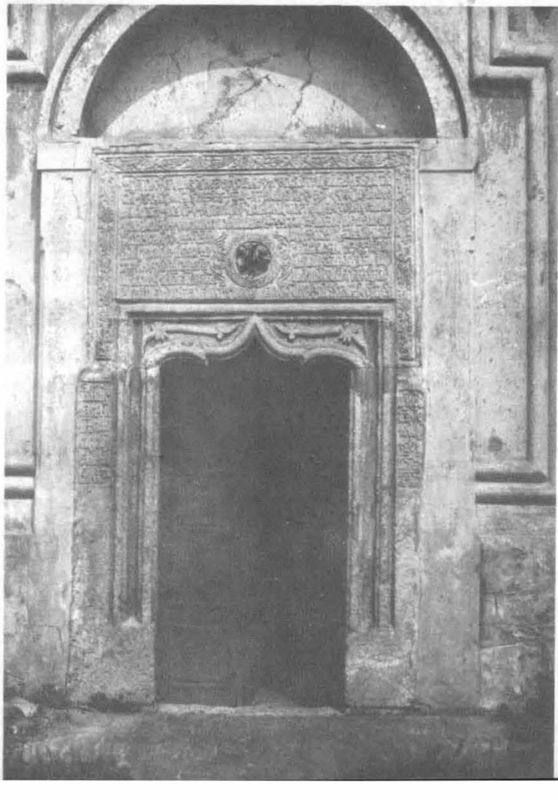

http://patrimoniu.gov.ro

Locașul de cult musulman împrumută soluțiile constructive ale Sfintei Sofii dar interiorul este conceput conform sistemului decorativ oriental, impresionînd prin bogăția repertoriului ornamental, varietatea materialelor și diversitatea multicoloră a podoabei ce îmbracă pereții. Or, bisericile mănăstirilor Dealu și Argeș — păstrîndu-și intactă structura spațială specifică arhitecturii muntenești — prezintă elemente de morfologie decorativă orientală, riguros selectate și subordonate specificului monumentelor valahe. Biserica mănăstirii Dealu, cu fațadele îmbrăcate în piatră fățuită, articulate cu arcaturi oarbe evocă rezolvarea sobră a exterioarelor construcțiilor turcești. Biserica de la Argeș este îmbrăcată *la exterior* cu o haină decorativă orientală prin repertoriul ornamental și prin expresia cromatică și plastică caracteristică *interioarelor* otomane, dar toate aceste elemente sînt subordonate arhitecturii pe care o pun în valoare. Ordonarea suprafețelor pe registre și panouri delimitate de profiluri evocă mai mult sintaxa decorației în piatră armenești, decît pe cea otomană.

Complicatul aparat decorativ otoman stanbuliot suportă deci o simplificare și adaptare în mediul artistic românesc. Acest proces nu continuă în deceniile următoare, dimpotrivă se constată o cenzură clară între aceste două monumente de excepție și toate lăcașurile de cult, ctitorii domnești sau boierești din veacul al XVI-lea. Se păstrează, totuși, amintirea portalurilor dreptunghiulare cu retrageri și timpan interior, cu decor vegetal într-o variantă redusă la o schemă, ca și preferința pentru un repertoriu ornamental bazat pe entrelacuri geometrice și motive florale stilizate. Ancadramente dreptunghiulare simple cu decor vegetal stilizat sau geometric se întîlnesc la Ostroc (1520), Tismana

---

mai sus evidențiază legătura directă dintre bisericile muntenești și arhitectura otomană din Balcani și de la Istanbul. Preluînd datele oferite de L. Reissenberger, *L'église du monastère épiscopale de Curtea d'Argis en Valachie*, Vienne, 1867, acceptă ideea că Neagoe ar fi lucrat ca ispravnic pe șantierul unei moschei înălțate pe timpul sultanului Selin (?!). Neagoe Basarab și Selim I se instalează pe tronurile lor în același an, 1512, deci Neagoe a putut admira moscheea înălțată pentru Baiazid II, la Istanbul, 1501—1506.

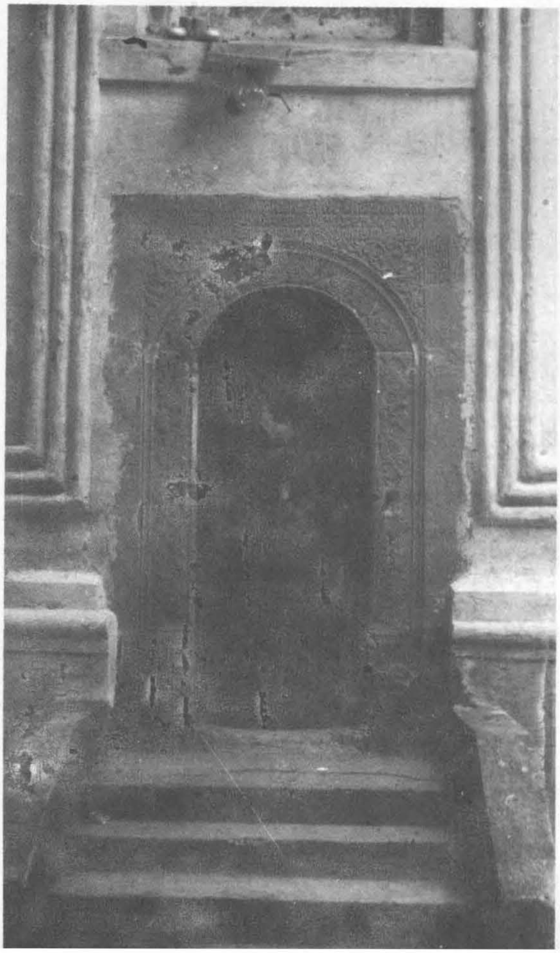

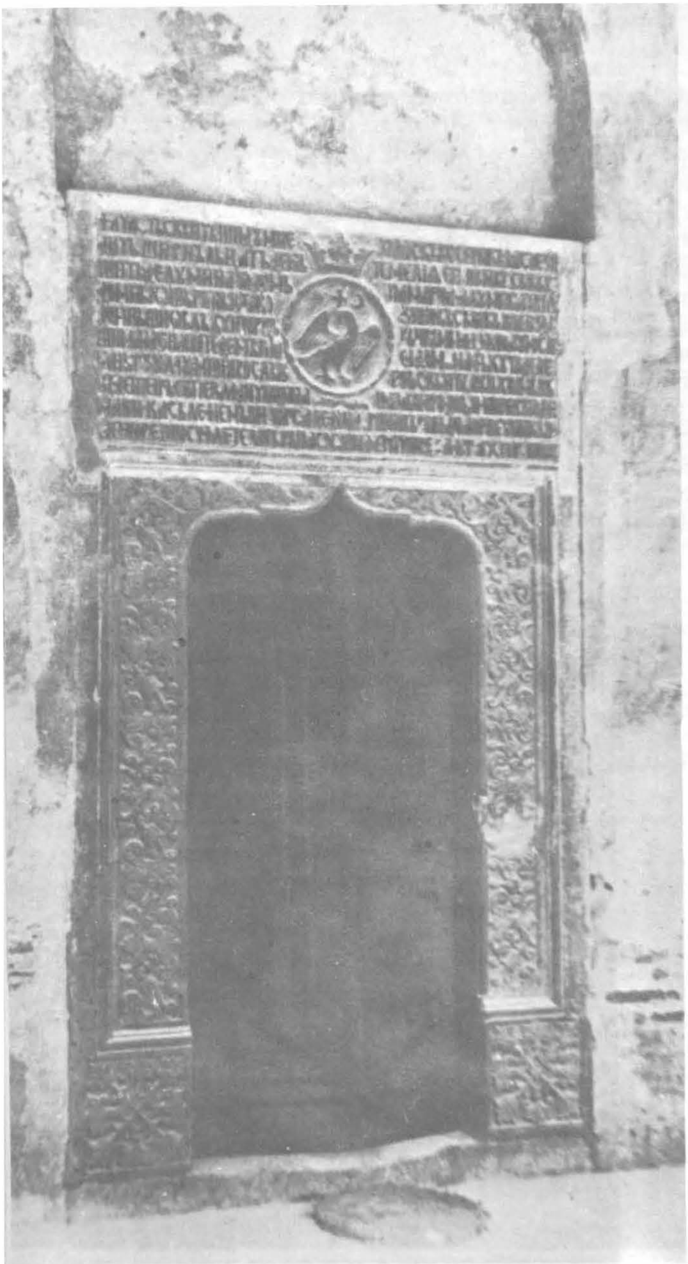

București, Biserica Doamnei, Portalul bisericii

Golești, paraclisul curții boierești, portalul de intrare în biserică

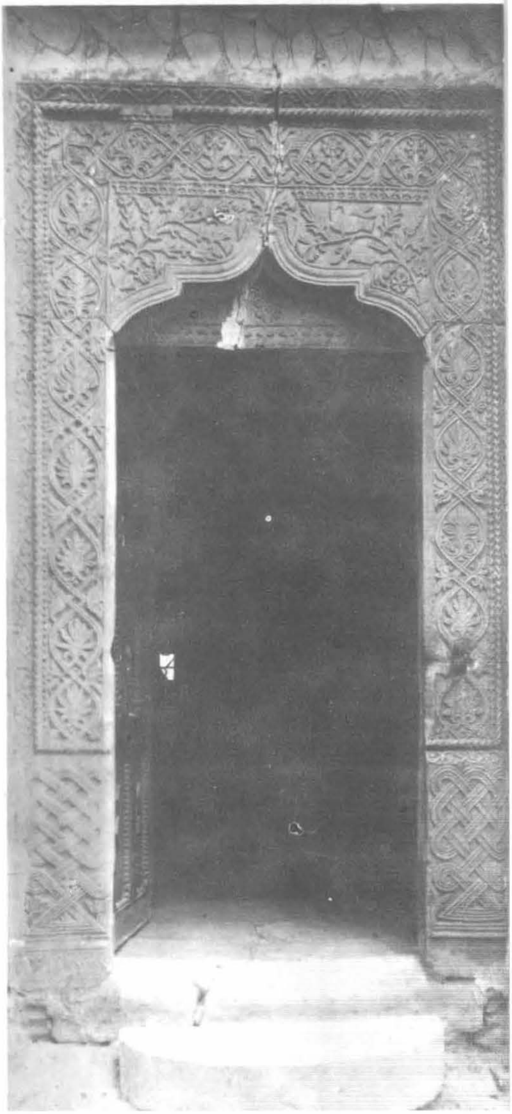

(1541), Cobia (1572), Căluiu (1588)[13]. Ancadramente dreptunghiulare cu deschideri în acolade evident derivate din morfologia portalurilor și arcurilor tipice arhitecturii otomane prezintă bisericile de la Valea (1531), portalul de intrare și cel dintre naos și pronaos; Bucovăț (1570) portalul de vest; Căluiu

[13] Nicolae Ghika — Budești *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, vol. II, B.C.M.I., XXIII, (1930); Planșele XVIII—XXi (Ostrov); CXXVI—VII (Cobia); LXVIII, LXX, LXXXIII si figura 100 (Căluiu).

http://patrimoniu.gov.ro

(1588), ancadramentul ușii spre naos și un fragment de portal cu arhivolta decorată cu motive reciproce; portalurile bisericii domnești din Tîrgoviște (1579) ce prezintă o discretă decorație cu rozete ștanțate, parcă întîmplător pe intradosul și fețele arcului, amintind îndeaproape de portalul interior de la Dealu [14]. Un alt caz în repertoriul sculpturii decorative valahe este portalul intrării în biserica de la Bălteni (1626).

Independent de dinamica relațiilor politice cu Poarta, lumea otomană, Istanbulul în special, reprezenta, desigur, pentru mediul social și artistic muntenesc o realitate binecunoscută. Călătoriile domnilor și boierilor la Țarigrad, exilul în Creta al boierilor Mareș Băjescu, Radu Crețulescu și a viitorului domn Șerban Cantacuzino, șederea îndelungată a unor boieri ca Aga Drăghici Cantacuzino sau mai tîrziu a fiului său paharnicul Șerban Cantacuzino, frecventarea școlilor grecești din Istanbul de către fiii unor boieri cum sînt Cantacuzinii au asigurat întreținerea unor contacte directe și permanente cu acest centru oriental și levantin.

Nu este deci deloc surprinzător faptul că se constată influențe directe ale artei otomane la reședințele domnești sau boierești ale veacului cum sînt palatele Herești, Băjești, Măgureni, Coieni Mironești și la bisericile curților de la Golești, Băjești, Filipeștii de Pădure, Coieni Mironești. Această serie de cazuri este explicabilă adesea prin orizontul cultural al ctitorului ca și prin moda orientală alimentată prin importul de țesături

[14] *Ibidem*, XXV, XXVII (Valea); XCIV (Bucovăț).

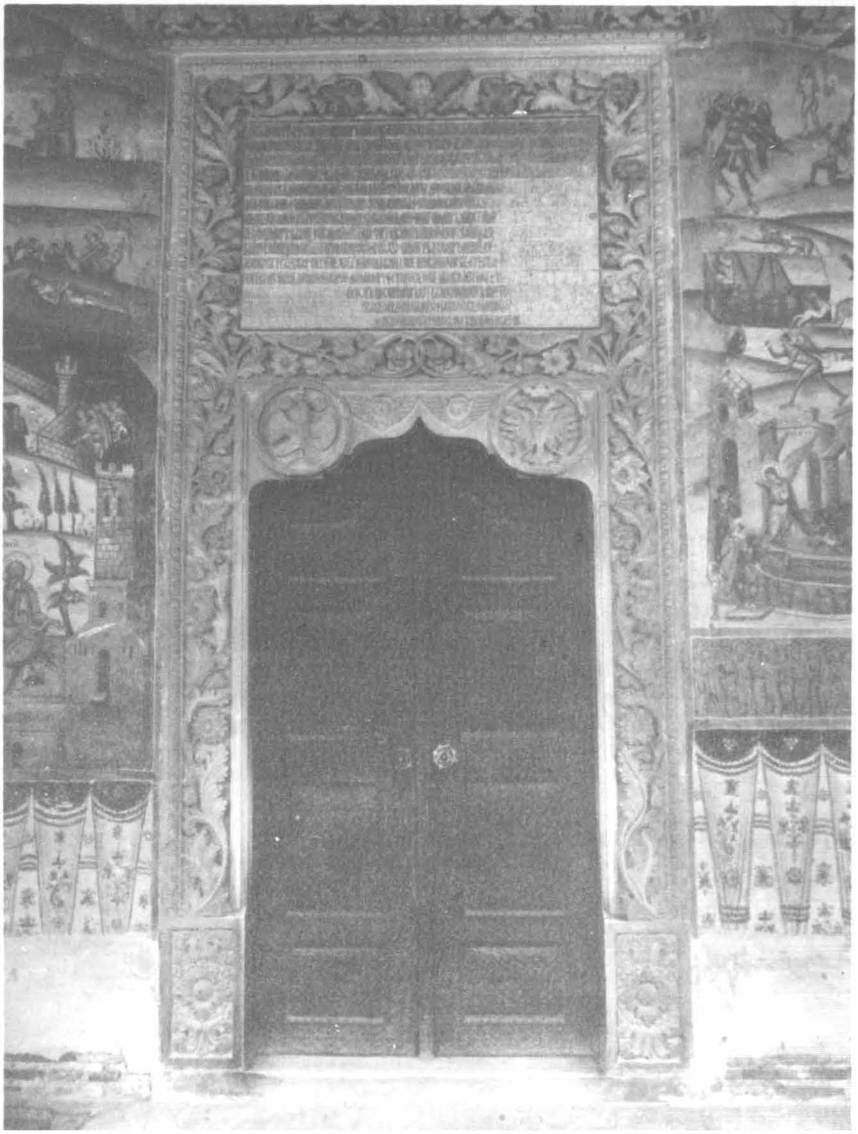

Hurezi, portalul bisericii mari

http://patrimoniu.gov.ro

prețioase de Brusa, covoare, ceramică de Iznik și Kutahya, vase de metal[15]. Aportul oriental, otoman și persan, în domeniul sculpturii decorative și al picturii monumentale devine aproape sistematic pe vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688) și Constantin Brâncoveanu (1678—1714). Se repetă într-un fel situația de la începutul veacului al XVI-lea. Epoca brâncovenească se caracterizează pe plan cultural prin sprijinirea și promovarea substanței ortodoxe a culturii Orientului creștin și în consecință se promovează acum o «renaștere bizantină» în do-

[15] Corina Nicolescu, *Elemente orientale în vechea artă a Țării Românești*, în «Arhiva valahică», Tîrgoviște, 1976, p. 220—227. Autoarea distinge aportul țesăturilor persane provenind din Brusa ca și cel al faianței de lux realizată la Iznik în secolul al XVI-lea, și mai ales a celei de Kutahya, în veacul al XVII-lea, la coportarea elementelor de artă orientală în Țara românească. Săpăturile arheologice au scos la lumină în centrele urbane, la reședințele domnești și boierești, importante cantități de ceramică de lux otomane. În Țara Românească s-a descoperit asemenea material ceramic mai ales la Tîrgoviște și București. Despre ceramica orientală vezi și C. Nicolescu, *La céramique ottomane des XVI*[e] *et XVII*[e] *siècle dans les pays roumains*, în «Studia et arta orientalia» V—VI, Bucarest, 1967.

Brâncoveni, portalul bolniței mănăstirii

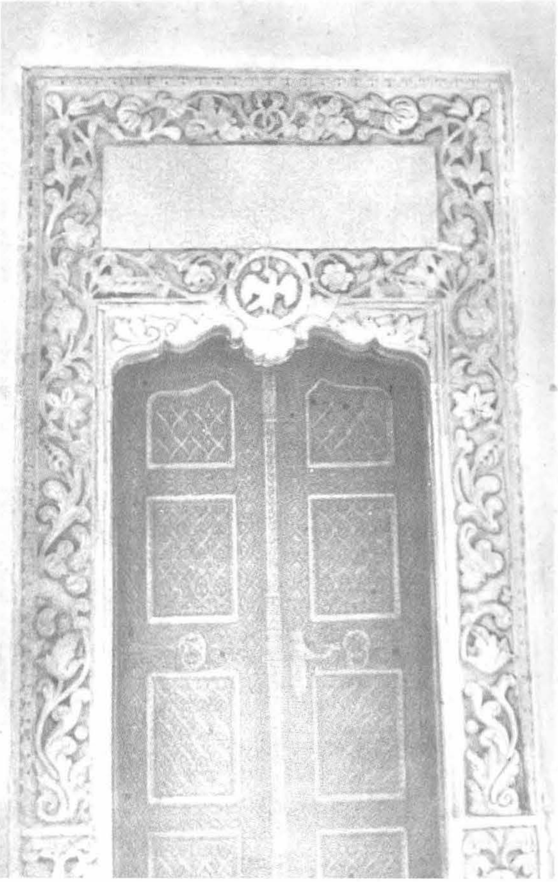

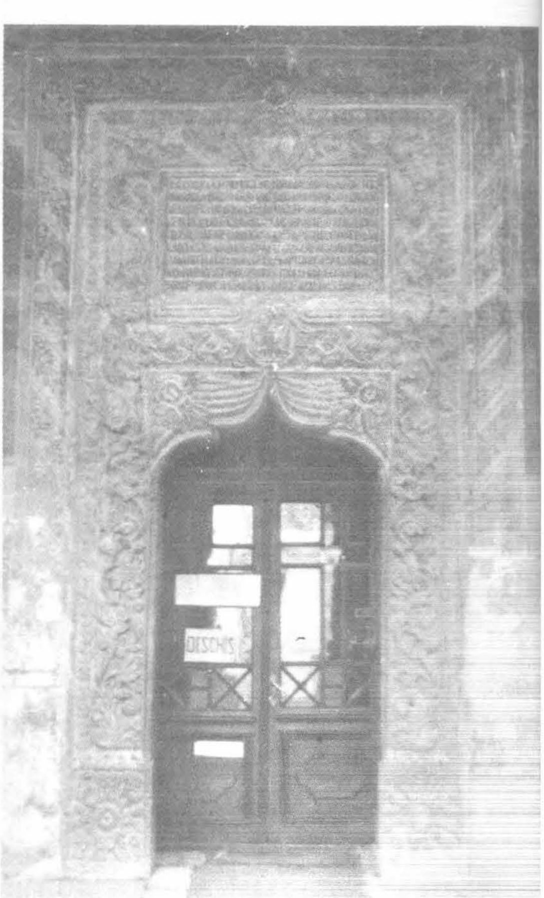

http://patrimoniu.gov.ro

Cozia, biserica mare a mănăstirii, portalul brâncovenesc al ușii de intrare

Brâncoveni, portalul bisericii mănăstirii

Doicești, portalul paraclisului domnesc

http://patrimoniu.gov.ro

meniul artelor figurative, în pictură în special și tot în acest interval se manifestă o deschidere pentru decorativismul artei otomane. Trebuie avut în vedere și o altă cale de pătrundere a unor componente orientale de repertoriu decorativ. Reactivarea șantierelor de construcții pentru comunitățile armenești din tîrgurile Moldovei și în primul rînd din Suceava și Roman la începutul veacului al XVII-lea a avut ca rezultat o originală sinteză dintre morfologia gotică și elementele de decor armenești — monumente cum sînt Zamca și Dragomirna oferind cazurile reprezentative pentru această variantă stilistică. Odată cu pătrunderea morfologiei gotizante moldovenești în sculptura monumentelor din Țara Românească, după construirea și împodobirea bisericii Stelea (1646) din Tîrgoviște sînt colportate și elemente din repertoriul ornamental armenesc. Aceste forme combinate pot fi întîlnite imediat la biserica Plumbuita (1647) și mai tîrziu la biserica Doamnei (1683) la ancadramentele de ferestre. Rozetele înscrise în pătrat ce apar la baza pro

http://patrimoniu.gov.ro

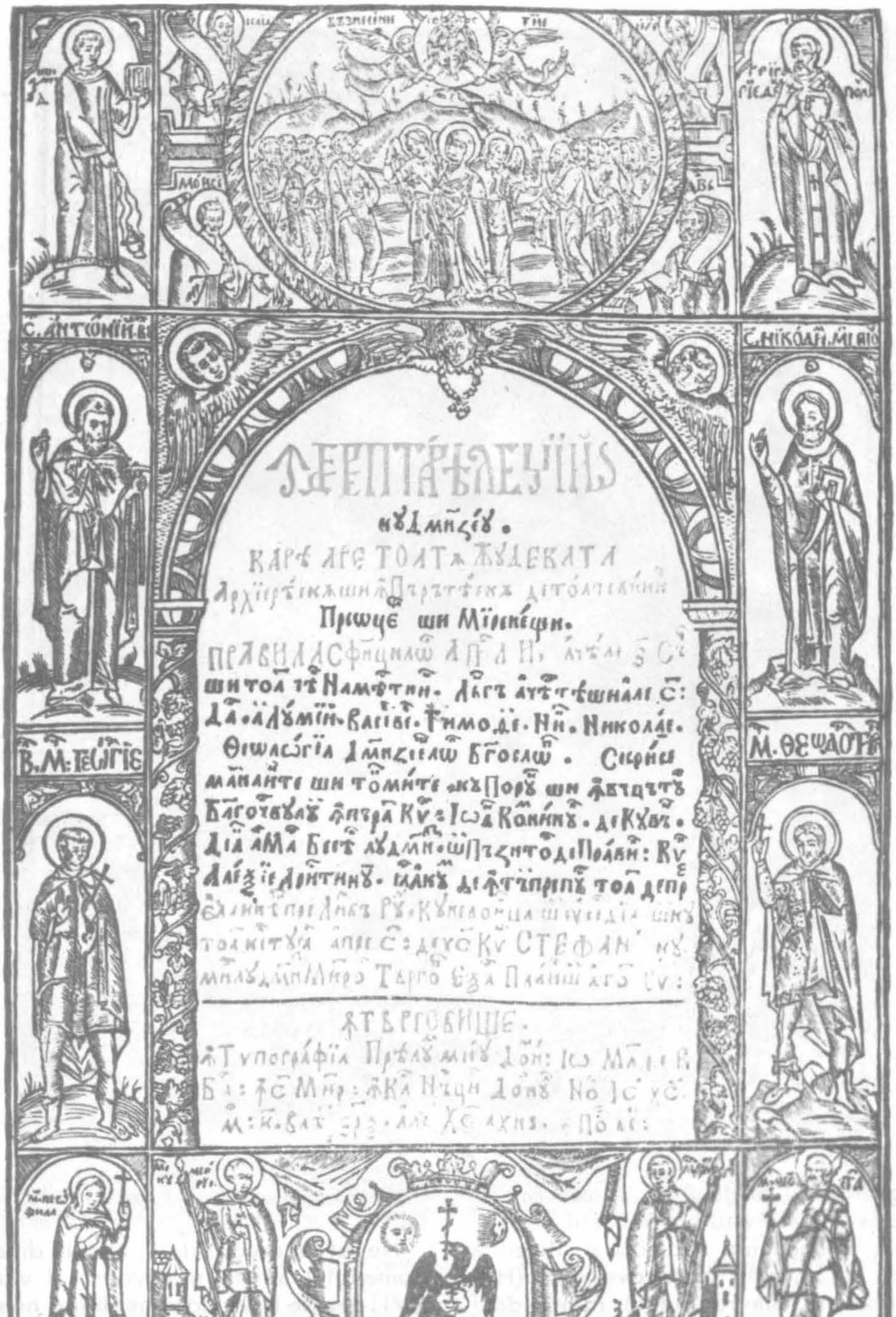

Pagină de titlu (1653), dăruită de Constantin Brâncoveanu

◀ *București, biserica Stavropoleos, portalul de intrare «Intrarea legii»,*

http://patrimoniu.gov.ro

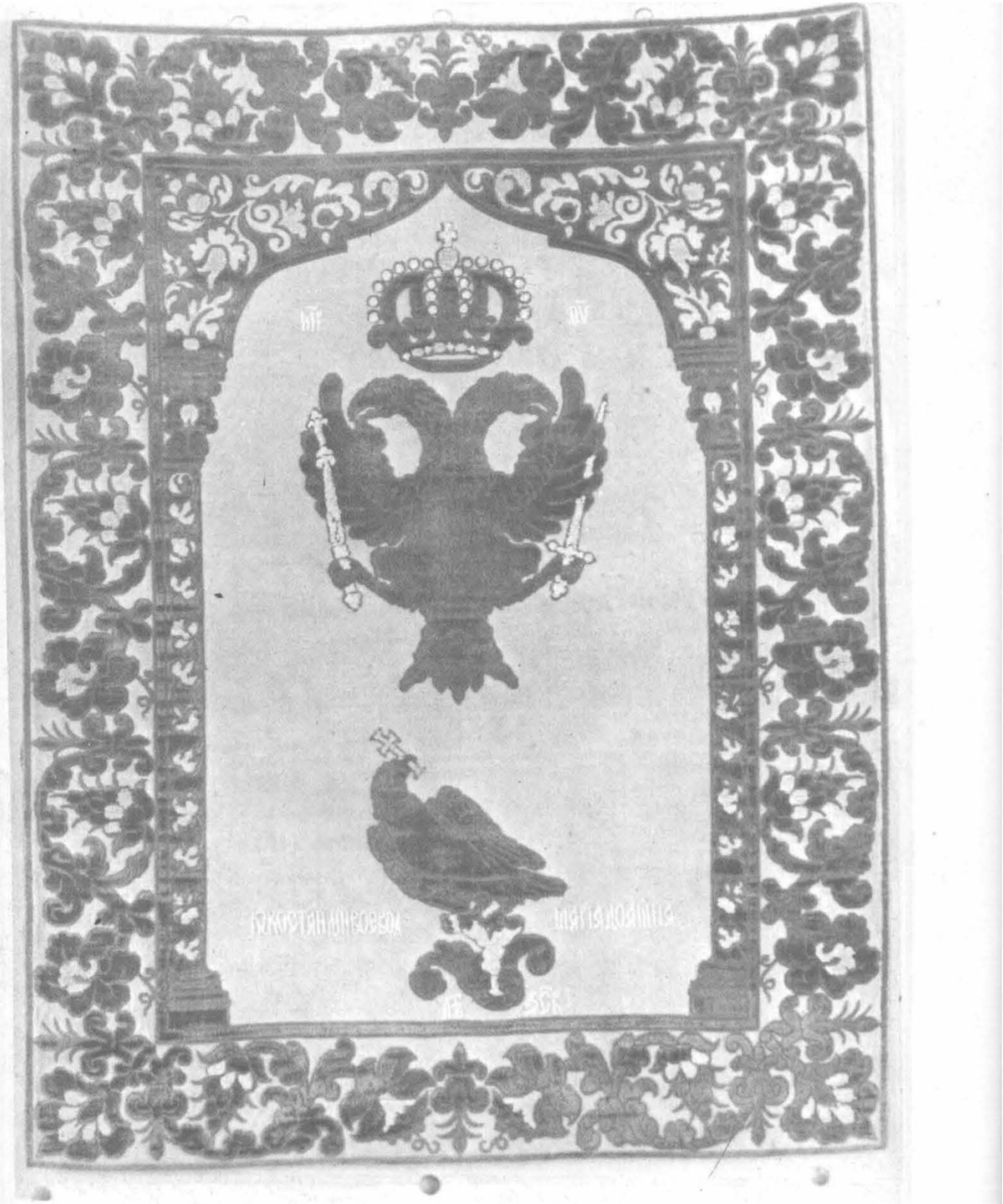

filurilor gotice ale portalurilor se pot regăsi constant: la Gura Motrului, Dobreni, la monumentele cantacuzine (Cotroceni, Biserica Doamnei) și la cele brâncovenești (Hurezi, Brâncoveni, Stavropoleos). Putem deci pune pe seama relațiilor artistice cu Moldova această tîrzie asimilare de elemente armenești. Coloanele și arcadele bisericilor de la Filipeștii de Pădure, biserica mănăstirii Cotroceni, biserica Doamnei, Hurezi, decorul în stuc sau pictat din palatele Potlogi, Mogoșoaia sau de la Fundenii Doamnei sînt mărturii clare ale acestui curent artistic oriental.

Neputînd reconstitui în detalii dinamica fenomenului artistic muntenesc al veacului al XVII-lea pe baza documentelor, neavînd suficiente date referitoare la meșterii pietrari, încercăm să sugerăm o posibilă evoluție a formelor artistice.

Analizînd pietrăria monumentelor din anii '40—'70 constatăm că forma simplificată a portalului oriental — cadru dreptunghiular — cu deschidere în acoladă, surmontat de

http://patrimoniu.gov.ro

Dveră dăruită de Constantin Brâncoveanu mănăstirii Sf. Gheorghe Nou din București, broderie pe catifea

Poală de icoană, mănăstirea Hurezi. Țesătură de tipul «drappi d'oro»

http://patrimoniu.gov.ro

un timpan semicircular pentru icoana de hram, sau de un cadru dreptunghiular mai înalt realizat de brîul ce împarte și articulează fațadele — reprezintă o constantă morfologică a sculpturii muntenești. Se menține forma curentă și compoziția tipică a deschiderilor din arta otomană — acest *pattern* cunoscînd variante și interpretări la diferite paliere sociale și artistice. Menținerea acestei forme se datorează numai în parte tradiției și mai ales infuzării recente de soluții și tehnici orientale folosite la împodobirea ctitoriilor marii boierimi muntenești. Varianta de portal cea mai frecventă în anii '30—'70 reia tipul simplu cu cadru dreptunghiular și deschidere în acoladă, cu profile atipice. Se combină diferite feluri de arcuri în acoladă cu cadre goticizante integrate la rîndul lor în compoziția dreptunghiului surmontat de luneta semicirculară sau pe cîmpul rezervat pisaniei. Cele mai reprezentative cazuri sînt cele de la Gheorghița (1641), Polovragi (1643), Clocociov (1645), Sfinții Împărați — Tîrgoviște (1650), Vlădești (1657), Cornet (1666), Coieni Mironești (1668)[16].

Același tip de portal comportă în interiorul altei serii un cadru împodobit cu ornamente vegetale stilizate, realizat într-un relief puțin înalt, la ctitoriile unor mari boieri ca Mareș Băjescu (Blăjești, 1666), Preda Brâncoveanu (Dintr-un Lemn, 1653), Cantacuzino, Aga Matei (Filipeștii de Pădure, 1688), Șerban Cantacuzino (Cotroceni, 1679, Biserica Doamnei, 1683) și Logofătul Constantin Brâncoveanu (Mogoșoaia, 1688). Aceste monumente marchează prin decorul lor sculptat o formă de tranziție spre formele stilului brâncovenesc.

La biserica mare a mănăstirii Hurezi (1692) apare primul portal brâncovenesc propriu-zis, portal ce reprezintă o interpretare oarecum barochizantă, prin calitatea plastică a decorului floral și vegetal, a tipului întîlnit la grupul abia menționat. Se păstrează intactă compoziția cunoscută ca și viziunea decorativă, nu apare nici un reper arhitectural și nici un element de repertoriu ornamental ce să permită să conexăm această piesă la morfologia renascentistă-barocă. Efectul cromatic creat de marmura albă și de zonel aurite evocă și el un pitoresc oriental.

Trebuie totodată remarcat că toată pietră ria decorativă de la Hurezi — atît coloanel casei domnești, cît și cele din foișoarele ș pridvoarele bisericilor, precum și portaluril și ancadramentele de ferestre păstrează (simplitate și sobrietate extremă. Aceeaș morfologie severă și restrînsă ca repertori decorativ se regăsește la Mamul, Surpate le, Govora.

Sompuosul portal de la Hurezi — biseric necropolă a domnului Constantin Brânco veanu este reluat nu în Vîlcea, ci la cealalt necropolă brâncovenească, biserica mănăsti rii Brâncoveni (1699), unde au fost înmormîn tați părinții și bunicii voievodului și la pa raclisul curții aceluiași voievod de la Doicești (1706). Familia stilistică a acestor portalur are un număr restrîns de «membri»: l 1707, «ostenitoriul fiind Kir Antim, episcopu de Rîmnic», biserica Coziei era înfrumusețat cu un pridvor și cu un decor vegetal ba rochizant; celelalte exemplare de excepți se întîlnesc la București la ctitoria, acum, mi tropolitului Antim, (1721), la Stavropoleo (1725) și Văcărești (1728). Aceste ultim exemplare trebuie puse în legătură cu șan tierul de la Curtea domnească din vreme lui Ștefan Cantacuzino, sau cu ateliere d pietrari descendente din cele ale curțilo brâncovenești sau ale ctitoriilor lui Mihai Cantacuzino.

În concluzie, considerăm component orientală a sculpturii monumentale munte nești ca un element semnificativ în arta brân covenească. Portalurile mai pretențioase nu se înrudesc însă cu ancadramentele otoman decît prin compoziție și nu prin repertoriu ornamental. Decorul vegetal de vrejuri spi ralice cu flori nu apare în sculptura otomană dar este prezent în ceramica smălțuită c îmbracă pereții interiori și mai ales pe co voarele de rugăciuni turcești, din veacul a XVIII-lea[17].

Portalurile sau covoarele turcești de epoc au servit desigur ca model țesăturilor liturgi

---

[16] Acest ultim portal oferă o compoziție decorativă ce amintește de manuscrisele orientale și românești din veacul al XVII-lea, ca cele ale lui Anatasie Crimca, împodobite cu flori singuratice sau cu buchete, care integrate în compoziția paginii obligă textul să se desfășoare pe întîmplătoarele spații rămase libere.

[17] Aceeași idee a răspîndirii sistemului decorativ oto man prin interpretarea motivelor covoarelor oriental este susținută de M. Melicson, *Note asupra decorațiilo brîncovenești*, în «Arhitectura R.P.R.», (9), 195 p. 21—23. Autorul apreciază că aceeași structură de corativă inspirată de covoare persane este transpus deopotrivă în sculptura în piatră, decorul în stuc picta și pe paginile de titlu ale tipăriturilor.

http://patrimoniu.gov.ro

ce comandate de Constantin Brâncoveanu în Italia, somptuasele «drappi d'oro», și dăruite apoi mănăstirilor Hurezi, Surpatele și Sfîntul Gheorghe cel Nou.

Portalurile brâncovenești prezintă compoziții orientale decorative din care lipsesc reperele arhitecturale. De aceea, considerăm că nu se poate stabili o relație între ancadramentele brâncovenești și paginile de titlu din tipăriturile vremii, realizate în Țara Românească[18]. Aceste gravuri aveau modele din afara Țării Românești, modele ce amintesc îndeaproape structura portalurilor renascentiste germane cu elemente de arhitectură acoperite de ornamente vegetale ce ascund în parte componentele arhitecturale.

Aportul artei decorative otomane la sinteza brâncovenească este reperabil în stucaturile ce împodobesc palatele de la Potlogi, Mogoșoaia, biserica Fundenii Doamnei sau în picturile foișorului de la Mogoșoaia. Mai puțin remarcate pînă acum sînt brîiele decorative care despart zonele de pictură din bisericile de la Hurezi și din Vîlcea. Benzile albe cu ornamente florale prezintă surprinzătoare apropieri cu ceramica de Iznik și cu faianțele turcești cu fonduri albe și motive florale (garoafe, iris) roșii, albastre și verzi[19].

Am avut în atenție componenta orientală a artei veacurilor XVI—XVII, i-am evidențiat prezența, dar trebuie să precizăm că acest element rămîne în mod constant un accent discret, perfect integrat și subordonat într-un întreg arhitectural și respectiv iconografic de tradiție bizantină, întreg dominat de o viziune clasică ce poate fi decelată chiar și în acest ultim capitol înfloritor al artei postbizantine —stilul brâncovenesc.

CORINA POPA

Résumé

Là où l'architecture byzantine n'offrait pas de solutions, l'art roumain fut obligé à en assimiler ou seulement à en adopter d'ailleurs.

L'auteur de l'article tout en essayant de reconstituer la dynamique du phénomène artistique valaque au XVII-ième siecle, suggère une possible évolution des formes artistiques, des variantes et des interpretations divers d'un *pattern* emprunté à l'art ottomane, en soulignat néanmoins que ce trait oriental se manifeste constamment avec discretion, parfaitement integré et sous ordonné à l'ensemble architectural et iconographique de souche byzantine.

---

[18] Nu împărtășim decît parțial opinia Teodorei Voinescu privind influența tipăriturilor epocii asupra portalurilor din *Considerații asupra stilului brîncovenesc: Portalul*, în *S.C.I.A.*, 1968, 1, p. 3—24. Alături de Meicson socotim că schema structurală a portalului brâncovenesc își are începuturile în veacul al XVI-lea, în secolul al XVII-lea schimbîndu-se numai repertoriul decorativ. Nu sîntem de acord cu Florentina Dumitrescu, care consideră că epoca lui Matei Basarab stabilește repertoriul ornamental, epocii brâncovenești nerevenindu-i decît meritul de-a o difuza în toate genurile de artă și în arta tuturor păturilor sociale. Un repertoriu ornamental dinainte fixat în *Etape ale evoluției artei vechi românești reflectate în ornamentică*, în *S.C.I.A.*, 12 (1965) nr. 1, p. 125—127.

[19] C. Nicolescu, *Elemente orientale...*, p. 225 consideră că întreg decorul vegetal și floral realizat în stuc sau pictat din interiorul bisericilor sau din pridvoare derivă din «stilul celor patru flori» ce caracterizează arta persană și otomană în secolul al XVII-lea. Vezi și Celal Esad Arseven, *Les arts décoratifs turcs*, Istanbul, 1954, p. 51—55. Credem că trebuie făcută o distincție între benzile florale din interiorul bisericilor inspirate evident din ceramica de Kutahya și decorul liber și evident autonom de vreo sursă externă, decor ce îmbracă parapetul pridvoarelor, intradosul și fețele arcurilor.

http://patrimoniu.gov.ro

EVOLUȚIA FOSTEI MĂNĂSTIRI COBIA (județul DÎMBOVIȚA) ÎN LUMINA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE

Nu departe de Tîrgoviște, pe lîngă vechiul drum al Basarabilor, la marginea satului Cobia, se profilează silueta delicată și sveltă a unui monument unic în arhitectura veche românească, biserica mănăstirii Cobia, alături de care, din întreg ansamblul de clădiri, nu s-a mai păstrat decît turnul clopotniță[1].

Momentul înălțării acestui lăcaș este amintit în pisania slavonă, prinsă la exteriorul bisericii, pe latura de vest: «S-a zidit acest cinstit și dumnezeiesc hram întru rugăciunea și lauda celui între sfinți, părintelui nostru, arhiepiscopul Mirei Lichiei, Nicolae, făcătorul de minuni, și s-a zidit în zilele binecinstitorului de Hristos iubitorului Domnului nostru, Io Alexandru Voevod, și a fost supt Vlădica chir Eftimie, și s-a început în luna iulie 13 zile și s-a săvîrșit în luna... zile, în anul 7080(1572)»[2] (fig. 1).

O altă inscripție, lucrată de același meșter pietrar, încastrată la interior, pe zidul estic al pronaosului, menționează și numele ctitorului, într-un text cu totul neobișnuit pentru acele vremuri: «Întru numele lui Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos s-a pus ctitor Badea, iar după moartea lui să nu așeze nici un Voevod, nici Vlădică, nici boier pe egumen, iar dacă așează, acel om să fie anatema, ci să puie ctitorii și călugării pe vreunul din ei»[3].

[1] Informații bibliografice despre monument se găsesc în lucrarea lui N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. I (A—L) «Mitropolia Olteniei», 1970, p. 182.

[2] N. Iorga, *Două mănăstiri dîmbovițene*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», 1929, p. 22.

[3] G. Potra, *Mănăstirea Cobia (Dîmbovița). Studiu și documente*, București, 1937, p. 4.

Fig. 1. Pisania mănăstirii, prinsă la exteriorul bisericii, latura vest. (Fotografiile sînt executate de autor).

http://patrimoniu.gov.ro

Ctitorul pomenit este boierul Badea Boloşin din satul Bădeşti (Argeş), fiul lui Boloşin, acesta din urmă mort în luptele purtate cu turcii de Radu de la Afumaţi şi trecut în pomelnicul mănăstirii Argeş din 1527,[4] a cărui ascendenţă coboară pînă în secolul al XV-lea[5].

În secolul al XVII-lea, mănăstirea Cobia apare des menţionată într-o serie de hrisoave emise de domnii Radu Vodă în 1608[6], Constantin Şerban în 1656[7], Grigore Ghica în 1661[8], Radu Leon[9], Antonie Vodă în 1669[10], acte ce întăreau mănăstirii cele cîteva sate primite ca danie de la ctitor, Călugărenii, Broştenii, Cacovenii şi Căpşunarii.

La începutul secolului al XVIII-lea, devenind tot mai săracă, implicată într-o serie de procese de încălcare a hotarelor moşiei, de către boierii şi moşnenii vecini, mănăstirea Cobia va fi închinată, la 1752, ca metoh al mănăstirii Pantelimon, cu obligaţia de a plăti 50 taleri anual[11].

La 1810 schitul Cobia funcţiona şi ca biserică a satului cu acelaşi nume, sat care la acea dată număra 43 case şi 194 suflete[12].

Imaginea actuală a bisericii, principala componentă păstrată din întreg ansamblul monastic, este departe de a corespunde înfăţişării iniţiale, de la sfîrşitul secolului al XVI-lea. Lipsa bolţilor, turlele căzute, ferestrele modificate, soclul înlocuit sînt numai cîteva exemple din consecinţele frecventelor mişcări seismice care au afectat monumentul. Planul bisericii cuprinde un naos treflat, cu abside poligonale la exterior şi semicirculare la interior, iar pronaosul este aproape pătrat, supralărgirea sa depăşind linia absidelor naosului (pl. I).

[4] A. Sacerdoţeanu, *Pomelnicul mănăstirii Argeşul*, în «Biserica Ortodoxă Română, LXXXIII, 1965, nr. 3—4, p. 310.

[5] N. Stoicescu, *Dicţionarul dregătorilor din Ţara Românească şi Moldova, secolele XIV—XVI*, Bucureşti 1971, p. 30.

[6] *Documente privind istoria României, B — Ţara Românească, veac XVII, vol. I (1601—1610)*, Bucureşti, 1951, p. 298—199... «Io Radul Voevod [...] dă domnia mea poruncă [...] sfintei mănăstiri, numită de la Cobia... ca să-i fie satele pe nume: Cacovenii, Călugărenii şi Broştenii, fiindcă aceste sate [...] ele sînt vechi şi drepte [...] ale sfintei mănăstiri, de moştenire date şi miluite de ctitori, de jupan Badea, stolnicul Boloşin, socrul jupanului Balea spătar încă de demult, din zilele altor domni din vechime care au fost înaintea noastră [...]».

[7] G. Potra, *op. cit.* p. 28.

[8] *Ibidem*, p. 29.

[9] *Ibidem*, p. 30.

[10] *Ibidem*, p. 32.

[11] Al. Galeşescu, *Eforia spitalelor civile din Bucureşti*, Bucureşti 1899, p. 218—219.

[12] Al. Popescu-Runcu, *Catagrafia judeţului Dîmboviţa la anul 1810*, Tîrgovişte, 1936, p. 79.

Pl. I. Planul mănăstirii Cozia cu localizarea săpăturilor arheologice, campaniile 1975 si 1976

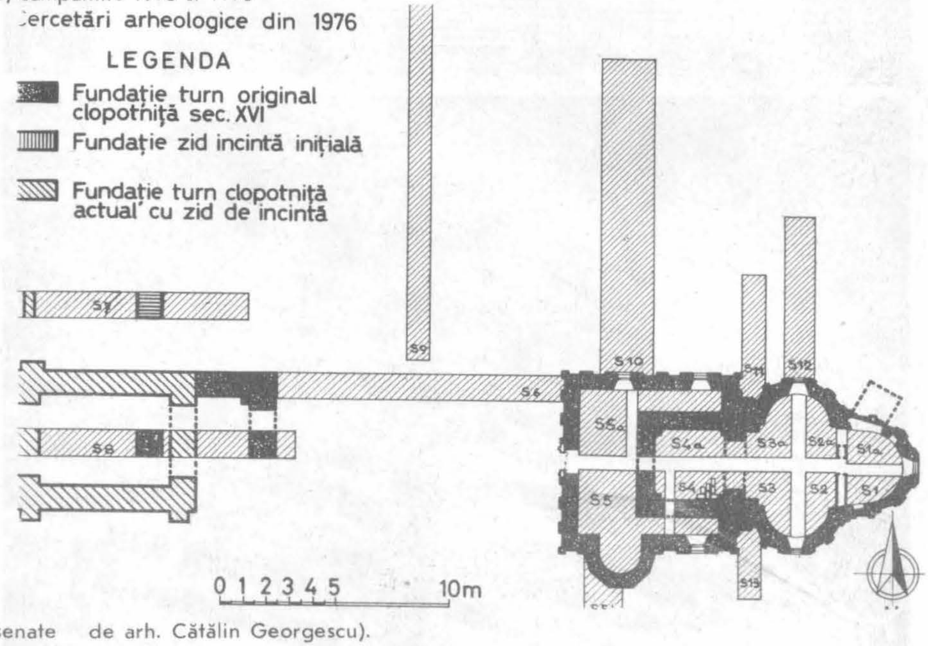

(planuri desenate de arh. Cătălin Georgescu).

http://patrimoniu.gov.ro

Prin parametrul său realizat în întregime din cărămizi smălțuite, cu nuanțe de verde, galben, albastru sau brun-roșcat, rînduite fără un anume program în alternarea sau dispoziția culorilor, acest edificiu capătă o notă de singularitate în arhitectura țărilor române. Plastica fațadelor cuprinde registre de firide, dezvoltate pe înălțime, de la soclu pînă la cornișă, dispunere ce accentuează impresia de verticalitate și sveltețe, caracteristică construcțiilor religioase din secolul al XVI-lea (fig. 2). Aceste firide se încheie la partea superioară cu arce semicirculare, în timpanele cărora, pe un strat subțire de tencuială, au fost zugrăvite cu culoare roșie o serie de simboluri cu semnificație teologică: troița, peștele, morișca[13] (fig. 3—7). Exe-

[13] Voica Maria Pușcașu, *Date noi cu privire la evoluția ansamblului de arhitectură medievală de la Strehaia*, în «Buletinul Monumentelor Istorice» 3, 1970, p. 33—34; C. Moisescu, *Decorația exterioară zugrăvită pe tencuială a monumentelor din Țara Românească*, în M.I.A., 1, 1979, p. 56.

În urma cercetărilor arheologice și de arhitectură s-a realizat și o expertiză a straturilor de tencuială din interiorul edificiului și din timpanele exterioare. Din analiza eșantioanelor prelevate s-a constatat că mortarul din interior, la intradosul fostei absidiole este de aceeași natură (var + nisip) cu mortarul picturilor din exterior, zona ocnițelor. De semnalat că interiorul a fost de ne-

2

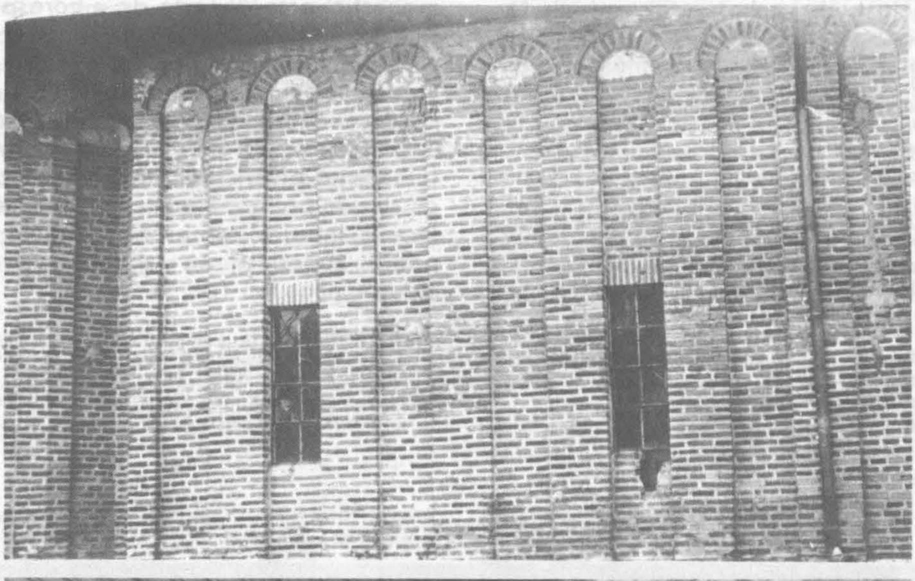

3

http://patrimoniu.gov.ro

4

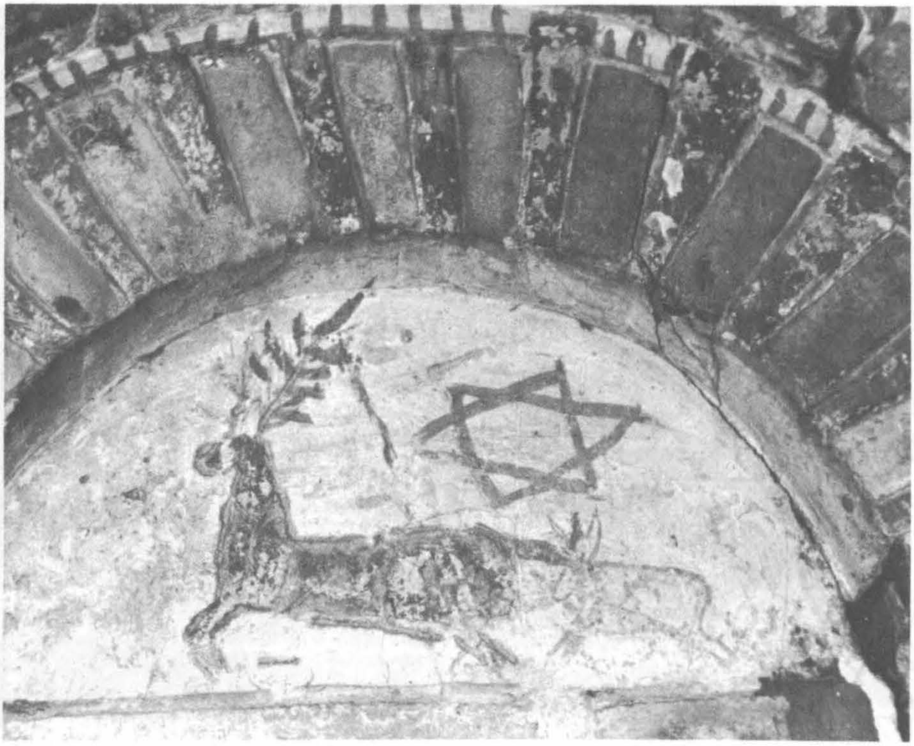

Fig. 3—7. «Catalogul motivelor decorative», zugrăvite în timpanele ocnițelor de pe fațadele vest și sud ale bisericii.

5

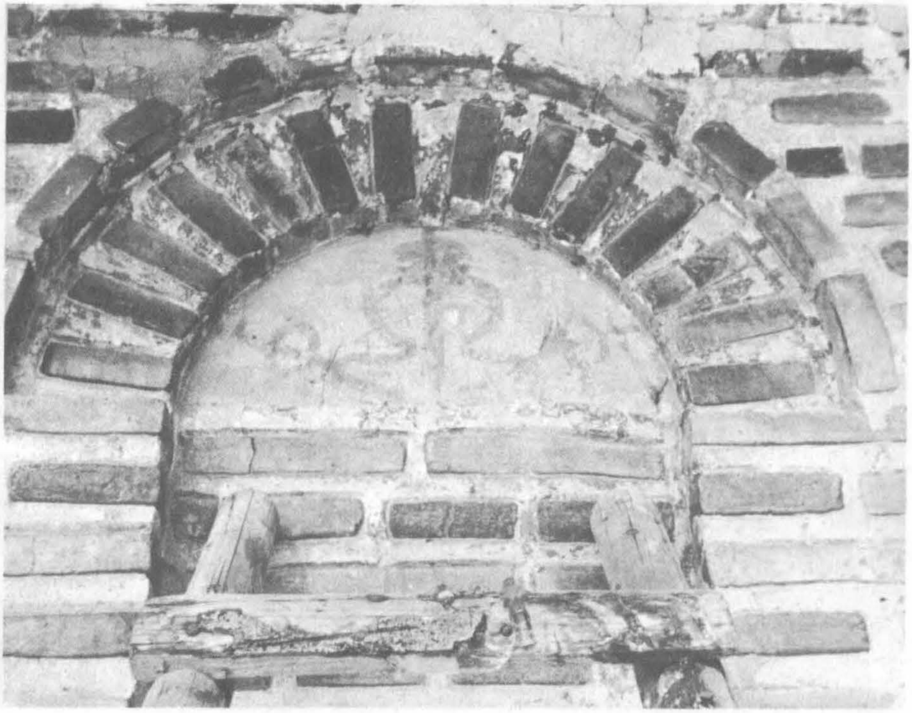

http://patrimoniu.gov.ro

6

7

http://patrimoniu.gov.ro

cutîndu-le în momentul ultimelor lucrări de finisare (rosturile dintre cărămizi sînt acoperite cu aceeași tencuială de culoare roșie), cel care le-a zugrăvit a urmărit, probabil, o modalitate de iscălire a meșterilor care au contribuit la terminarea edificiului, ca semn al participării și recunoașterii lor în epoca respectivă.

Înainte de a trece la prezentarea cercetării arheologice, considerăm necesar să amintim că la acest obiectiv au mai fost întreprinse unele sondaje în anul 1929, cu ocazia lucrărilor de restaurare inițiate de Comisiunea Monumentelor Istorice, lucrări ce s-au desfășurat sub conducerea arhitectului Horia Teodoru. Practicate numai în anumite porțiuni, în interiorul pronaosului, aceste sondaje s-au limitat la desfacerea pardoselii existente, semnalînd că la origine se găseau doi stîlpi interiori, cu rol esențial în boltirea acestui compartiment. Pe baza acestor date arhitectul N. Ghika-Budești sugera o reconstituire a sistemului de boltire pentru biserica mănăstirii Cobia, asemănător bisericii lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș, respectiv naosul prevăzut cu o turlă, iar pronaosul cu trei, una centrală și alte două mai mici, spre vest[14].

În anul 1970 a fost cercetată arheologic

Fig. 8. Latura de nord-vest a spațiului dreptunghiular, descoperit la interiorul pronaosului

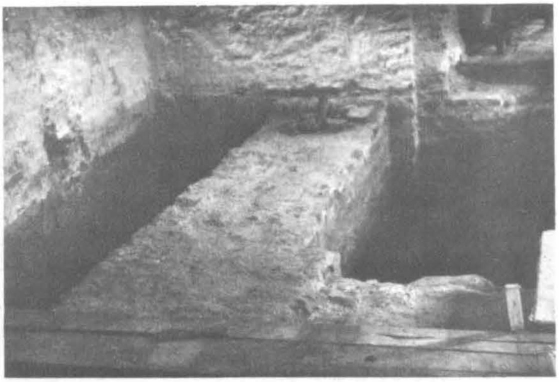
8

incinta mănăstirii, laturile sud și vest, prilej pentru descoperirea vechiului turn clopotniță și localizarea stăreției la nivelul beciurilor[15].

Investigația arheologică la care ne referim, desfășurată pe parcursul a două campanii (1975 și 1976) a cuprins atît interiorul bisericii, cît și secțiuni de verificare a laturilor de nord și vest ale incintei (pl. I). Astfel șanțurile de fundație, atît ale bisericii, cît și ale primului turn clopotniță au fost săpate de la partea superioară a unui strat de pămînt

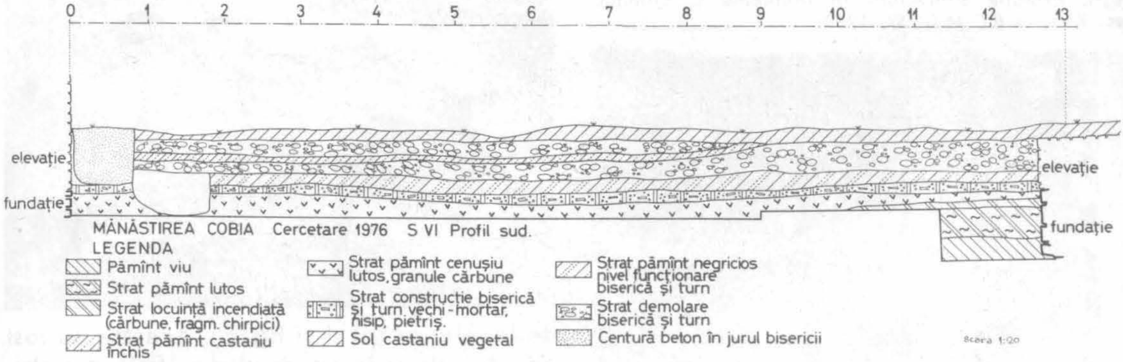

Pl. II. Profilul peretelui de sud al secțiunii S VI

cenușiu lutos, în compoziția căruia au fost surprinse numeroase materiale ceramice, tipice secolelor XV—XVI (pl. a II-a). Pentru a asigura o mai bună rezistență edificiului central, constructorii medievali au bătut în pămîntul viu (strat argilos, traversat de lentile de nisip), șiruri de piloți din lemn, peste care

numărate ori văruit, înregistrat pe probele luate din interiorul bisericii, dar aceasta, ca un fapt ciudat, nu a fost pictată în nici o etapă. Vezi *Referat cu privire la starea de conservare a picturilor murale a bisericii mănăstirii Cobia*, de pictor restaurator Gabriela Meyer, noiembrie 1976, în arhiva D.M.I.A. Analizele de laborator au fost executate de Tatiana Pogonat.

[14] N. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia, sec. XVI*, în B.C.M.I., 59, 1929, p. 21.

[15] V. M. Pușcașu și A. Iliescu, *Cercetările arheologice efectuate în incinta mănăstirii Cobia (Dîmbovița)*, campania 1970, în arhiva D.M.I.A.

http://patrimoniu.gov.ro

Fig. 9. Detaliu al primei pardoseli de cărămidă, în interiorul spațiului dreptunghiular, imagine luată din naos spre pronaos.

Fig. 10. Fundația abisidiolei de pe latura de sud a pronaosului.

10

Fig. 11. Vechile uși ale manăstirii Cobia, expuse la muzeul mănăstirii Sinaia, reproducere după N. Ghika-Budești, Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia, sec. XVI, în B.C.M.I., 59, 1929.

11

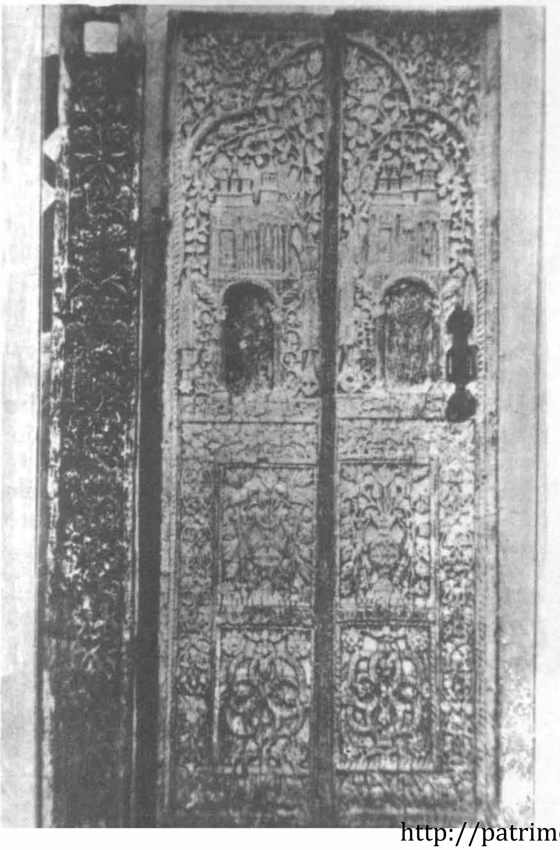

s-a zidit prima asiză a fundației de cărămidă.

Zona pronaosului a oferit cele mai multe surprize, prin descoperirea unor elemente ce fac posibile noi interpretări. Aici, imediat sub actuala pardoseală, au fost suprinse pornirile unor ziduri a căror fundație se țese cu fundația zidului despărțitor dintre naos și pronaos, ziduri ce urmăresc un plan dreptunghiular (4,50 x 3,55 m) cu colțuri decroșate la interior (pl. I și fig. 8). Acestea au fost identificate și în sondajul din 1929, dar atribuite unor fundații de legătură și cu rol de rezistență pentru cei doi stîlpi care se înălțau către vest. Adîncind săpătura în acest nou spațiu s-a descoperit și pardoseala inițială din cărămizi, fapt ce ne permite să constatăm că aceste ziduri alcătuiau un parapet la terminarea căruia, în colțurile de nord-vest și sud-vest se ridicau cei doi stîlpi sau arce de susținere a turlei principale a pronaosului[16] (fig. 9).

[16] În ceea ce privește nivelul inițial de călcare, el a constat dintr-o pardoseală de cărămizi, cu dimensiuni

12

Fig. 12. Imaginea bisericii așa cum a fost sculptată pe vechile uși ale mănăstirii (detaliu), reproducere după Ghika-Budești, op. cit.

Fig. 13. Desen ce înfățișează biserica cu turle și turn clopotniță.

13

http://patrimoniu.gov.ro

Tot în acest compartiment, pe latura de sud, la exterior a fost descoperită fundația poligonală (cinci laturi) a unei absidiole construită în aceeași etapă cu fundațiile bisericii (fig. 10). În deschiderea acestui nou compartiment a fost surprins un mormînt, notat M.6, mormînt profanat, din care au mai rămas *in situ* numai femurele și tibiile, restul oaselor fiind aruncate în groapa jefuitorilor, urmărită în grundriss pe întreaga adîncime a absidiolei. Umplutura acestei gropi nu cuprindea urme de moloz, mormîntul fiind jefuit anterior dezafectării acestui spațiu. Ca inventar s-a recuperat un singur bumb din argint.

Sintetizînd cele prezentate vom încerca o etapizare a evoluției monumentului, integrarea sa în epoca de maximă înflorire a arhitecturii religioase de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului următor, precum și relevarea semnificației pronaosului, ca spațiu funerar, cu rol determinant impus de viziunea a ctitorului.

Faza inițială de construcție, anul 1572, marcat în pisanie, apare confirmat și arheologic prin descoperirea a două monede, aruncate în șanțul de fundație al altarului, emise de Ferdinand al Austriei, în anii 1546 și 1547. La acel moment, anul 1572, mănăstirea cuprindea construcția bisericii și turnul clopotniță, ale cărui fundații și porțiuni din elevație au fost cercetate în secțiunile S.6 și S.8.[17] Revenind la edificiul bisericii, acesta reproduce, la scară modestă, planul

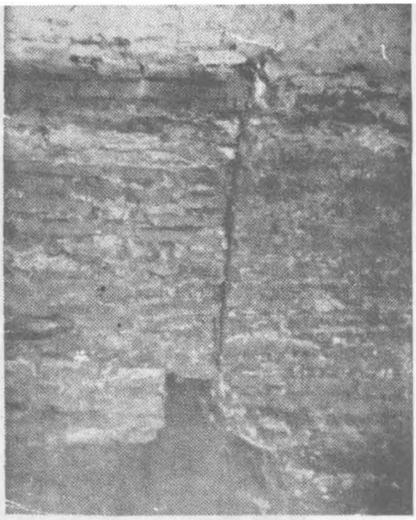

Fig. 14. Plomba creată în urma dezafectării absidiolei.

episcopalei de la Argeș, diferența constînd în modul de realizare a boltirii pronaosului cît și de rezolvare inedită a spațiului funerar, prin crearea absidiolei, pe latura de sud. Această dispoziție planimetrică poate fi urmărită în două imagini ale monumentului

Fig. 15. Fundația și asize din elevația primei clopotnițe.

Fig. 16. Fundația primului zid de incintă, în fundal se observă cel de-al doilea zid de incintă.

---

obișnuite și cu puternice urme de uzură, ce a fost surprinsă în spațiul zidurilor cu parapet la —0,28 m (față de nivelul actual de călcare), ca în restul pronaosului, naos și altar, aceasta să coboare la —0,40 m. Primul strat de tencuială aplicat pe pereții interiori ai bisericii, ca și pe latura interioară a fostului parapet, fără urme de pictură, cobora la nivelul acestei pardoseli. Corespunzător acesteia s-au descoperit și golurile intrărilor în pronaos (accesul în spațiul cu parapet se realiza prin intermediul unei trepte) și naos (deschiderea zidului despărțitor dintre naos și pronaos, actualmente lărgită, se poate reconstitui datorită lăcașului de prag).

[17] Cercetările arheologice din cea de-a doua campanie (anul 1976) s-au concentrat în zona de nord—vest a incintei, delimitînd traseul primului turn clopotniță, care a fost zidit în aceeași etapă constructivă cu biserica. Dimensiunile exterioare ale turnulu[illegible] de 6 x 8 m, iar grosimea zidurilor de 1,10 m (investigația a evidențiat păstrarea unor porțiuni din elevație de circa 0,60 m, aceasta, spre deosebire de biserică, fiind realizată din cărămizi simple, nesmălțuite. În momentul funcționării bisericii cu acest turn clopotniță s-a construit și un zid de incintă (pl. III), lat de 0,70 m și lucrat tot din cărămidă, al cărui traseu pe latura de vest nu a fost urmărit decît pe distanța de 18 m, de aici începînd zona cimitirului actual (fig. 16 și 17)

http://patrimoniu.gov.ro

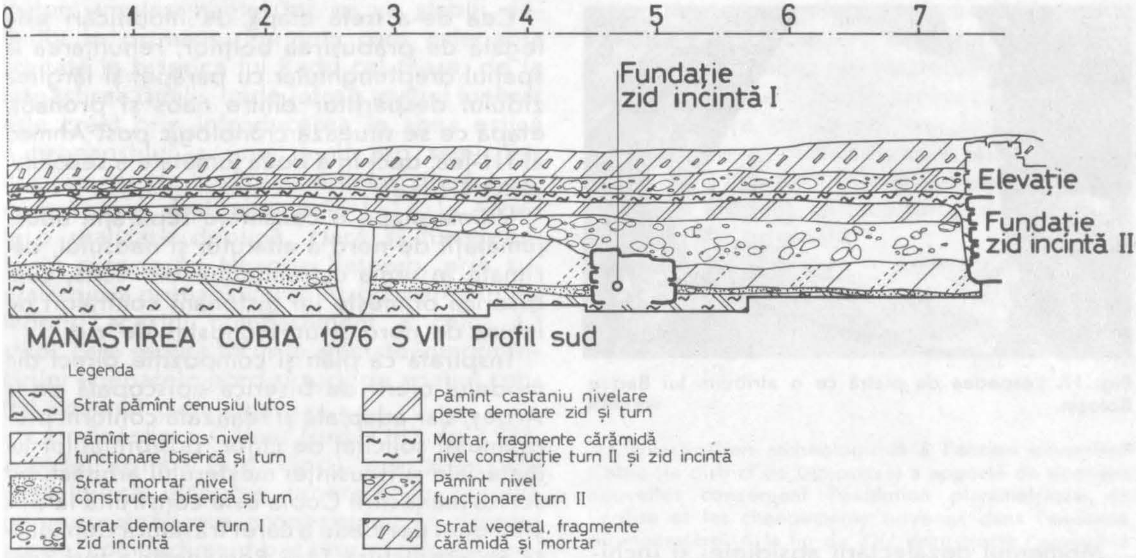

Pl. III. Profilul peretelui de sud al secţiunii S VIII

ce oferă detalii asupra aspectului iniţial al bisericii. Avem în vedere, vechile uşi din lemn, a căror decoraţie le încadrează în secolul al XVI-lea (fig. 11). În registrul superior, sub o revărsare de flori, apare sculptată silueta bisericii, privită dinspre vest şi sud, cu cele patru turle, dar şi cu marcarea abisidiolei, pe sudul pronaosului (fig. 12). A doua imagine, inedită pînă la realizarea acestor cercetări, o constituie desenul din timpanul unei firide de pe latura de vest, ce redă extrem de schematic înfăţişarea bisericii, pe desfăşurarea principalelor componente. Urmărind fotografia, cele trei cruci perfect vizibile ar indica turlele bisericii (cele două mici se suprapun), iar crucea din stînga, jos, turnul clopotniţă (fig. 13).

În ceea ce priveşte mormîntul descoperit în absidiola pronaosului, considerăm a fi al ctitorului, boierul Badea Boloşin, mănăstirea Cobia fiind singura sa ctitorie cunoscută documentar. Boier puternic, acesta apare pentru prima dată menţionat în hrisoave în anii 1529 şi 1530, ca boier fără titlu[18]. Tot fără titlu îl întîlnim între anii 1536—1540,[19] ca în 1544 să devină mare pitar,[20] şi stolnic în 1546[21]. În timpul urcării pe tron a lui Mircea Ciobanul, între 1546 şi 1568, Badea Boloşin nu mai apare menţionat în actele vremii, luînd probabil drumul pribegiei în Transilvania, ca apoi să devină unul din sfetnicii de încredere ai lui Alexandru al II-lea Mircea: (10 iulie 1568—1 februarie 1570), vistier; (22 martie 1570—25 noiembrie 1576), mare stolnic[22], fapt ce dovedeşte că familia sa era apropiată de această ramură a Drăculeştilor, un Badea comis fiind atestat documentar în timpul lui Vlad Ţepeş, ca partizan al acestuia.[23]

Dispărînd din viaţă în jurul anului 1576 (din anul următor nu mai este menţionat în documente, locul de mare stolnic în divanul ţării fiind preluat de boierul Horvarth, iar singur ginerele său, Radu din Cepari, fost mare comis, va reprezenta interesele socrului său într-un lung proces purtat pentru moşia Bădeşti-Argeş), Badea Boloşin apucase să-şi vadă terminată ctitoria, ale cărei frumuseţe şi originalitate confirmă marile posibilităţi financiare de care s-a bucurat acest boier în ultimii ani ai vieţii sale[24].

[18] *D.I.R.*, B. *Ţara Românească, veac XVI, vol II*, (1526—1550), Bucureşti, 1951, nr. 67. p. 67.
[19] *Ibidem*, nr. 203, p. 209.
[20] *Ibidem*, nr. 322, p. 315.
[21] *Ibidem*, nr. 348, p. 337.

[22] Vezi *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Ţării Româneşti, în secolele XV—XVIII*, în «Studii şi materiale de istorie medie,» IV, 1960, p. 572, 573, 575, 577.
[23] N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 30
[24] Date despre boierul Badea Boloşin apar şi în lucrarea lui Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării*

http://patrimoniu.gov.ro

Fig. 17. Lespedea de piatră ce o atribuim lui Badea Boloşin.

Momentul dezafectării absidiolei şi închiderea spaţiului rămas gol corespund cu aşezarea celei de-a doua pardoseli, tot de cărămidă, surprinsă pînă în plomba nou creată. (fig. 14). La interior, în faţa acesteia s-a descoperit un mormînt M.3, nederanjat, a cărui groapă suprapune, parţial, groapa jefuitorilor mormîntului din absidiolă. Groapa lui M.3 taie şanţul de fundaţie al plombei, iar umplutura lui cuprindea multe fragmente de cărămidă, unele smălţuite, şi moloz. Momentul funcţionării pardoselii a doua este datat de 2 monede, ce aparţin mormintelor M.1 şi M.2, monede turceşti, emise de Ahmed al III-lea (1727 şi 1730[25]), astfel că reparaţia bisericii în urma dărîmării absidiolei (fundaţia acesteia prezenta fisuri accentuate) ar fi avut loc în jurul anului 1680, ipoteză bazată pe o scrisoare a patriarhului Partenie al Alexandriei ce întărea lui Pîrvu Cantacuzino dreptul de ctitor al mănăstirii Cobia, pentru unele reparaţii aduse acesteia[26].

Cea de-a treia etapă de modificări este legată de prăbuşirea bolţilor, renunţarea la spaţiul dreptunghiular cu parapet şi lărgirea zidului despărţitor dintre naos şi pronaos, etapă ce se situează cronologic post Ahmed al III-lea, deci în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[27].

Ultima etapă o constituie reparaţia adusă jumătăţii de nord a altarului şi naosului, dărîmată în urma cutremurului din 1883, cînd biserica primeşte un distonant contrafort pe latura de nord şi un iconostas de zid.

Inspirată ca plan şi compoziţie direct din modelul oferit de biserica episcopală de la Argeş, dar adaptată şi realizată conform programului solicitat de ctitor, posibilităţilor lui materiale şi iscusinţei meşterului arhitect, biserica mănăstirii Cobia este construită la sfîrşitul unei perioade a cărei trăsătură dominantă în arhitectura Ţării Româneşti a fost continua preocupare în adoptarea şi crearea unor forme care să răspundă cît mai deplin necesităţilor marii feudalităţi.

Legat de aceste căutări, una din problemele clasei dominante a fost găsirea unei formule de rezolvare a spaţiului funerar, izvorîtă din dorinţa de a se ajunge la un loc de înhumare bine determinat, dar care să nu afecteze buna desfăşurare a cultului religios. Şi cum asupra altarului şi naosului nu se puteau aduce modificări, datorită importanţei rolului lor liturgic, pronaosul va căpăta tot mai mult destinaţia de încăpere funerară, asupra lui intervenind inovaţiile sau adoptarea unor influenţe străine, diferit realizate, în funcţie de programul şi viziunea artistică a categoriei solicitante (domn sau boier).

Dacă în secolele XIV—XV înhumările nu se practicau într-un loc strict delimitat, alternînd între naos şi pronaos, spre sfîrşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului ur-

Româneşti (capitolul: *Hrisovul din 13 noiembrie 1618 pentru ctitoria voievodului Nicolae Alexandru*), Bucureşti 1974, p. 273—305.

Atribuim lespedea de piatră, descoperită cu prilejul ultimelor cercetări în faţa altarului, ctitorului acestei mănăstiri, boierul Badea Boloşin. Cu dimensiunile de 1,59 x 0,79 x 0,17 m, această lespede are un chenar cu o decoraţie simplă, geometrică, restul cîmpului fiind complet şters (fig. 17).

[25] Monedele descoperite în cele două campanii de săpături (1975 şi 1976) au fost predate Cabinetului numismatic al Academiei (acum în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a României) şi identificate de cercetătorul Octavian Iliescu.

[26] G. Potra, op. cit., p. 6.

[27] În acest moment, mănăstirea a fost avariată de un puternic cutremur, ocazie în care turnul clopotniţă şi zidul de incintă se prăbuşesc, urmînd lucrările de construcţie ale actualei clopotniţe, cu aceleaşi dimensiuni, dar amplasată mai spre vest şi cu un nou zid de incintă, care modifică configuraţia iniţială a zonei de nord în sensul micşorării ei. Menţionăm că anterior momentului înălţării acestui ansamblu monastic, cercetările au evidenţiat existenţa în zona de nord—vest a unui orizont de locuinţe de suprafaţă, unele tăiate de fundaţiile primului turn clopotniţă, care, pe baza materialului ceramic descoperit pe podina lor, s-au datat în secolele XV—XVI. Această aşezare cu caracter rural îşi încetează existenţa în urma unui incendiu.

http://patrimoniu.gov.ro

mător, amplasamentul lor se va stabili definitiv în pronaos. Formula care este abia schițată la biserica lui Radu cel Mare, de la mănăstirea Dealu, unde întreg spațiul funerar este creat prin introducerea în zona estică a pronaosului a unui înalt arc semicilindric, cu rol de susținere a celor două turle mici dinspre vest, ajunge în 1517, la Argeș la o realizare deplină, clară și funcțională, în ctitoria lui Neagoe Basarab, prin supralărgirea pronaosului și introducerea în interiorul acestui compartiment a celor 12 stîlpi, care separă locurile afectate înmormîntărilor (culoarele nord și sud) de spațiul central destinat circulației.

La mănăstirea Căluiu (jud. Olt), în 1588, apoi la Strîmba (jud. Gorj), marcarea pronaosului ca încăpere funerară se rezolvă prin supraînălțarea acoperișului, în dreptul acestui compartiment baza turlei naosului reliefîndu-se în maniera turlelor moldovenești[28]. La schitul Turbatele (jud. Ilfov) biserică zidită la sfîrșitul secolului al XVI-lea, ca ctitorie boierească, locul special pentru înhumări a fost creat prin săparea a două nișe, ce amintesc de arcosoliile de la unele mănăstiri din Moldova, cu diferența că acestea nu sînt niște tainițe scurte și joase ci, prin dimensiunile lor măresc încăperea[29].

Revenind la biserica mănăstirii Cobia, originalitatea și ineditul ei constau nu numai în adăugarea unui loc pentru înhumări bine marcat, atît în plan cît și în elevație, dar și prin maniera singulară de împodobire a fațadelor ei, ce-i conferă aspectul unui «uriaș chivot din smalț», iar meșterul care a ridicat-o merită înaltă laudă pentru că a îndrăznit să se inspire de la cel mai frumos model pe care îl avea și pentru că a reușit, cu mijloace mult mai mici în limitele unui program mult mai modest, să facă totuși o lucrare de artă atît de originală[30].

LUMINIȚA DUMITRIU

Résumé

L'investigation archéologique à l'ancien monastère Cobia (le district de Dîmovitza) a apporté de données nouvelles concernant l'évolution planimetrique de l'église et les changements survenus dans l'enceinte du monastère. À la fin du XVI-ième siècle l'ensemble monastique contenait une église qui reprenait en formes simplifiées le plan et l'élévation de l'église de Neagoe Basarab de Curtea de Argeș, avec une tour sur le nef et trois tours sur le pronaos. L'originalité vient avec la création à l'interieur du pronaos d'un espace rectangulaire, sorte de petit porche aux coins duquel il y avait des pilliers ou d'arcs destinés à soutenir la tour principale sur le pronaos. Un autre élément inédit révélé par la recherche archéologique c'est la manière de concevoir l'espace funéraire, en créant un nouveaux compartiment au sud du pronaos, une absidiole où fut enterré le fondateur de l'église, le boyard Badea Boloșin, grand dignitaire à l'époque d'Alexandre III. Ce sont aussi ses façades toutes en briques émaillées aux tons de jaune, vert, bleu et brun-rougeâtre, éplique originale à la polychromie murale de Moldavie, qui rendent l'église du monastère Cobia unique dans l'ancienne architecture roumaine.

[28] C. Moisescu, *A avut pronaosul Coziei un nivel superior?* în M.I.A. 1, 1982, p. 40—44.

[29] C. Pillat, *Biserici de plan dreptunghiular în Țara Românească în secolul al XVI-lea*, în «Studii și cercetări de istoria artelor» seria Artă plastică, 2, 1971, p. 230—232.

[30] N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 23.

http://patrimoniu.gov.ro

Marele incendiu din 1847 care a pustiit o jumătate din orașul Rîmnicu-Vîlcea a distrus în bună parte și complexul Episcopiei. Incendiul precum și refacerile radicale ale bisericii și palatului episcopal în vremea episcopului Calinic au dezafectat numeroase elemente de pietrărie, care după un oarecare timp, au intrat întîi în colecțiile Seminarului din Rîmicu-Vîlcea, trecînd după desființarea acestuia în patrimoniul muzeului din localitate.

Între aceste piese o piatră de mormînt, păstrată fragmentar, dar deosebit de interesantă din punct de vedere al vechimii și execuției a putut fi întregită cu alte două fragmente în urma cercetărilor efectuate în lapidariul mănăstirii Cozia. În urma întregirii a putut fi citită următoarea inscripție în limba slavonă:

«[în] zilele lui Io Radu Voievod... [a răposat] Stan... în anul 7111 (1603) s-a scris piatra în luna ocombrie 5 zile, în anul 7... a scris meșterul..»

Piatra de mormînt, operă a unui meșter al cărui nume nu s-a păstrat, este cioplită din gresie de Jiblea-Călimănești într-unul din atelierele care au funcționat pe lîngă mănăstirea Cozia. Plecînd de la considerentul că prețul unei astfel de pietre tombale era deosebit de mare în epocă, fiind accesibil doar unei categorii sociale restrînse și de la realitatea că privilegiul de a fi înhumat într-un loc de vază ca biserica episcopală se cîștigă prin danii substanțiale, putem afirma că personajul căruia îi aparținea această piatră funerară beneficia de o situație socială și economică de excepție.

Putem stabili data decesului plecînd de la folosirea în cuprinsul inscripției o dată a anului 7111 și a doua oară a altui an 7..., repetarea primului fiind lipsită de sens, diferențierea se face în acest caz doar prin lună și zi și plasează evenimentul în ultima lună a anului calendaristic bizantin 7111, respectiv august 1603.

Pentru identificarea personajului pentru care a fost executată această piatră de mormînt urmează să căutăm în documentele epocii o persoană în al cărei nume să fie inclusă particula STAN, care să fie donator la Episcopia Rîmnicului și care să fi decedat înainte de 1 septembrie 1603.

În acest sens informații edificatoare aduce hrisovul din 28 decembrie 1603 prin care domnitorul Radu Șerban întărește jupînițel Calea din Brâncoveni, sora viitorului domn Matei Basarab, satul Piria din județul Mehedinți, din care cităm: «... dă domnia mea această poruncă... jupîniței Calea de la Brâncoveni... ca să-i fie satul Piria din județul Mehedinți, pentru că acest sat a fost al jupîniței Calea moștenire a ei de la jupîn Danciu fost mare vornic, părintele jupîniței Calea. Apoi jupînului Danciu i s-a întîmplat moarte în Țara Ungurească[1] și a avut mare nevoie în țară străină din sărăcie și n-a avut cu ce să-l pomenească la moartea lui, iar doamna Stanca ea s-a întîmplat acolo și n-a vrut să-l lase pe acest boier fără slujbă și fără pomeni la moarte, ci a dat și a cheltuit 8.000 aspri gata, dar apoi doamna Stanca iarăși s-a întîlnit cu jupânița Calea și i-a cerut asprii, însă jupânița Calea n-a avut asprii să plătească ci a pus acel zălog la doamna Stanca și l-a ținut multă vreme pînă a venit în țară în zilele domniei mele, la Episcopie la Rîmnic și a trimis doamna Stanca după acei aspri. Apoi jupînița Calea, cînd a văzut cartea doamnei, în acel ceas a trimis de olac toți asprii, dar cînd au ajuns cu asprii, doam-

---

[1] Mort la Alba Iulia la 12 februarie 1595. Osemintele sale au fost aduse și reînhumate la Arnota prin grija fiului său Matei Basarab. cf. N. Stoicescu, *Dicționarul marilor dregători din Moldova și Țara Românească*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1971, sub voce.

[2] Bale spătarul din Cîrțoclești, vărul doamnei Stanca, cf. N. Stoicescu, *op. cit.*, sub voce.

http://patrimoniu.gov.ro

na Stanca murise de ciumă, iar banii i-a luat Bale spătarul[2] şi i-a cheltuit la moartea doamnei Stanca la înmormîntarea ei. Şi a răscumpărat acel sat Piria cu aspri 8.000, aspri gata înaintea părintelui Efrem de la Rîmnic... şi înaintea mamei doamnei Stanca, Maria călugăriţa şi înaintea doamnei Florica...»[3].

Din documentul citat mai sus rezultă că decesul doamnei Stanca a survenit înainte de data de 28 decembrie 1603. Dacă ţinem cont de faptul că pînă la emiterea documentului de către cancelaria domnească, în mod obiectiv, s-a scurs o perioadă însemnată de timp necesară întocmirii zapisului de primire a banilor de către Balea spătar, transmiterii acestuia jupîniţei Calea şi înaintarea lui spre judecata domnească, timp ce nu putea fi mai scurt de cîteva luni, se plasează data morţii la începutul toamnei anului 1603.

În acelaşi context trebuie menţionat şi documentul din 1627 care întăreşte satul Plăviceni Episcopiei de Rîmnic, sat dăruit de doamna Stanca pentru «pomana» acolo «unde zac oasele ei»[4].

Rezumînd, doamna Stanca, donatoare la Episcopia Rîmnicului, a murit în a doua jumătate a anului 1603 şi a fost înmormîntată în biserica de aici.

În virtutea acestor coincidenţe întregirea inscripţiei după cum urmează «în zilele lui Io Radu Voievod... a răposat doamna Stanca soţia lui Mihail Voievod în luna... x zile în anul 7111 (1603) s-a scris această piatră în luna octombrie 5 zile în anul 7112. A scris meşter...» pare mai mult ca probabilă, impunînd atribuirea pietrei de mormînt doamnei Stanca, soţia lui Mihai Viteazul.

În acest fel se întregeşte informaţia bibliografică privind familia marelui domnitor, iar seria preţioasă a pietrelor tombale de la începutul secolului al XVII-lea se îmbogăţeşte cu o nouă piesă, ce-şi găseşte un loc demn alături de pietrele de mormînt ale lui Stroe Buzescu de la Stăneşti — Lunca, a Teodorei — Teofana de la Cozia, a lui Theodosie Rudeanu de la Flămînda, sau cele ale familiei Ruceanu de la Ruda — Berciociu.

FLOREA PAVEL MIRCEA

Résumé

L'étude et l'interprétation des inscriptions gravés sur une pierre tombale partiellement gardée dans les collections du Séminaire de Rîmnicu-Vîlcea, complétée par deux autre fragments suite aux recherches effectuées au lapidaire du monastere Cozia, a permis à l'auteur l'identification de la tombe de la princesse Stanca, épouse de Michel le Brave.

La découverte enrichit l'information bibliografique concernant la famille du prince-régnant ainsi que la collection des pierres tombales datant du début du XVII-ième siecle.

[3] *Documente privind istoria României*, Veacul XVII, Seria B. Ţara Românească, vol I, doc 115 p. 105—106.

[4] Athanasie Mironescu, *Sfînta Episcopie a eparhiei Rîmnicului Noul Severin în trecut şi acum*, Bucureşti, 1906, p. XCV, nota 4; *Documenta Romaniae Historia*, Seria B. Ţara Românească, vol. XXI, doc. 203, p. 354—357.

http://patrimoniu.gov.ro

RESTAURAREA PICTURII LA BISERICA DE LEMN DIN TECHIRGHIOL

Datorită stării foarte avansate de degradare a picturii, am fost invitaţi la Techirghiol cu misiunea de a interveni printr-o acţiune de salvare asupra monumentului maramureşan din lemn (fig. 1), transportat aici după ce cunoscuse mai multe mutări de-a lungul timpului.

Problema restaurării acestei biserici a comportat multe discuţii, punîndu-se şi întrebarea dacă în stadiul avansat de degradare în care se află pictura se mai poate salva, existînd chiar păreri că ea este irecuperabilă. Totuşi, după o analiză judicioasă a picturii monumentului şi după numeroase teste, s-a decis restaurarea picturii, lucrare ce a fost executată între anii 1981—1983, de către pictorii restauratori Gheorghe Ciobanu şi Varvara Ionescu.

Vom împărtăşi modul în care a fost gîndită, în acest proces, folosirea unui material organic «la rece» şi rezultatele obţinute, avînd în vedere dictonul latin *Primum non nocera* (În primul rînd nu vătăma), precum şi principiile de restaurare, mai ales reversibilitatea.

Mai întîi vom da unele date privind istoricul şi arhitectura acestui monument ce datează din secolul al XVIII-lea, neconsemnat în izvoarele de specialitate.

Plasată în curtea sanatoriului preoţesc din Techirghiol, biserica de lemn menţionată este parte integrantă a unei bogate civilizaţii înflorite pe pămîntul ţării noastre.

Se ştie că în toate zonele Transilvaniei, dar cu precădere în Maramureş, meşterii ţărani prelucrau lemnul creînd adevărate opere de artă. O mărturie în acest sens este şi această biserică de lemn, al cărei echilibru în proporţii şi coordonate cuprinde întreg ansamblul, de la vîrful turlei pînă la bază.

Construită în nordul Transilvaniei, în localitatea Vişeu de Sus, judeţul Maramureş (după cum reiese din puţinele documente ce le deţine), biserica nu a rămas pe locul de baştină ci a parcurs un drum lung, fiind mutată mai întîi, în anul 1920, pe Valea Prahovei, la Stîna Sfînta Ana, lîngă Sinaia, unde a stat pînă în anul 1951, cînd a fost mutată în Dobrogea, pe malul lacului Techirghiol, strada Ovidiu nr. 5, aici servind ca lăcaş pentru monahiile schitului de maici de la sanatoriul preoţesc. Prin noua aşezare ea devine şi un punct de atracţie pentru turişti.

Presupunem că biserica a fost ridicată înainte de 1750, anul menţionat fiind cel prin care se datează executarea uşilor împărăteşti, înscris în medalioanele ce reprezintă Buna-Vestire (fig. 2) şi în inscripţia (medalionul din stînga) scrisă în româneşte cu litere chirilice.

În naos, pe peretele de vest, dreapta, într-un panou mic, a existat o inscripţie-pisanie, azi distrusă, din rîndurile care o alcătuiau rămînînd doar cîteva litere răzleţe, prea puţine pentru a putea deduce restul cuvintelor. O altă inscripţie, găsită în proscomidie, scrisă cu litere latine, ar fi adus, de asemenea, noi date dacă n-ar fi fost în aceeaşi stare de degradare avansată.

Edificiul religios, prin structura sa monumentală, prezintă o unitate stilistică construită pe elemente verticale şi se detaşează din ansamblul construcţiilor de zid ale sanatoriului ce-l încadrează. Aşezat pe un soclu de piatră cu diferenţă de nivel (fig. 1), prezintă spre sud un pridvor deschis de dimensiuni reduse, mai restrîns decît pronaosul, prevăzut la partea superioară cu o fleşă cu streaşină dublă, iar pe latura de est a pridvorului cu o scară de acces. Menţionăm pe baza informaţiilor obţinute la faţa locului că pridvorul

http://patrimoniu.gov.ro

Fig. 1. *Biserica de lemn din Techirghiol.*

a fost anexat la ridicarea bisericii în această localitate.

Pronaosul susține un turn-clopotniță cu o înălțime de 10,55 m, compus dintr-un foișor cu arcade, remarcîndu-se printr-un ornament decorativ decupat, completat cu o fleșă care îi anunță prezența din depărtare. Pornind de la creasta acoperișului, șița distribuită printr-o textură zimțată, continuînd în rînduri suprapuse, asemănătoare așezării solzilor de pește, conturează un acoperiș ale cărui pante de est și vest urmăresc forma pentagonală a absidelor.

Nava bisericii este ridicată din bîrne de lemn de stejar așezate orizontal și încheiate în coadă de rîndunică.

Din grosimea bîrnelor ce înconjură mo-

http://patrimoniu.gov.ro

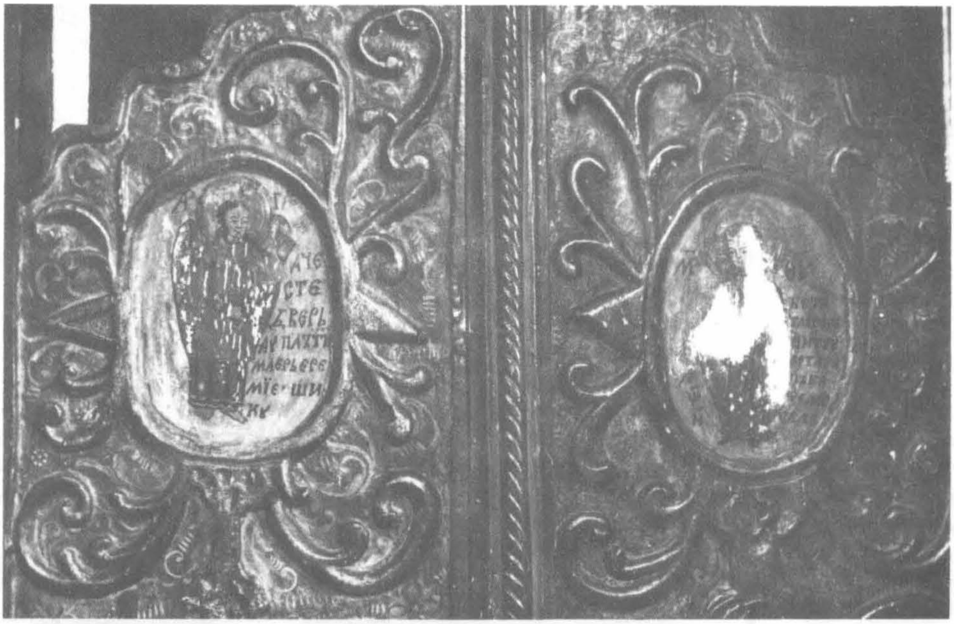

Fig. 2. Partea superioară a ușilor împărătești, medalioanele cu inscripția și datarea executării ușilor.

numentul, cu retragerea absidei pentagonale a altarului, se desprinde brîul median, un frumos basorelief al unei funii răsucite, cu o mică întrerupere pe peretele de nord, în dreptul pronaosului, unde fusese proiectată o ușă de acces.

Din pridvor, prin portalul încrustat cu elemente decorative, se trece în interior, planul bisericii avînd trăsăturile esențiale ale monumentelor de lemn tradiționale din Transilvania (fig. 3). Tipul de plan este în formă de navă cu cele trei spații, avînd lungimea interioară de 10,25 m, lățimea de 4 m și înălțimea de 4,56 m.

Pronaosul absidat, pentagonal, prezintă o suprafață redusă la jumătatea naosului și delimitată printr-un perete tîmplă. Partea inferioară este prevăzută cu două deschideri mari, gen ferestre spre naos, pentru vizibilitate și acustică, iar între ele cu o deschidere de acces în naos.

Pe peretele de vest, inițial, a fost o fereastră, ulterior suprimată.

Nava naosului rămîne ca lățime aceeași, în continuarea pereților pronaosului. Forma ei dreptunghiulară este adusă aproape de pătrat prin așezarea tîmplei spre interiorul naosului, creîndu-se în acest fel cele două nișe, spre nord proscomidia și spre sud diaconiconul. Cele două spații sînt conturate spre absida pentagonală a altarului prin retragerea în interior în plan vertical a pereților și în plan orizontal prin îngustarea simetrică a absidei altarului. Pe pereții de nord și sud

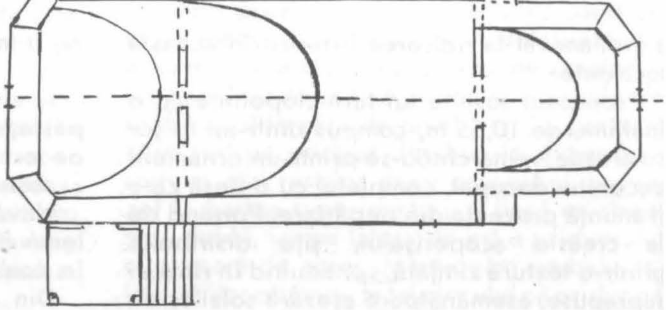

Fig. 3. Planul bisericii.

http://patrimoniu.gov.ro

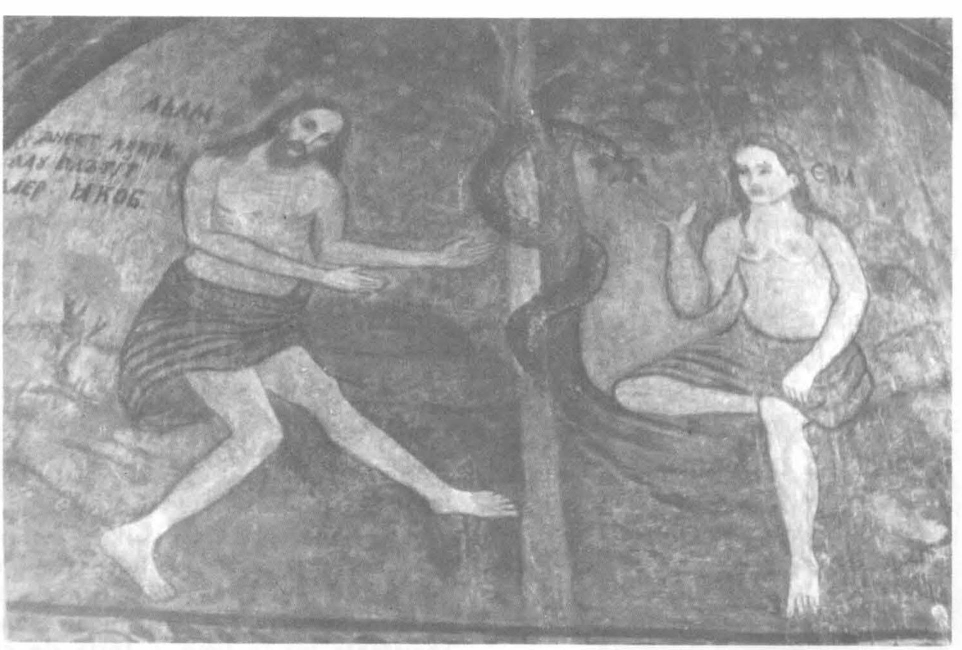

Fig. 4. Pronaos, peretele de vest; ansamblu după restaurare, cu inscripția comanditarului.

ai naosului, în vecinătatea tîmplei, sînt plasate ferestrele. În absida altarului, pe pereții de est și sud se află de asemenea, alte două ferestre.

Cele trei spații, pronaosul, naosul și absida altarului, susțin bolți semicilindrice situate pe aceeași axă a monumentului.

Datorită faptului că deschiderea bolților este mai mică decît lățimea spațiilor, susținerea lor este realizată prin așezarea unor grinzi (în număr de șapte) suprapuse în trepte, sprijinite pe grinda marginală de bază, așezată de-a lungul pereților, creînd în același timp o supraînălțare a bolților. În naos, în apropierea tîmplei pronaosului, deschiderea bolții este susținută și de o grindă mai mare. În absida altarului grinzile prin interior sînt mascate cu scînduri așezate în aceiași înclinare spre grinda de bază de pe marginile pereților laterali. Extremele bolților, în absida altarului est și pronaos vest, se opresc deasupra grinzilor suprapuse și se închid printr-un perete drept, decupat pe forma semicilindrică a bolților.

Alcătuirea pereților și bolților din interior a fost executată din scînduri și bîrne dintr-o altă esență de lemn decît cea folosită în exterior. După caracteristicile respective se poate spune că lemnul este un conifer, o esență de lemn mult folosită în Transilvania la suporturi de icoane și alte obiecte de cult.

La asamblarea scîndurilor care formează suprafața de pictat, pentru crearea unei continuități și etanșeizări, ca suport al stratului pictural, au fost lipite fîșii de pînză din in, precum și altele mai noi dintr-o țesătură de cînepă și bumbac, late de 3—6 cm.

Scîndurile au fost acoperite cu grund, strat intermediar preparat din carbonat de calciu (var stins), material determinat și confirmat prin analize de laborator, avînd o grosime de cca 0,5 mm, peste care s-a desfășurat pictura propriu-zisă, pelicula de culoare care poartă actul creator, executată într-o «tempera clasică», pigmenți și liant emulsie, componente structurale care au creat o tehnică ce a oferit transparență și prospețime culorilor juxtapuse. Gama cromatică este din albastru, roșu-cinabru, roșu-cărămiziu, galben, verde-smarald, negru, alb și semitonuri de ocru, brun, gri și roz.

Din inscripțiile găsite pe unele panouri reiese că pictura a fost executată prin contribuția mai multor țărani comanditari (exemplu panoul din pronaos cu scena «Ispita lui Adam și Eva» (fig. 4) și inscripția de pe ușile împărătești de care s-a mai amintit.

АЧЄСТ ЛꙋКРꙋ ЛАꙋ ПИЗТЇТ МАЄР ЇАКОБ

Pictarea interiorului acestui lăcaș de cult

http://patrimoniu.gov.ro

din lemn a fost făcută de țăranii pictori, cum li se spunea la vremea lor «zugravii de supțire», care au demonstrat, și de această dată, marea lor înzestrare.

Prin realizarea ansamblului pictural distribuit pe pereții bisericii, zugravul a contribuit la marcarea atmosferei religioase și a comunicării directe prin temele iconografice luate din textele biblice și adaptare creativ la viața laică ca îndrumări morale pentru privitor.

În prezentarea iconografică se remarcă mai multe stiluri de lucru, de unde rezultă că a fost pictată de mai mulți zugravi, care au reușit să-și exprime virtuțile plastice, stilul propriu și personalitatea în creațiile lor. Ele se caracterizează ca mijloc de exprimare printr-un desen cu linii generice în redarea figurilor, a siluetelor și veșmintelor cutate și prin soluții compoziționale cu susținerea unei cromatici deliberate, sau cu introducerea de elemente din viața înconjurătoare, ca peisaje, arhitectură și costume, cu sublinierea cromaticii prin contururi.

Pictura de pe panourile de la ferestrele din naos spre tîmplă se presupune a fi mai recentă, judecînd după execuția ei direct pe scînduri, imprimînd un aspect de lemn mai nou, în culori păstoase și întunecoase, realizarea personajelor apărînd într-o viziune monumentală. Toate aceste aspecte duc la ipoteza pierderii scîndurilor pictate originale și înlocuirea lor ulterior, probabil la una din mutările monumentului.

Compunerea scenelor a fost realizată prin împărțirea suprafeței de pictat în panouri de dimensiuni aproape egale între ele, înscrise în registre suprapuse, delimitate de coloane pictate, cu motive geometrice și vegetale sau rame cu profil aplicate. Ansamblul compozițional se bazează pe linii drepte, perpendiculare, intervenind puține modificări între ele.

Scenele sînt relativ mari, aerate, echilibrate în amplasarea personajelor, dar mai puțin realizate în raport unele cu altele.

Fundalul scenelor, ca elemente de cadru, este completat cu cetăți cu ziduri crenelate, case sau turnuri de apărare, amintind de pictura tradițională bizantină.

Costumele prezintă elemente tradiționale sau inspirate din realitățile vremii, locale sau străine.

Tradiția post-bizantină ca mod de exprimare artistică n-a scăpat nici în acest caz de influențele catolice, baroce, caracteristice timpului, compozițiile fiind îmbogățite prin intercalarea elementelor decorative vegetale, flori, fructe, prin linii contorsionate sau circulare.

Programa iconografică a bisericii depășește intenția ce ne-am propus-o în prezentul articol, rămînînd subiectul unei alte expuneri.

Desfășurarea ansamblului compozițional, cromatica, iconografia și alte amănunte nu s-au putut urmări decît după ce a fost restaurată pictura monumentului, deoarece, pe lîngă stadiul avansat de degradare, putem spune chiar dezastruoasă, stratul acoperitor de fum, praf și alte particule din atmosferă, transformat într-o crustă opacă și întunecoasă, nu permitea citirea gramaticii ilustrative.

În crearea unei opere un rol important are și alegerea materialelor folosite, cu dozarea și modul lor de prelucrare, prin care se realizează, într-o măsură mai mică sau mai mare, rezistența lor în timp și forța de coeziune a întregului ansamblu structural al operei, felul în care ele se acordă și se acomodează între ele și apoi atmosferei înconjurătoare.

Pictura bisericii din Techirghiol a cunoscut însemnate degradări fiind supusă unor încercări de toate felurile (mutări, cu demontarea și remontarea monumentului; acomodarea la diferitele schimbări atmosferice zonale din țară), urmate de modificări survenite la materialele componente ale picturii al căror caracter în timp s-a schimbat datorită perisabilității al materialelor, astfel încît elasticitatea și rezistența elementelor de bază din structura sa și agenții de legătură nu și-au mai putut îndeplini funcțiile de adeziune. La acestea s-au mai adăugat și intervențiile celor care s-au angajat să trateze pictura deteriorată, acționînd asupra degradărilor eșalonate în timp fără înțelegere, gîndire și aprofundare în rezolvarea lor.

În cursul unor restaurări repetate, una în anul 1951 și alta în anii 1965—1967, în afara altor intervenții operate, probabil, anterior, s-a recurs, ca mijloc de restaurare, la acoperirea degradărilor întîlnite cu o repictare (modificări de contururi, compoziție și cromatică) determinînd, astfel, schimbări în aspectul general al ansamblului pictural (fig. 5). La restaurarea din 1965—1967 s-a folosit același mod de rezolvare, prin suprapunerea unui nou strat de culori de ulei, repictare

http://patrimoniu.gov.ro

Fig. 5. Naos, peretele de sud: panoul cu «Minunea slăbănogului», înainte de restaurare, cu aspectul repictărilor ce au mascat degradările, depunerea stratului de fum și noi forme de degradări.

ce a mascat degradările, cu aspect aparent rezolvat, adăugînd o nouă formă de degradare la cele existente.

În intervalul scurt de la ultima restaurare s-au produs noi degradări, datorate inclusiv stratului gros de fum de la lumînări ce a acoperit pictura, la care s-a adăugat condensul zilnic de vapori, încălzirile bruște (în anotimpurile reci) ale caloriferelor, precum și excesul de umiditate caracteristic zonei actuale. O altă influență negativă, atît asupra structurii lemnoase cît și, implicit, asupra structurii picturii, a fost adaosul unei cantități mari de umiditate prin intervenția de curățire a monumentului, respectiv spălarea lui în exterior cu furtunul de apă, cu scopul de a îndepărta stratul de praf ce se depune în mod permanent. Toți acești factori, condiții și intervenții necorespunzătoare, au acționat și au creat reacții periculoase, punînd la încercare rezistența stratului pictural; în final, elementele de coeziune din structură s-au distrus într-un proces de 95%, ajungînd ca structura intimă a materialelor componente, ca tehnică și ca unitate în crearea operei de artă, să nu-și mai poată îndeplini rolul.

Ca urmare a procesului continuu de degradare produs de schimbările bruște ale climatului, au apărut numeroasele fisuri pe fibra lemnoasă a scîndurilor, care au influențat și stratul pictural.

Variațiile de volum ale scîndurilor, prin tensionarea lor, au produs degradări și la fîșiile de pînză puse la intersecțiile și îmbinările scîndurilor, dezlipindu-le sau rupîndu-le la mijloc. Modificările de volum ale

Fig. 6. Naos, peretele de sud: detaliu, înainte de restaurare, cu degradări pe traiectul fibrelor lemnoase, prin ridicături cu muchii și dezlipirea fîșiilor de pînză puse la îmbinarea scîndurilor.

Fig. 7. Naos, peretele de vest: ansamblu, înainte de restaurare, cu exfolieri ale stratului pictural manifestat în diferite forme; solzi de pește, scoarță de copac, frunze uscate și numeroase lacune.

http://patrimoniu.gov.ro

scîndurilor-suport, datorate schimbărilor atmosferice cu variații de umiditate și termice bruște, au format pe traiectul fibrelor lemnoase numeroase degradări în stratul pictural (fig. 6) cu aspectul de ridicături cu muchii (sau acoperiș în două ape), extinzîndu-se ca manifestare pe suprafețe întinse ale pereților de lemn.

Condensul zilnic de vapori, pînă la 100% umiditate (fapt confirmat de aparatul de înregistrare), provenit de la aglomerarea celor prezenți la slujbe și de la alternanțele de curenți reci și calzi, a influențat suprafața picturală în mod negativ.

Calitatea adezivă a lianților folosiți în stabilirea relațiilor tehnice de coeziune între materialele structurale ale picturii a slăbit.

Lipsa de suplețe creată în structură, a cărei suprafață picturală a devenit refractară, a dus la degradări ample, cu mare dificultate în restabilirea lor.

În procesul de descompunere, exfolierile stratului pictural s-au produs prin desprinderi în diferite forme ca: solzi de pește cu o latură de susținere, scoarță de copac cu marginile răsucite, pînă la exfolieri asemănătoare unor frunze uscate păstrînd mici laturi de susținere. Prin lipsa de rezistență, la adierea cea mai mică a curenților de aer, acestea au fost expuse desprinderilor, motiv pentru care s-au creat numeroase lacune în pictură (fig. 7).

Ca urmare, se poate deduce gradul avansat de deteriorare ce a făcut îndoielnică posibilitatea unei salvări a picturii, opinie exprimată de către unii restauratori care au vizitat în acest scop monumentul.

Cum decizia de a fi restaurată pictura bisericii fusese luată, a urmat fixarea materialelor și metodei de lucru care să conducă la rezultate pozitive în final. Pentru fixarea materialelor adecvate cazului s-a trecut, în primul rînd, la diferite testări care au necesitat să fie repetate, urmărite și observate în cursul unui an, după care s-au hotărît materialele, rețetele cu dozarea lor în vederea restaurării picturii.

O altă probemă importantă de care trebuia să se țină seama în restaurare era și găsirea liantului de adeziune corespunzător și apropiat celui distrus, avîndu-se în vedere și faptul că lucrul trebuia să decurgă pe o suprafață verticală.

Cunoscutul «clei de pește», cu o tradiție îndelungată în restaurare, este un agent de legătură ce se folosește numai «la cald», de la preparare, difuzare, pînă la finisare, conținînd o mare cantitate de apă în compoziție, deci cu fluiditate mare, ceea ce impune ca această apă să se elimine prin sursa de căldură; el oferă posibilități de lucru numai pe orizontală. Ca atare, în cazul nostru, «cleiul de pește» a fost eliminat de la început, ca nefiind corespunzător situației de lucru.

Deci, problema era alegerea unui liant de adeziune care să elimine pe cît posibil inconvenientele celui amintit. Adezivul ales trebuia să întrunească următoarele condiții: calități organice, calități adezive sigure, folosirea lui «la rece» cu putere de fuziune, fluiditate relativă, posibilități de creare a elasticității stratului pictural, evaporarea părții apoase a liantului într-un timp minim, obținerea transparenței prin uscare și calități reversibile.

Ne-am îndreptat atenția asupra unui liant-adeziv cunoscut încă din evul mediu, folosit ca mediu de legătură pe o scară largă în multiple operații și situații ca cel mai complex și rezistent produs, «cleiul de caseinat de calciu», folosit de meșterii din lumea întreagă: egipteni, greci, romani, chinezi etc. ca adeziv la diferite lucrări, de la lipirea mobilelor fine pînă la prepararea ca liant a pigmenților de pictură.

În timp, el a fost înlocuit cu produse industriale mai simplu de obținut și preparat. La noi în țară s-a constatat că a fost folosit la picturile monumentelor din nordul țării, mărind rezistența picturilor exterioare.

«Cleiul de caseinat de calciu» este un produs organic extras din lapte transformat în brînză și aparține cleiurilor proteice; e compus din carbon, hidrogen, oxigen, azot, sulf și fosfor. Obținerea «cleiului de caseinat de calciu» cere mai multe prelucrări, iar tehnica de prelucrare nu face parte din expunerea noastră.

La noi în țară pictorul Gheorghe Ciobanu îl folosea de peste un deceniu în pictura murală. Ținînd cont de calitățile întrunite de «caseinatul de calciu» în raport cu alți lianți, pentru a-l putea folosi și la lucrările de restaurare, prin experiențe și încercări multiple a ajuns la crearea unui «*caseinat de calciu transparent*» (lipsit de opacitate), cu posibilitate de adaptare la toate tehnicile de pictură, folosit fie simplu după procentaj, fie în combinație cu adaos de ou (albuș sau găl-

http://patrimoniu.gov.ro

Fig. 8. Naos, peretele de nord: detaliu, în timpul restaurării, după consolidarea stratului de pictură pe suportul de lemn, cu liantul «caseinatul de calciu transparent».

benuș, după cum cere situația de degradare structurală. «Caseinatul de calciu transparent» nu era cunoscut de străini pînă la brevetarea lui de către pictorul Gheorghe Ciobanu.

În problemele întîlnite de noi la acest monument, pentru a-l face adecvat i s-a făcut adaosul de gălbenuș de ou.

Prin uscare cleiul amintit își pierde din calitățile higroscopice, devenind mai friabil decît un clei animal. Adaosul de gălbenuș de ou, produs proteic cu proprietăți higroscopic, a fost bine venit, eliminînd sau adăugînd părți din structura lui ca agent de completare la situația întîlnită.

După ce s-a stabilit materialul cu proporțiile indicate problemelor de degradare întîlnite la acest monument (fig. 8) s-a trecut la restaurarea picturii, tehnicile de intervenții variind de la caz la caz.

Consolidarea picturii, (fig. 9), prin readucerea peliculei de culoare desprinse la locul inițial, a fost rezolvată prin luarea unor măsuri diferențiate de distribuire a liantului-emulsie; pensulare, injectare sau pulverizare după indicarea situației întîlni-

http://patrimoniu.gov.ro

Fig. 9. Naos, peretele de vest: detaliu, în timpul restaurării, după consolidarea stratului pictural și dizolvarea straturilor de murdărie și repictări.

Fig. 10. Naos, peretele de sud: panoul cu «Minunea slăbănogului», în timpul restaurării, completarea lacunelor cu un grund nou.

te. Cum degradările erau produse pe fibra lemnului, execuția operațiilor ne-a obligat să intervenim pe fiecare milimetru pătrat.

Dizolvarea și înlăturarea crustei de fum ca strat de suprafață s-au realizat datorită calităților proteice ale emulsiei, ea constituind și o soluție de dizolvare a materiilor grase (fumul). Celelalte depuneri de pe suprafață, praf și alte particule din atmosferă, care formaseră o peliculă aderentă anihilînd valoarea picturii ca vibrație cromatică, au fost înlăturate cu soluții pe baza a mai multor solvenți organici ca monomethylcelosolv și dibuthylftalat. Înlăturarea suprapunerilor, ce constituiau repictări anterioare peste pictura originală, într-un procent de 85%, s-a rezolvat prin repetate reveniri, dizolvarea culorilor de ulei folosite în repictări făcîndu-se anevoios, cu ajutorul altei soluții cu solvenți, ca alcool etilic absolut, terebentină, ulei de in crud și amoniac, prin diferite procedee de dizolvare, pînă la comprese, reușind după o muncă grea și perseverentă să degajăm și să descoperim, în final, pictura originală.

http://patrimoniu.gov.ro

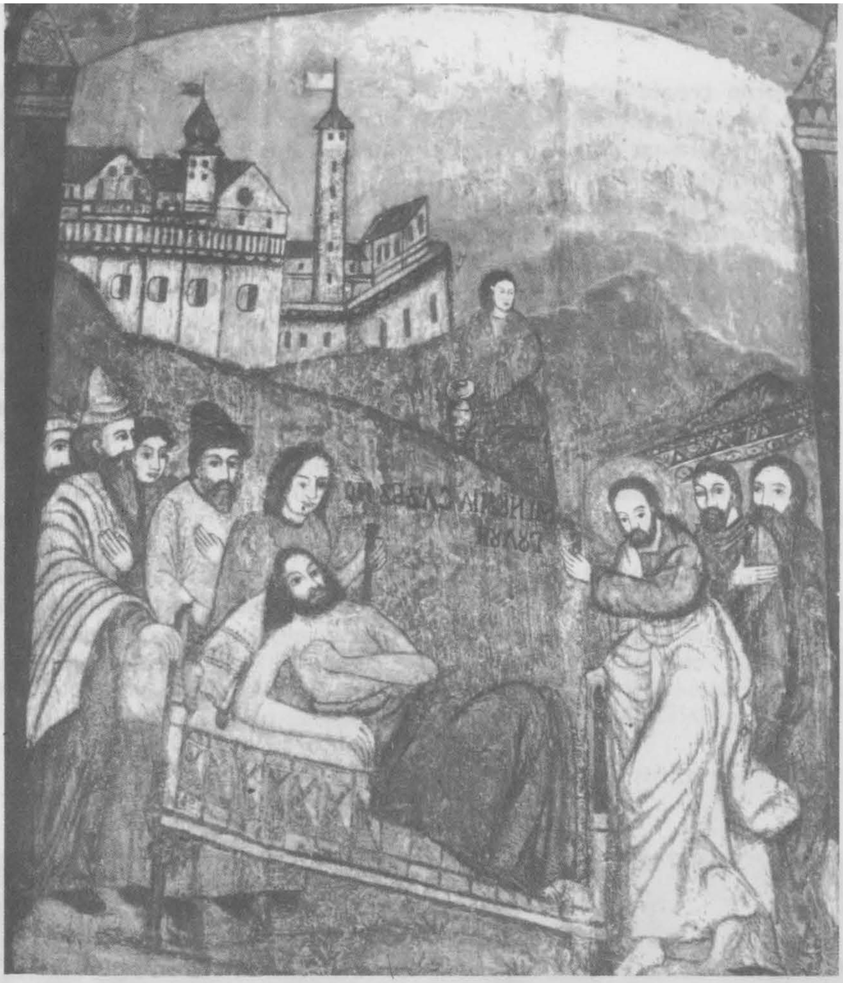

Fig. 11. Panoul cu «Minunea slăbănogului», după restaurare, cu toate operațiile executate: consolidarea stratului de pictură înlăturarea straturilor de fum a repictărilor și murdăriei, completarea lacunelor cu un grund nou și integrarea cromaticii.

Fig. 12. Naos, peretele de vest, ansamblu, după restaurare.

http://patrimoniu.gov.ro

Fisurile și lipsurile create între scîndurile-suport au fost completate cu fibră de cînepă sau prin completare cu lemn nou tăiat și modelat pe forma lipsurilor. Fîșiile de pînză desprinse, ce fuseseră puse la încheieturile scîndurilor, s-au relipit cu adeziv mai concentrat de «caseinat de calciu», după ce distanțele create prin uscarea scîndurilor au fost completate tot cu cîlți de cînepă. Fîșiile de pînză în curs de desprindere ce fuseseră aplicate necorespunzător peste inscripții și pictura originală au fost înlăturate, completîndu-se distanțele numai cu fibre de cînepă.

Lacunele din stratul pictural (fig. 10), în zone unde a căzut pictura, au fost completate, de asemenea, cu un preparat denumit mortar sau grund din carbonat de calciu (cretă) și adezivul «caseinat de calciu transparent; pentru icoanele mobile același carbonat de calciu și liant clei de pește în concentrațiile fixate în prealabil prin distribuire în straturi succesive pînă s-a ajuns la nivelul picturii originale.

Integrarea cromaticii (retușul) s-a executat prin tehnica *trattegio* pe locurile unde s-au completat lacunele cu un grund nou, folosindu-se culori de tempera (pigmenți preparați cu gălbenuș de ou).

Starea de degradare a picturii cu multiplele ei forme de evoluție a pus probleme complexe și dificile, deosebite ca execuție de cele cunoscute, cu obligația de a parcurge de la un centimetru la altul întreaga suprafață a monumentului pictat, muncă de trei ani, care a necesitat o strînsă colaborare și împărtășire din experiența în domeniul restaurării a fiecărui membru al colectivului restaurării, pentru a ajunge la un sistem adecvat de lucru, obținîndu-se, în final, rezultatul dorit, salvarea și prelungirea existenței în timp a picturi monumentului (fig. 11, 12, 13 a-b, 14, 15, 16, 17).

Prin restabilirea relațiilor dintre agenții structurali, ceea ce numim stare originală fizică și estetică a ansamblului tratat, prin adăugirile de diferite ordine sau forme acolo unde pictura era deteriorată și prin completarea pierderilor restaurarea s-a considerat terminată.

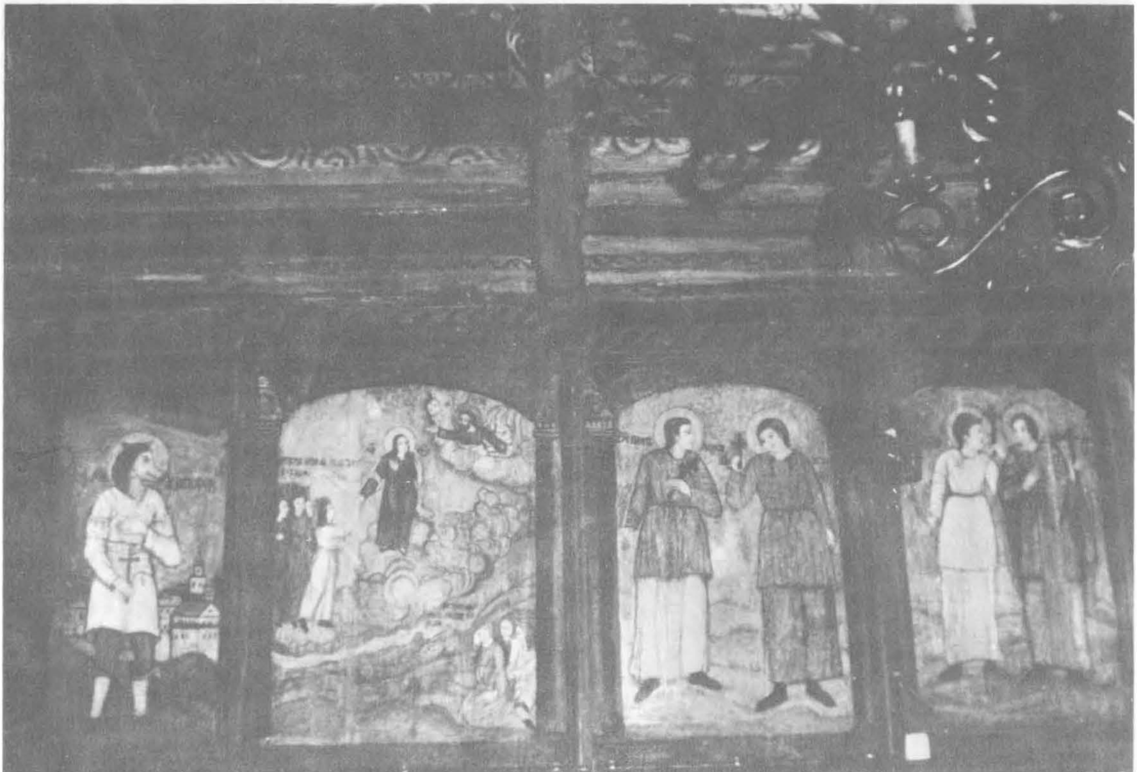

http://patrimoniu.gov.ro

Luîndu-se în considerație dificultatea restaurării picturii acestui monument și eforturile depuse, se impune luarea unor măsuri de conservare pentru a prelungi în timp starea finită a restaurării.

O măsură de conservare a monumentului în exterior o constituie îmbibarea lemnului cu un amestec de motorină cu ulei de in crud, care se pulverizează din doi în doi ani, operație efectuată de maicile din mînăstire. În interior ar fi necesare: impregnarea lemnului-suport al picturii pentru stabilirea sa dimensională; instalarea unei stații de aer condiționat cu scopul de a regla în mod constant umiditatea și temperatura, avînd în vedere multiplele cauze determinante ale degradării.

Altă măsură de conservare este și urmărirea evoluției picturii restaurate prin control periodic, cel puțin o dată pe an, de către restauratori specializați în pictură tempera pe suport de lemn, cu scopul de a observa și lua din timp măsuri de tratare în eventualitatea apariției unor forme de degradare.

În concluzie, luîndu-se în considerare rezultatele pozitive obținute cu ocazia acestei restaurări, recomandăm folosirea adezivului-emulsie «caseinatul de calciu transparent», care deține multiple calități, ca un agent de folosire «la rece» în restaurarea picturilor în tempera pe suport de lemn de toate tipurile, dar cu precădere în pictura monumentelor de lemn.

Ca factori decisivi în obținerea rezultatelor dorite în procesul restaurării se impune respectare cu strictețe a unor măsuri ca: păstrarea dozării fixate a liantului, distribuirea acestuia cu ustensile corespunzătoare, fiind

Fig. 13. a-b. Naos, peretele de nord după restaurare și detaliu de pe peretele de vest.

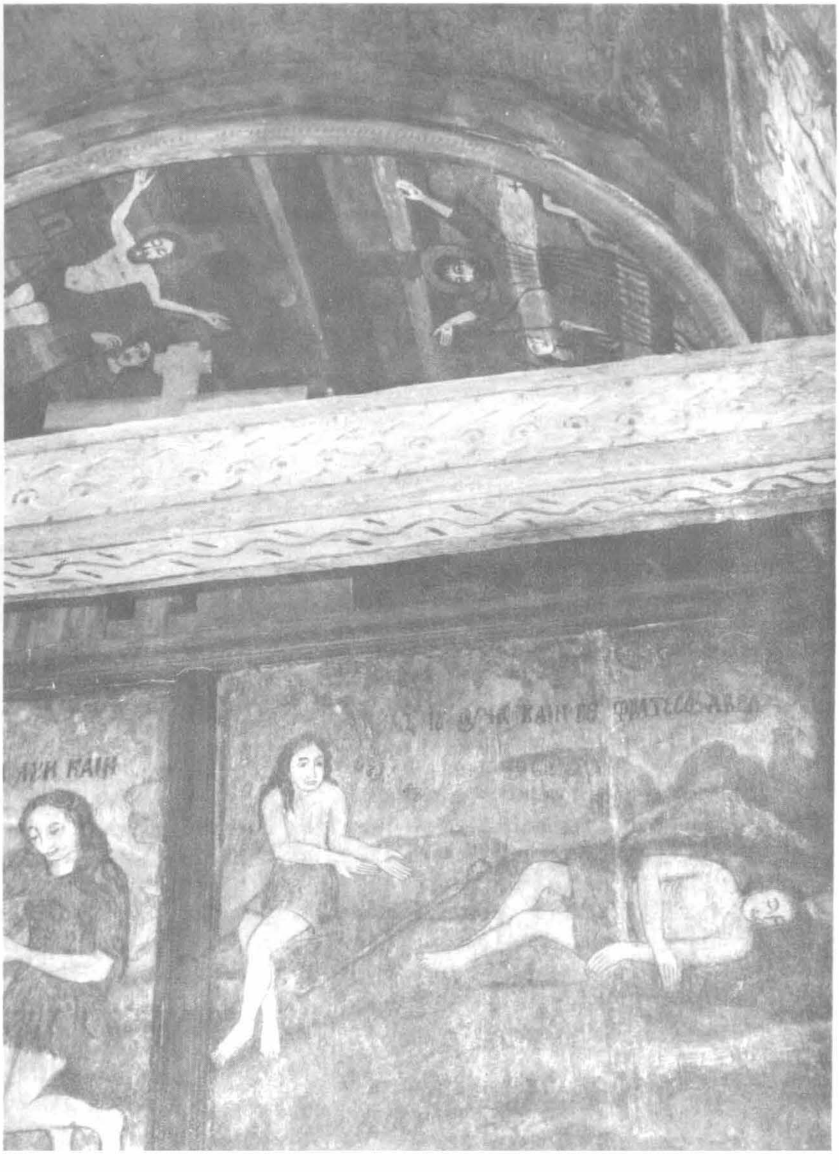

http://patrimoniu.gov.ro

conștienți de importanța lor în asigurare calității lucrului.

VARVARA IONESCU

COMPLETARE

Articolul a fost scris considerînd informarea asupra concepției de restaurare a acestei picturi ca o datorie profesională.

Avînd însă în vedere degradările ce au survenit în timp în urma restaurării picturii monumentului, sînt necesare unele explicații pentru lămurirea cauzelor acestora.

Precizez de la început că durata în timp a unei restaurări este strîns legată de modul ei de «conservare», problemă care trebuie înțeleasă și aplicată cu multă seriozitate ținîndu-se seama de recomandările făcute de restauratori la terminarea lucrării, bazate pe observațiile și concluziile din timpul restaurării.

Pentru a fi înțelese mai bine cauzele noilor degradări ale picturii acestui monument, voi da cîteva amănunte.

În vederea restaurării picturii bisericii de

http://patrimoniu.gov.ro

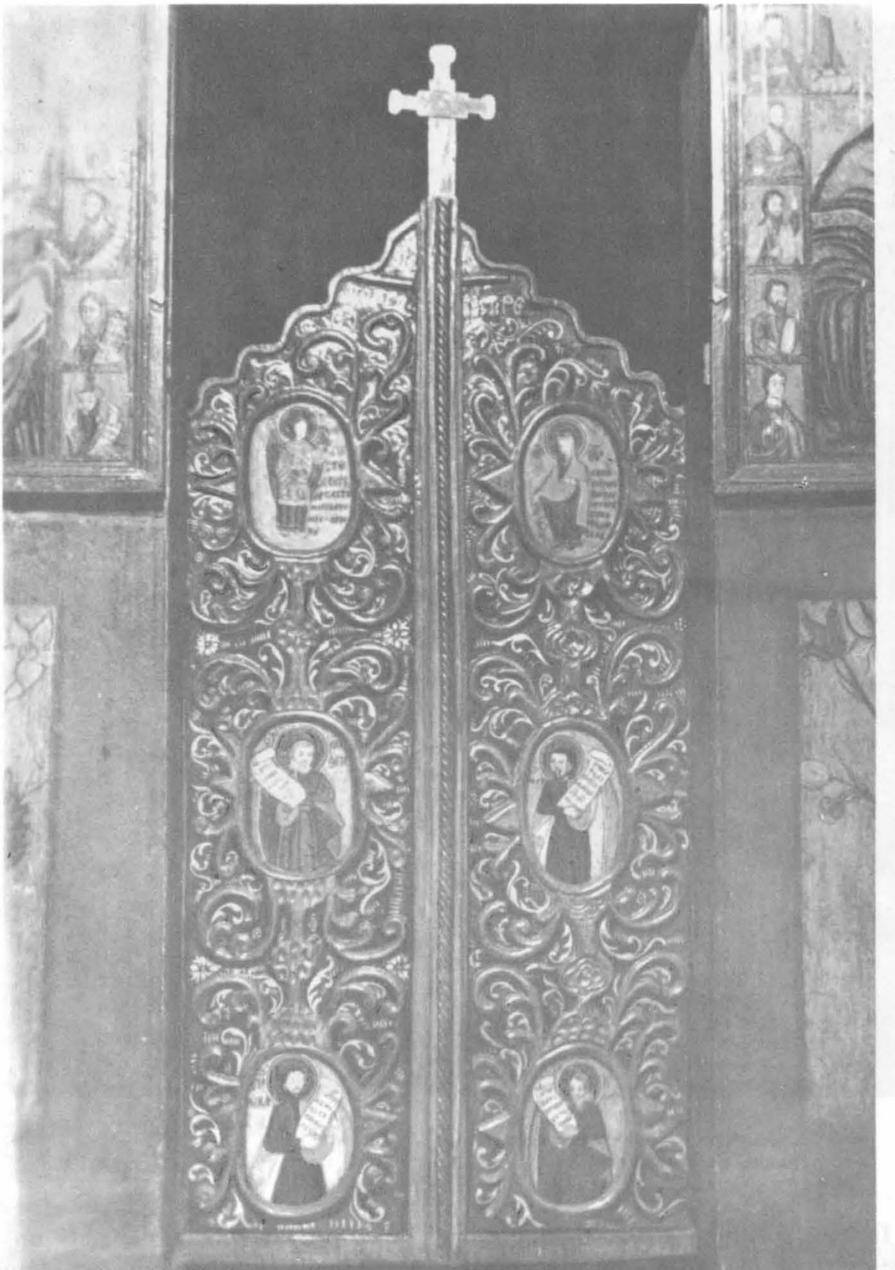

Fig. 15. Ușile împărătești de la tîmpla din naos, după restaurare.

Fig. 14. Ușile împărătești de la tîmpla din naos, înainte de restaurare.

http://patrimoniu.gov.ro

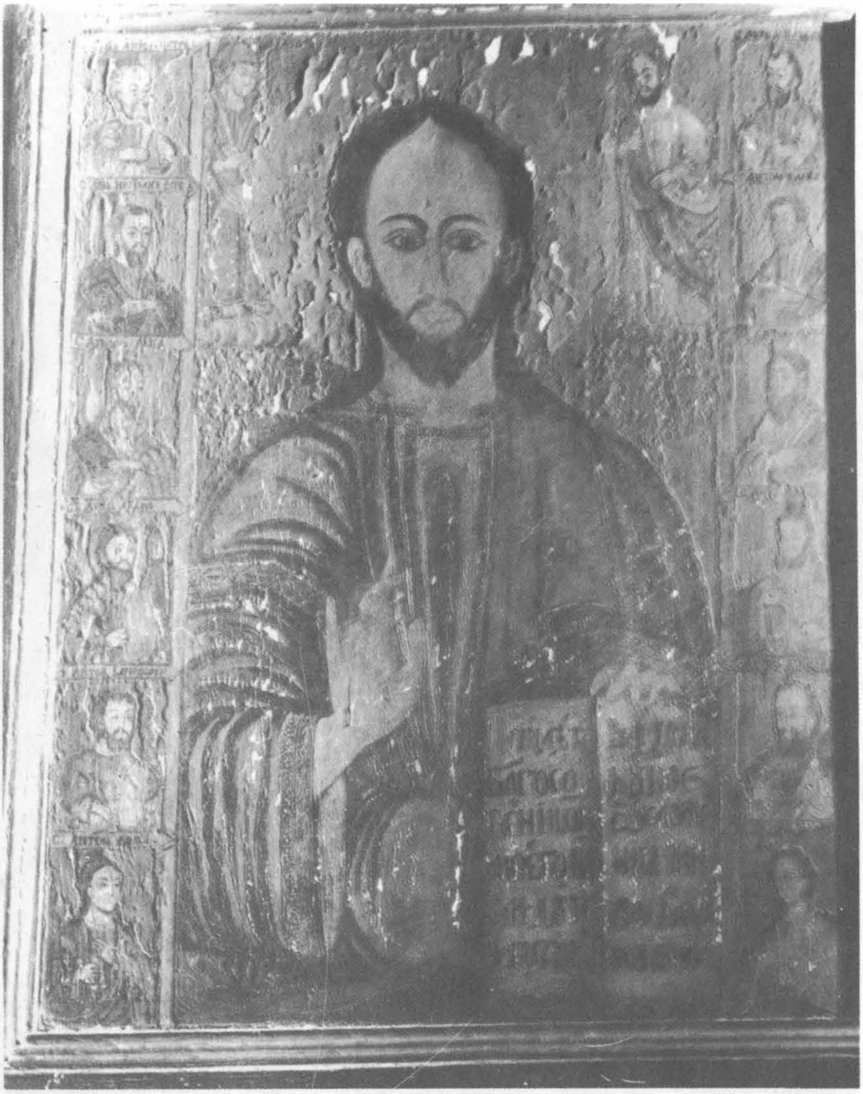

Fig. 16. Deisis, icoană împărătească, de la tîmpla din naos, înainte de restaurare.

lemn din Techirghiol, din partea Ministerului Culturii, s-a format o comisie care a apreciat că în gradul avansat de degradare în care se află (desfolieri de 95 % într-un proces rapid de înaintare) pictura nu mai poate fi salvată.

La aceeași concluzie au ajuns și restauratorii trimiși de Comisia de Pictură Bisericească de pe lîngă Patriarhia din București.

La recomandarea unor foruri din partea Ministerului Culturii, maica Stareță a mitocului din Techirghiol ne-a solicitat pentru a ne da și noi avizul. Deși exista un grad mare de dificultate în restaurarea picturii și restabilirea ei, ridica probleme complexe, am ajuns totuși la concluzia că ea poate fi salvată.

În dorința de a salva pictura acestui monument s-a contractat lucrarea, lăsînd la o parte faptul că în cadrul Comisiei de Pictură Bisericească nu există evaluări de retribuire pentru restaurarea «picturii executate pe suport de lemn» cu degradări ce se formează de-a lungul fibrelor lemnoase, a căror res-

http://patrimoniu.gov.ro

Fig. 17. Aceeași icoană după restaurare.

taurare se efectuează la cm^2 și nu la m^2 ca la monumentele de zid.

În deviz s-a menționat materialul ce va fi folosit ca liant în restabilirea noilor legături de coeziune structurală a picturii-casienatul de calciu transparent și gălbenușul de ou — care a fost aprobat. Adezivul — o emulsie clasică — a fost experimentat ca rețetă și dozaje timp de un an, anterior contractării lucrării, obținînd rezultate pozitive în folosirea lui.

Lucrarea a durat, așa după cum a fost menționat, timp de trei ani, în primul an efectuîndu-se consolidarea stratului de pictură, după care s-au putut efectua în anii următori celelalte operații de restaurare, ca înlăturarea repictărilor-straturi suprapuse peste pictura originală, completarea lacunelor și retușarea-completarea cromaticii ca întregire a ansamblului pictural.

La încheierea lucrării o comisie de recepție a constatat că a fost totuși posibilă restaurarea ce a salvat pictura acestei biserici de lemn.

http://patrimoniu.gov.ro

Cum durata în timp a acestei restaurări era condiționată de conservarea ei, s-au făcut în acest sens de către restauratori unele propuneri comisiei, propuneri ce trebuiau imediat aplicate cu seriozitate.

Acestea au fost consemnate într-un referat, înaintat împreună cu actele de recepție și documentația fotografică la Arhiepiscopia din București.

În timpul restaurării s-a constatat existența unor factori ce acționează negativ asupra picturii.

1 Mai întîi s-a constatat că influențele fizice, atît umiditatea cît și temperatura climatului în care a fost adusă această biserică de lemn, sînt foarte variate, brusce și instabile într-un mod excesiv primăvara, cu efecte vizibile, crăpînd și fisurînd scîndurile de brad pe care s-a executat pictura. La rîndul ei, pictura nu mai poseda proprietățile de adaptare ca elasticitate, fiind îmbătrînită, nemaiputîndu-se acomoda mișcării continue de contractare și dilatare a scîndurilor, degradîndu-se prin desprinderea ei în formă de boltă și apoi desfoliindu-se.

2 Tot în timpul restaurării picturii s-a observat că în timpul slujbelor religioase ce se oficiau se înregistra (cu ajutorul termotrigometrului, aparat ce fusese instalat în biserică) o umiditate de 100 % și o temperatură ridicată în jur de 40°. La terminarea slujbei se deschideau ușile și ferestrele făcîndu-se curent iar axul termotrigometrului înregistra scăderi brusce ale micro-climatului.

La terminarea restaurării (fără aprobarea forurilor competente) au fost înlocuite cele cinci elemente de calorifer existente în biserică, cu altele plate, lipindu-le complet de pereții pictați, îmbrăcînd partea inferioară din spatele stranelor și în pronaos (maicile fiind întrebate dacă își dau seama de consecințele acestei intervenții, răspunsul a fost «că noile calorifere nu se încălzesc»).

În această situație s-a insistat asupra necesității unor «măsuri de conservare», recomandîndu-se cele adecvate.

Între recomandările făcute atît verbal cît și în scris au fost: instalarea unui «aparat de aer condiționat» (care costa în jur de 50.000 lei) adecvat la suprafața de 1000 m^3 a interiorului bisericii și care se găsea în țară. Adaptarea lui la calorifere regla micro-climatul din biserică.

Apoi verificarea și urmărirea la intervale de timp a picturii restaurate de către persoane pregătite în restaurarea picturii tempera, revenind cu intervențiile terapeutice necesare pentru menținerea sa, principii moderne ce stau la baza «restaurării» aplicate de multă vreme în alte țări ale Europei.

Din propunerile făcute nu s-a realizat nici una și ca atare, inerent, s-a ajuns la starea de fapt existentă.

Bibliografie

1. «*Studies in Conservation*» 19, 1974, Institutul Internațional de Conservare, Londra, p. 185—186.
2. Rutherford J. Gettens, *Scurtă enciclopedie a materialelor de pictură*, vol. I, 1942, xerox aflat la Biblioteca secției de restaurare a Muzeului de Artă al României, București, p. 17.
3. Marc Havel, *Tehnica tabloului;* București, 1980, p. 110.

Résumé

Le monument en bois, peint à l'intérieur, qui se trouve actuellement à Techirghiol, rue Ovidiu no. 5 a changé plusieurs fois de place depuis sa construction au XVIII-e siècle et jusqu'en 1951, date de son dernier transfert. D'après les documents détenus par l'église, le monument provient de Vișeul de Sus, dép. de Maramureș.

Ces pérégrinations, avec les démontages et les assemblements implicites, le vieillissement des matériaux de structure, l'influence du climat actuel aux changements brusques thermiques et d'humidité ont contribué au dégradement de la peinture, ce qui a rendu nécessaires des interventions de restauration.

Les restaurations anthérieures ont été résolues par le recouvrement des dégradations avec des repeints.

La peinture s'est dégradée de nouveau et à un stade trés avancé, en mettant en doute la possibilité de son sauvetage. Cette situation a mené en 1981—1983 à une nouvelle intervention de restauration exécutée par les peintres restaurateurs Gheorghe Ciobanu et Varvara Ionescu, qui ont ramené la peinture à son état normal par sa consolidation avec l'adhésif-émulsion «caséinate transparent de calcium», utilisé pour la première fois à la restauration de la peinture à la détrempe de ce monument en bois, avec des résultats positifs. Par la dissolution avec des solvants divers on a éloigné la couche de suie et les deux couches des repeints anthérieurs, en découvrant la peinture originale. Les lacunes ont été complétées avec une nouvelle couche de couleur de fond de carbonate de calcium et du liant (caseinate de calcium), tandis que l'intégration de la chromatique a été effectuée sur ces zones par des retouches dans la technique trattegio aux couleurs à la détrempe — des pigments préparés au jaune d'oeuf.

En vue d'une durée prolongée de la restauration, c'est de la plus grande importance l'observation par le bénéficiaire des mesures de conservation nécessaires.

http://patrimoniu.gov.ro

ROMÂNIA
MINISTERUL CULTURII
03 03 1992

COMUNICAT

Ministerul Culturii doreşte să facă următoarele precizări referitoare la apărarea, conservarea şi restaurarea unor bunuri care fac parte din patrimoniul cultural naţional:

1. Deşi Ministerul Culturii este *primul* dintre organismele ce se preocupă de aceste probleme, trebuie cunoscut faptul că el îndeplineşte aceste obligaţii printr-o instituţie specializată, Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice.

Această instituţie este subordonată numai din punct de vedere administrativ Ministerului Culturii, deoarece deciziile pe care Direcţia Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice trebuie să le pună în practică (inclusiv modul de folosire al bugetului ce îi este acordat), aparţin Comisiei Naţionale a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice, care este formată din specialişti de mare prestigiu şi care este un organism neguvernamental.

2. La dispoziţia Comisiei Naţionale a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice a fost pusă de la buget, pentru anul 1992, o sumă de numai 240 milioane lei, absolut necorespunzătoare faţă de situaţia dezastruoasă în care au fost aduse monumentele istorice în regimul comunist.

3. Deşi «Legea monumentelor, ansamblurilor şi siturilor istorice» a fost înaintată Adunării Deputaţilor — Comisia Culturală — încă de la data de 16 octombrie 1991, nici pînă acum, în luna martie 1992, ea nu a fost încă supusă spre dezbaterea Parlamentului.

În lipsa acestei legi, atît Ministerul Culturii cît şi Comisia Naţională a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice se află în imposibilitatea de a acţiona în mod eficient în domeniul patrimoniului imobiliar al ţării.

4. În mod paradoxal, Ministerul Culturii are de făcut faţă atît interpelărilor parlamentare cît şi unor notificări ale prefecturilor şi primăriilor, cînd este cunoscut faptul că apărarea monumentelor istorice nu este un domeniu rezervat acestui minister ci acestei comisii.

Ea trebuie să constituie una dintre principalele preocupări de acţiune ale parlamentarilor cît şi ale organelor locale în raza lor de acţiune teritorială.

5. De altfel, patrimoniul imobiliar al ţării este protejat şi prin Codul Penal, care prevede în articolul 360, aflat şi astăzi în vigoare, următoarele: «*distrugerile sub orice formă* (nota noastră deci şi din neglijenţă), fără necesitate militară, de monument sau construcţie care are o valoare artistică, istorică, arheologică, de muzee, mari biblioteci, arhive de valoare istorică sau ştiinţifică, opere de artă, manuscrise, cărţi de valoare, colecţii ştiinţifice sau colecţii importante de cărţi, de arhive ori reproduceri ale bunurilor de mai sus şi, în general, a oricăror valori culturale ale popoarelor, se pedepseşte cu închisoare de la 5 la 15 ani, interzicerea unor drepturi şi confiscarea parţială a averii».

Ministerul Culturii solicită, deci, tuturor organelor puterilor executive, legislative sau administrative care, — alături de acesta şi de Comisia Naţionala a Monumentelor, Ansamblurilor şi Siturilor Istorice — au obligaţia să vegheze asupra patrimoniului cultural naţional, să apeleze la ajutorul legii penale ori de cîte ori se găsesc confruntate cu cazuri concrete de ultragii de orice fel, aduse acestui patrimoniu.

6. În ceea ce priveşte patrimoniul cultural naţional mobil, trebuie menţionat că dl. Radu Florescu, pe atunci preşedintele Comisiei Naţionale a Muzeelor şi Colecţiilor, a avut în februarie 1990 iniţiativa abrogării legii nr. 63/1974, a Patrimoniului Cultural Naţional, înainte de a se asigura că alte reglementări vor interveni imediat. Totuşi, pericolul furturilor şi trecerii peste hotare a obiectelor din Patrimoniul Cultural Naţional Mobil constituie o falsă problemă. Cel puţin în privinţa trecerii peste graniţă a unor astfel de obiecte, Legea Vămilor continuă să existe şi dacă organele în cauză îşi fac datoria, alarmarea opiniei publice în această privinţă este neîntemeiată.

Sub celălalt aspect, al furturilor de obiecte aparţinînd Patrimoniului Naţional Mobil, ele se află în creştere în egală măsură în care criminalitatea, în general, se află, din păcate şi ea, în creştere în ţara noastră. De acest aspect nu poate fi în nici un fel făcut răspunzător Ministerul Culturii;

Asigurarea securităţii obiectelor din Patrimoniul Cultural Naţional constituie una dintre cerinţele adresate continuu de către Ministerul Culturii instituţiilor în drept să o facă, instituţii aparţinînd Ministerului de Interne, Poliţiei şi Jandarmeriei. Propunerea noastră reiterată în dese rînduri, de a se înfiinţa o Poliţie (Jandarmerie) a Patrimoniului Naţional, organ specializat de protecţie, datează de cinci luni.

Secretar de Stat,
RADU BOROIANU

http://patrimoniu.gov.ro

DIN ȘEDINȚELE CNMASI (5 februarie, 4 martie, 25 martie)

Ședințele din primele luni ale anului 1992 au fost dedicate în principal analizei activității DMASI în anul 1991 și planului pentru 1992, concentrîndu-se asupra modului de folosință a bugetului alocat în 1991 pentru lucrări de intervenții urgente-restaurare la monumente istorice și asupra planului pe 1992.

La acest ultim capitol s-a raportat (A. Botez) cheltuirea integrală a bugetului în valoare de 164.056.000 lei, (lista lucrărilor contractate urmând să apară în BCMI — 1/1992 la solicitarea arh. Eugenia Greceanu). În ceea ce privește planul pentru 1992, acesta a suscitat numeroase discuții, determinate și de condițiile dificile ale elaborării lui: buget necunoscut, prețuri fluctuante, lipsa inspectorilor din teritoriu care să verifice fiecare propunere.

S-a avansat și ideea necesității unui anumit criteriu de ierarhizare valorică (C. Popa), dar se constată că aceasta, în etapa actuală, este mai degrabă dependentă de unii factori tehnico-economici (M. Daia): existența unor ateliere de producători și antreprize de construcții doritoare să lucreze la ansamblurile istorice și capabile de aceasta, posibilitatea organizării financiare a unui front de lucru care să determine deschiderea unui șantier, posibilitatea găsirii materialelor de construcție potrivite. Legat de situația materialelor de construcție specifice, DMASI, din păcate, nu a reușit să recupereze, conform decretului, vechea bază materială (P. Derer). Totuși, s-a discutat cu reprezentanții fabricilor din Jimbolia, Tîrnăveni și Sighișoara pentru ceramică de epocă, țigle simple și glazurate (R. Popescu). Ar fi necesar, și punerea în funcțiune a unei fabrici de cărămizi de epocă (C. Hoinărescu). În paralel se impune instruirea meseriașilor în tehnicile vechi pe care nu le mai pot practica (C. Pavelescu, C. Hoinărescu), cu o atenție specială acordată tehnicilor populare[1]. Revenind la planul de lucrări pe anul 1991, a apărut, din experiență, ca o obligație importantă aceea a încheierii unor contracte ferme care să includă prevederea ca șefii de proiect să supravegheze calitatea lucrărilor și respectarea întocmai a proiectului avizat (P. Derer). De altfel a apărut și propunerea analizării periodice a șantierelor pentru a nu stoca fonduri acolo unde din cauze obiective sau subiective ele nu dau roade (C. Hoinărescu), admițîndu-se implicit trecerea fondurilor de la un obiectiv nefuncționabil la altul ce ar putea funcționa cu rezultate bune.

În planul de intervenții urgente și restaurare a monumentelor istorice un criteriu va trebui să fie acela al posibilității de valorizare și valorificare ulterioară (C. Hoinărescu); propunerea stabilirii la nivel de proiect a unui plan de punere în valoare în funcție de care să se acorde și fondurile (S. Ignat), o modalitate fiind turismul cultural (A. Rădulescu).

După discuții în ședințe succesive, planul (cu modificările cerute de CNMASI și cu cele impuse de Ministerul Culturii prin reducerea fondurilor) a fost aprobat la un total de 549.053.000 lei. CNMASI a fost informată că acest plan cuprinde numai șantiere sau proiecte contractate și apărute în anul 1991, fiind excluse intervențiile urgente sau rezolvarea unor situații neprevăzute pe parcurs.

Solicitarea DMASI către Ministerul Culturii pe baza situației lucrărilor în desfășurare și propunerilor din teritoriu a fost de 549.053.000 lei pentru lucrări strict necesare continuării contractelor încheiate în 1991 și 186.270.000 lei pentru lucrări noi, deci în total 735.323.000 lei. Din aceste sume, Ministerul Culturii a transmis verbal o sumă alocată monumentelor istorice din întreaga țară (250.000.000).

În ce privește activitatea Direcției științifice (raportată de Cezara Mucenic), cea mai însemnată realizare este stabilirea Listei monumentelor istorice (cu excepția județelor Botoșani, Iași, Vaslui, a orașului București), ce a și fost trimisă la județe, și realizarea studiilor de delimitare a rezervațiilor de arhitectură (prin înaintarea lor la Institutele de proiectare județene și la Muzeele județene).

Din păcate unele județe nu au răspuns sau au lucrat superficial, și aici s-ar impune o colaborare mai strînsă cu DUAT (S. Popescu-Criveanu). S-a remarcat în planul de activitate o necesară mobilizare, punîndu-se accentul pe metodologii, dar DMASI va trebui mai mult să coordoneze decît să producă, neavînd forțe suficiente în interior (Peter Derer).

Un punct deosebit al discuției l-a constituit raportul Ministerului Culturii, susținut de secretarul de stat Radu Boroianu (primit la ședința din 5 martie). Acesta a subliniat autonomia limitată a DMASI, aflată sub tutela administrativă a Ministerului Culturii și sub cea tehnică a CNMASI, amenințată de lipsa *Legii monumentelor istorice* pentru promovarea căreia s-au făcut demersuri. Direcția generală Memorie culturală a fost constituită tocmai pentru a ține legătura între ministru, DMASI și alte Direcții. De altfel, după opinia domniei sale, rezoluțiile CNMASI nu ar trebui să fie definitive ci să se poată reanaliza.

Ca răspuns, prof. Grigore Ionescu, subliniază necesitatea ca CNMASI să-și păstreze independența și activitatea științifică, iar DNMASI să fie sub controlul acesteia.

S-au avizat în această perioadă proiectele:

1. Amplasarea noii catedrale romano-catolice din Iași în incinta

http://patrimoniu.gov.ro

vechii biserici catolice — monument istoric. S-a acceptat amplasamentul retras al variantei 2 (cu cupolă pe un plan rectangular). S-a pus drept condiție păstrarea frontului existent pe conturul incintei.

2. Degradarea acoperișului Mănăstirii Sucevița și lipsa materialelor învelitoare impune schimbarea integrală a învelitorii. S-a acceptat ebonită tratată ignifug cu biocide.

3. Un subiect ce a dus la multe controverse este proiectul de restaurare al Palatului brâncovenesc din Rîmnicu-Sărat, problema fiind revenirea la fațada din secolul XVII, cum reiese în urma studiului arhitecturii și prin similitudini, proiect care păstrează intervenția din sec. XIX și anume geamlîcul care există. În urma votului, majoritatea membrilor CNMASI au susținut revenirea la fațada brâncovenească.

4. A fost propus pentru avizare și studiul de fezabilitate privind reconstruirea mănăstirii Văcărești (comandă DMASI), realizat de firma PRODOMUS (cf. proiect arh. Niels Auner). Discuțiile teoretice și practice privind cazul în speță s-au încheiat prin acceptarea variantei de reconstrucție pe locul inițial.

Se acceptă închiderea fundației existente (fundație realizată pentru marea sală de sport prevăzută a se construi aici) și refuncționalizarea spațiilor subterane în vederea realizării amplasamentului necesar pentru reconstruirea integrală a ansamblului arhitectonic Mănăstirea Văcărești. Evident, avînd în vedere situația gravă a monumentelor istorice din România, problema reconstrucției se pune numai în perspectivă. S-a recomandat adîncirea studiilor de refuncționalizare și continuarea demersurilor pentru obținerea terenurilor. În continuarea demersurilor pentru obținerea terenului (P. Derer și Popescu Dolj) s-a propus să fie implicată și Biserica Ortodoxă Română (C. Galeriu) care să fie informată asupra demersurilor DMASI.

S-a mai prezentat spre discutare studiul de caz privind influența factorilor atmosferici la mănăstirea Humor, urmînd să fie stabilit volumul de studii necesar pentru a completa imaginea cauzelor ce acționează negativ și a preîntîmpina evoluția lor.

Tot spre consultare a fost și proiectul de restaurare a clădirii Palatului Justiției, faza restaurării fațadei de piatră. Soluția rămîne cea folosită în practica curentă-spălarea și continuarea investigațiilor pentru stabilirea momentului tencuirii, pentru a ști dacă este cazul să se revină la această soluție.

Alte subiecte au constituit: revenirea la cult a unor monumente istorice-biserici devenite muzee-cazul fiind al bisericilor Stelea, Sf. Vineri și Domnească din Tîrgoviște. Avînd în vedere că aceasta reprezintă o întoarcere la funcțiunea pentru care au fost gîndite, se propune ca bisericile Stelea și Sf. Vineri să fie redate cultului. În ceea ce privește Biserica Domnească, ea se află în incinta complexului muzeal, deci ar trebui păstrat în principiu acest caracter, neexcluzîndu-se slujbele în zile de mari sărbători ortodoxe.

Pentru a se rezolva mai operativ problemele supuse deciziei CNMASI, dl prof. Grigore Ionescu, în calitate de președinte, cu prerogativele ce-i revin, a propus completarea numărului de vicepreședinți prin cooptarea dnei Sanda Ignat, membră a CNMASI, în această funcție.

CEZARA MUCENIC

[1] Arhitectura rurală este «sufletul și filozofia arhitecturii noaste». (V. Antonescu)

ACCORD sur l'organisation du Comité Mixte Roumain-Hongrois pour les Monuments, Ensembles et Sites Historiques.
Ráckeve, Château Savoyai, 3 au 4 novembre 1991.

Les responsables de la Direction des Monuments, Ensembles et Sites Historiques de Roumanie et de l'Intendance Nationale des Monuments Historiques de Hongrie ont signé le 23 avril 1991 à Bucarest un «Accord de Coopération Scientifique et Technique». Conformément au point 5 de cet accord, les deux institutions mettent en place, au service de la coopération organisée entre elles, un comité mixte pour les monuments historiques constitué de spécialistes désignés.

Au cours de la dernière période, chacune des deux institutions a examiné les formes et les orientations possibles de la coopération, compte tenu des besoins ainsi que des expérience des relations établies entre diverses organisations nationales et sociales.

Sur cette base, les participants sont convenus de ce qui suit:

I. Organisation du Comité Mixte:

1.1 Dénomination du Comité Mixte: en hongrois: Román-Magyar Müemléki Vegyesbizottság; en roumain: Comisia mixtă Româno-Maghiară a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice; en français: Comité Mixte Roumain-Hongrois pour les Monuments, Ensembles et Sites Historiques.

1.2 Sièges du Comité Mixte: avec les mêmes compétences, aux sièges des deux institutions partenaires.

En Roumanie: Directia Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice DMASI Ro: CEZARA MUCENIC, București, str. Ienachiță Văcărescu, Nr. 16.

En Hongrie: Országos Müemléki Felügyelőség OMF H-1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 1. Adresse postale: H-1250 Budapest, 1., Pf. 6.

Ces adresses devront être complétées des numéros de téléphone des secrétaires du Comité Mixte ainsi que des numéros de telex et de téléfax.

1.3. Langues de travail du Comité Mixte:

Aux réunions et dans les correspondances selon les connaissances de langues étrangères des membres en présence.

Les principaux documents doi-

http://patrimoniu.gov.ro

vent être rédigés non seulement dans les langues officielles des deux pays mais aussi en langue française.

1.4. Responsables et membres du Comité Mixte:

Le Comité Mixte est constitué de chaque côté d'un président (co-président) et de 4 à 5 membres. Les présidents seront de hauts responsables des institutions pour les monuments historiques pour qu'ils soient en mesure de représenter les objectifs communs à un niveau social et politique convenable. Les co-présidents seront: le directeur général de l'Intendance Nationale des Monuments Historiques (ou de l'organisation qui lui succèdera) de Hongrie et le vice-président du Comité National pour les Monuments, Ensembles et Sites Historiques de Roumanie. (Au moment de la création du comité: M. Zsolt Jékely, directeur général, et le Dr. Radu Popa, viceprésident.)

Les membres du comité sont désignés par les présidents, compte tenu des spécialités et des régions qu'ils représentent ainsi que de leurs connaissances de langues étrangères. Les membres peuvent être choisis parmi les représentants des organisations nationales, sociales ou économiques s'occupant des monuments historiques.

1.5. Budget du Comité Mixte:

Les institutions fondatrices ainsi que des institutions de patronage inscriront dans leur budget annuel un poste spécial aux fins du Comité Mixte. Pour certains programmes, celui-ci pourra demander, d'autre part, un soutien supplémentaire.

1.6 Programme du Comité Mixte:

Le Comité Mixte élabore et réalise des programmes à long terme, à court terme (annuels) et occasionnels. Il soutient les autres programmes entrepris par les organisations des deux pays pour les monuments historiques.

Le Comité Mixte se réunit dans les deux pays, à tour de rôles, deux fois, mais au moins une fois, par an. Pour faciliter les échanges de vues professionnels efficaces, il est recommandé d'organiser la réunion du printemps à l'occasion d'un événement professionnel (camps, conférence, etc.) ou à l'endroit d'une importante restauration. La réunion de l'automne devra permettre surtout de faire un compte rendu, un bilan annuel et de préparer les programmes de l'année suivante.

Il est souhaitable que, tous les deux ans, cette dernière soit organisée dans le cadre d'un symposium scientifique commun d'un jour.

II. Activités du Comité Mixte

Le Comité Mixte élabore ses programmes en vue de réaliser les objectifs retenus dans l'Accord intervenu entre les deux institutions et cité à l'introduction. Dans l'ordre des paragraphes de l'Accord, les participants fixent les tâches principales ci-après:

1. «Echange de spécialistes dans les domaines des recherches, de la documentation, de la reconstruction et des travaux de restauration sous forme de stages plus ou moins longs.»

Seront rédigées mutellement, dans le cadre des programmes annuels de chaque partie, et remises à l'autre partie à la réunion d'automne du Comité:

a) La liste des camps, manifestations et importants travaux de restauration pouvant accueillir des spécialistes de l'autre pays.

b) Des invitations à certains stages, conférences et autres manifestations nationales ou internationales envisagées.

c) Echanges de spécialistes pour des durées de 5 à 10 jours, sous forme de participation à des recherches, missions d'étude, workshops et ateliers de création. Ces programmes devront être organisés compte tenu des demandes et initiatives des spécialistes se présentant au Comité Mixte ainsi que des possibilités du pays d'accueil.

Les participants conviennent de se faire parvenir mutuellement, jusqu'au 31 mars 1992, leurs listes d'offres et les données relatives à leur capacité d'accueil. (Combien de personnes, à quelles conditions, etc.)

La partie roumaine examinera la possibilité d'organiser en 1993 un stage de perfectionnements pareil à celui qui a eu lieu à Ráckeve, compte tenu des caractéristiques des monuments historiques de Roumanie, en considérant les particularités d'une région plus large et en réunissant un public international plus nombreux.

2. «Echange de documentations d'archives, de photos, d'informations, etc. dans le but de compléter les fiches de données des monuments historiques.»

Les parties examineront les règlementations en vigueur et ou en cours d'élaboration dans leurs pays respectifs. Il faut rendre possible que, sur la base de la prise de position du Comité Mixte, des spécialistes étrangers aient accès aux informations professionnelles non confidentielles. En quantité limitée, le Comité Mixte couvrira les frais de copie des documentations demandées (photos, plans) à la charge de son propre budget. Le Comité Mixte doit être tenu au courant de l'utilisation des documents. (Documentations, publications, photos, etc.)

Le programme ayant pour but de compléter mutuellement les fiches de monuments historiques doit être préparé dans le cadre d'un projet à plus long terme, plus important et plus coûteux, les organisations intéressées devront procéder à la coordination nécessaire dans le cadre du Comité Mixte.

Dans le cadre des échanges d'expositions, la partie roumaine propose son exposition intitulée «Les pertes des monuments historiques de Roumanie». La partie hongroise fera sa proposition après avoir consulté le Musée d'Architecture de Hongrie.

3. «Echange de publications, de catalogues, de livres spécialisés et d'autres documents».

Les fondateurs s'engagent à se faire parvenir mutuellement et de manière régulière les revues spécialisées ci-dessous: du côté hongrois: Müemlékvédelem (Protection des monuments historiques), Müemlékvédelmi Szemle (Revue de la protection des monuments historiques), Pavilon (Pavillon). du côté roumain:

— La Revue des Monuments Historiques

— Le Bulletin de la Commission des Monuments Historiques

— Renovation

Ils se feront parvenir mutuellement aussi les listes nationales de monuments historiques et les suppléments périodiques de ces listes, les annales des monuments historiques et d'autres importantes publications professionnelles. Ils faciliteront la publication dans les revues professionnelles du pays partenaire des articles édités par les fondateurs ou avec leur soutien, tout en maintenant la validité des droits de «copyright» en vigueur.

4. «Participation mutuelle de spécialistes et ou réalisation de travaux communs dans l'étude et la restauration des monuments historiques».

En dehors des échanges de spé-

http://patrimoniu.gov.ro

cialistes prévus par le point 1, les parties examineront la possibilité de réaliser certains travaux de restauration en commun. Le Comité Mixte souhaite faciliter l'emploi des spécialistes de chacun des deux pays dans l'autre. (Obtention d'autorisations d'activités et d'acceptation d'emplois rémunérés, reconnaissance des diplômes, etc.)

III. Les partenaires conviennent des tâches et démarches ci-après:

1. Désignation des membres du Comité Mixte et définition des tâches des membres responsables. Délai: 29 février 1992.
3. Envoi mutuel des listes prévues au point II.4. Délai: 31 mars 1992
4. Proposition et décision relatives à la date, au lieu et à l'ordre du jour de la prochaine réunion commune. Délai: 31 mars 1992.
7. Préparatifs, études:

— possibilités de recherches dans les archives, collections de plans et collections de photos du pays partenaire,
— possibilités et coût du programme destinés à compléter les fiches de données,
— possibilités de procéder en commun à certaines restaurations,
— possibilités d'emplois périodiques de spécialistes,
— autres programmes.

Délai: première session de l'année 1992.

Les participants à la réunion expriment leur conviction que la coopération prévue contribuera à augmenter le niveau de formation de leurs spécialistes et permettra aux deux peuples de se mieux connaître et qu'elle servira par là l'objectif fixé dans l'Accord: la réalisation de l'Europe unie.

Les participants ont exprimé leur inquiétude concernant les destructions causées par la guerre dans l'ancienne Yougoslavie, voisine des deux pays.

Ont participé à la réunion du côté roumain: le Dr. Radu Popa, archéologue, vice-président du Comité National pour les Monuments, Ensembles et Sites Historiques de Roumanie et, du côté hongrois: M. Zsolt Jékely, directeur général de l'OMF, le Dr. András Román, président du Comité National de l'ICOMOS, responsable du service international de l'OMF, M. József Sebestyén, inspecteur général régional et M. István Varga, secrétaire technique du directeur général.

Dr. Radu POPA

Vice-président du Comité National pour les Monuments Ensembles et Sites Historiques de Roumanie

Zsolt JEKELY

directeur général de l'Intendance Nationale des Monuments Historiques de Hongrie

COLABORAREA ROMÂNO-GERMANĂ PENTRU PROTECȚIA MONUMENTELOR (Conferința de presă)

Ca urmare a protocolului de colaborare încheiat între Comitetul Național German al ICOMOS și Direcția Monumentelor Ansamblurilor și Siturilor Istorice (DMASI), prin Comitetul Național Român al ICOMOS, în 1991 la București, la sediul DMASI a avut loc în 10 februarie 1992, predarea materialelor documentare și tehnice necesare realizării proiectului de inventariere a monumentelor istorice din zona de colonizare săsească din Transilvania, acțiune ce se înscrie în cadrul contractului de colaborare între DMASI și Siebenbürgisch-sächsischen Kulturrat din Germania. Festivitatea semnării documentelor a fost urmată de o conferință de presă. Au fost prezenți dl dr. Klaus Terfloth, ambasadorul Germaniei la București, dl. Hans Joacgim von Beesten, atașatul cultural al Ambasadei Germaniei, dl dr. Christoph Machat din partea ICOMOS German și dl Martin Rill de la Siebenbürgisch-sächsischen Kulturrat, iar din partea României dl Radu Boroianu, secretar de stat în Ministerul Culturii, dl dr. Radu Popa, din partea ICOMOS România, vicepreședinte al CNMASI și dl dr. Peter Derer, secretar CNMASI, directorul DMASI, precum și numeroși specialiști din domeniu și ziariști.

Proiectul de colaborare privește conservarea mărturiilor de civilizație materială și spirituală ale sașilor din România, avînd ca scop salvarea patrimoniului cultural din 243 localități. În aceste localități va fi inventariat și cercetat nu doar patrimoniul german, ci totalitatea elementelor de civilizație din zonă, deci și monumentele românești, maghiare sau ale romilor.

În cadrul conferinței de presă, la întrebările ziariștilor privind modalitățile concrete de luare în evidență a monumentelor și starea actuală de conservare a patrimoniului săsesc au răspuns d-nii Ch. Machat, M. Rill și P. Derer. A fost explicat sistemul de lucru (cartare, fotografierea monumentelor și descrierea pentru întocmirea fișei de monument, ce urmează a fi introdusă în calculator) și s-a subliniat că acest mod de cercetare poate fi extins asupra întregului patrimoniu al României, el avînd avantajul de a reliefa zonele ce trebuie protejate în mod deosebit. Specialiștii au ținut să evidențieze faptul că un obiectiv deosebit de important este conservarea peisajului cultural, deci siluete de localități, de străzi și monumente, dar și regiunea în care ele există, cu specificul vieții locale. La aceste studii vor participa și grupe de studenți de la Institutul de arhitectură din București și Köln.

În ce privește starea monumentelor germane din România, situația e diversă, de la monumente ce au dispărut sau sînt pe cale de dispariție, în zonele unde nu mai există populație germană iar monumentele sînt părăsite — de exemplu, zona de est a Transilvaniei, Rupea —, pînă la monumente ce sînt în stare bună, în zone locuite de populație de origine germană — Țara Bîrsei. În orice situație, însă, se impune un sistem de asigurare a monumentelor (de exemplu angajarea unor paznici de monumente). În acest sens CNMASI a luat unele măsuri de asigurare mai ales în zona Bistrița Năsăud, precum și efortul de includere pe lista patrimoniului universal UNESCO a complexului de la Biertan.

Partea a doua a conferinței de presă a dezbătut tema «*Monumentele României — 1992*» și a fost susținută de ist. arhg. Sergiu Iosipescu, director științific DMASI, arh. Aurel I. Botez, director tehnic, arhitecții Sanda Ignat, Marinel Da-

http://patrimoniu.gov.ro

ia; dr. arhg. Gheorghe Cantacuzino, dr. Cezara Mucenic, şefi de compartimente DMASI. Au fost prezentate rezultatele ultimelor statistici privind monumentele istorice din ţară: 1. *Monumente istorice înregistrate în listele din 1955* (HCM 1160) care cuprind: monumentele de arheologie, arhitectură, artă plastică şi istorice, în număr de 4345 obiective. Dintre acestea pînă în 1989 au fost distruse (demolate) 196 obiective. 2. *Monumentele istorice înregistrate în listele provizorii din 1980—1982*, în număr de 8511 obiective, cuprind: monumente de arheologie, arhitectură, rezervaţii de arhitectură, monumente de artă plastică şi istorice (memoriale). Dintre acestea, pînă în 1989 au fost distruse 351 de obiective.

Totalul monumentelor distruse în perioada 1955—1989 este de peste 500 de obiective. S-a subliniat faptul că la lista distrugerilor nominalizate se adaugă nenumărate monumente de arhitectură, rezervaţii de arhitectură şi situri arheologice, neînregistrate încă pe listele oficiale şi distruse prin demolarea centrelor istorice ale oraşelor: Iaşi, Suceava, Piatra Neamţ, Tîrgovişte, Craiova, parţial Bucureşti etc. Noile liste ale monumentelor istorice încheiate în 1991 (liste ce urmează a fi completate periodic, pe măsura studiilor), cuprind 17.943 obiective (fără Bucureşti şi Sectorul Agricol Ilfov, listă în curs de finalizare), între care numărul rezervaţiilor de arhitectură şi urbanistice cuprinse în liste este de 410 (faţă de 46 în 1980—1982).

Aceste liste cuprind categoriile următoare: monumente şi situri arheologice; monumente şi ansambluri de arhitectură, rezervaţii de arhitectură şi urbanistice; clădiri memoriale; monumente cu valoare memorială şi de artă plastică; situri istorice.

Expunerile au fost însoţite de proiecţii privind monumentele istorice aflate în stare avansată de degradare. Specialiştii au făcut apel la reprezentanţii mass-media pentru o informare amplă şi corectă a publicului, care are nevoie de o educare în acest sens şi în acelaşi timp de atenţionarea forurilor adminisrative pentru a acorda atenţia cuvenită problemelor conservării patrimoniului arhitectural.

De un deosebit interes s-a bucurat informaţia dată de dl Aurelian Trişcu, vicepreşedinte al CNMASI, care s-a referit la o iniţiativă ce va fi materializată în data de 20 septembrie 1992, prin organizarea unei manifestări culturale deosebite, «Ziua porţilor deschise», în care publicul poate intra gratuit în orice monument (chiar şi în cele inaccesibile în mod obişnuit, de exemplu: clădirea Băncii Naţionale a României). E o propunere a CNMASI care a luat deja legătura cu Consiliul Europei şi Ministerul Culturii. România se va înscrie deci în rîndul celor 20 de ţări care în 1992 vor participa la această acţiune. De menţionat că în 1991 au participat nouă ţări, iar rezultatele au fost excelente.

Colaborarea între ICOMOS Român şi ICOMOS German este cert o cale de depăşire a greutăţilor cu care azi se confruntă acţiunea de potejare a patrimoniului cultural din România.

GEORGETA POP

http://patrimoniu.gov.ro

RESTAURAREA ANSAMBLULUI COTROCENI — ARTĂ ȘI MEȘTEȘUG

La 27 martie 1992 a avut loc vernisajul expoziției sus-numite organizate de Muzeul Cotroceni, a cărui activitate este susținută de programe bogate și diverse, conferințe, simpozioane, seri muzeale.

Expoziția a cuprins o prezentare generală, prin imagini foto bine alese, a ansamblului de monumente de la Cotroceni, surprinzînd aspecte din dezvoltarea arhitectural-istorică și involuția unora dintre părțile sale componente, precum și o amplă secțiune consacrată soluțiilor de restaurare operate în perioada 1977—1988, pentru a pune în valoare clădiri ale ansamblului, obiecte de artă, spații interioare etc.

Restaurarea a avut în vedere relația dintre elementele care dau coerență imaginii ansamblului. Numeroase fotografii, proiecte, dar mai ales relevee înfățișează procesul însuși al acestei complexe întreprinderi. Expoziția este deschisă, probabil nu întîmplător, anul acesta cînd se aniversează 100 de ani de la înființarea *Comisiunii Naționale* a *Monumentelor Istorice* din 1892, căreia i se datorează cea mai bună lege în domeniul monumentelor, susținută de ilustre personalități.

Colectivul de restauratori a reușit să pună în valoare palatul Cotroceni, așezîndu-l în rîndul celor mai frumoase case românești.

Astăzi întregul ansamblu respiră atmosfera de fast din vremea Cantacuzinilor, deschizători de drumuri în arhitectura din Țara Românească.

ELISABETA ANCUȚA-RUȘINARU

ZILELE ARHITECTURII ȘI URBANISMULUI LA CLUJ

În organizarea Centrului cultural francez din Cluj și a regiunii Languedoc-Roussillon din Franța, în intervalul 8—10 aprilie 1992 s-au desfășurat la Cluj «*Zilele arhitecturii și urbanismului*». Acțiunea gîndită pe mai multe planuri și avînd ca scop dezvoltarea spiritului civic ce trebuie să domine activitatea arhitecților, a fost găzduită de Universitatea Babeș-Bolyai.

Colocviul, care s-a bucurat de o largă participare în rîndurile specialiștilor români și francezi, a debutat prin vernisarea unei expoziții de carte de arhitectură franceză și a expoziției pe tema distrugerilor provocate monumentelor României (expoziție itinerantă a Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice din București).

Lucrările colocviului s-au desfășurat pe două secțiuni: *Urbanism și Tehnici* și *materiale de lucru în trecut și prezent*. Urbaniștii francezi au insistat în special asupra problemelor pe care le ridică în Franța dezvoltarea orașelor și, de asemenea, asupra faptului că sensul urbanismului azi este spre diversitate, reconstrucția orașelor punînd problema evitării aglomerațiilor și anomaliilor urbane, dar și a protejării patrimoniului arhitectural și istoric. Enumerăm, selectiv, cîteva dintre temele abordate: evoluția doctrinelor și concepțiilor de construire a orașelor și aplicarea acestora în politica urbanistică a Franței în perioada 1945—1975 (Remy Baudoui, istoric-urbanist), în care s-a evidențiat faptul că în prezent urbanismul încearcă spargerea monotoniei marilor ansambluri și descentralizarea marilor orașe, monumentale rămînînd doar clădirile cu caracter public. În aceeași ordine de idei s-a subliniat schimbarea raportului de forțe în relația arhitectură-urbanism (Françoise Very Cottet-Puinel, prof. la Școala de Arhitectură din Grenoble) în favoarea urbanismului, care acum este în situația de a dicta dezvoltarea orașelor în mai mare măsură decît fantezia arhitecților.

Urbaniștii români s-au preocupat de metodologia delimitării centrului istoric al unui oraș (Sandu Alexandru — rectorul Institutului de Arhitectură din București, Șerban Popescu Criveanu — consilier DUAT, urbanist, Sanda Voiculescu — șefa catedrei de istoria arhitecturii la Institutul de Arhitectură București); aspectul istoric al urbanismului în București, cu problemele de decodificare pe care le pune caracterul eterogen al spațiului construit (arh. Dana Harhoiu). Abordarea problemei urbanismului azi în România, respectiv în Cluj, a fost făcută de arh. Vasile Mitrea. Marile cartiere noi, lipsite de dotări și care solicită intens zona centrală istorică; dominația cantității construcțiilor în detrimentul calității, avînd ca unul din rezultate «străzile coridor», o pacoste a urbanismului; indicatorul ridicat de demolări; sistemul de urbanism «în macara» practicat în ultimele decenii și care a dus la distrugerea

http://patrimoniu.gov.ro

caracterului ereditar al orașului, la uniformizare; așezarea geografică ce constrînge dezvoltarea orașului — iată cîteva din problemele ce se ridică în fața urbaniștilor clujeni.

A doua secțiune a lucrărilor colocviului a cuprins lucrări privind: folosirea construcțiilor metalice în arhitectură și gustul pentru detaliu de construcție manifestat la noua generație de arhitecți (Philippe Potie, arhitect, cercetător, istoric); folosirea structurilor lejere (structuri spațiale din bare, cabluri, membrane textile); betonul armat ca «permanență» a construcțiilor ultimului secol. Referindu-se la situația existentă la noi, comunicarea tratînd originalitatea structurilor spațiale românești (Mircea Mihăilescu, profesor la Institutul Politehnic din Cluj) a pus în evidență greutățile pe care le-au întîmpinat constructorii români în perioada comunistă, cînd standardizarea, regulile care încorsetau libertatea de gîndire au făcut ca realizările în domeniu să conteze ca tot atîtea disidențe.

O categorie aparte au constituit-o comunicările privind monumentele istorice, integrarea lor în ansamblul orașelor contemporane: biserica gotică «Sf. Mihail» din Cluj (Viorica Guy-Marica, conf. univ. la Universitatea din Cluj, critic de artă); portalul gotic al catedralei din Alba Iulia și filiera sa europeană (Gheorghe Sebestyen, arhitect); influențele occidentale manifestate în arhitectura moldovenească a secolului al XVI-lea (Mira Dordea, conf. univ. la Institutul de Arhitectură București); amenajarea orașelor franceze din Renaștere pînă la Revoluția Franceză, timp în care se poate vorbi despre un «urbanism francez» (Philippe Prost, arhitect și cercetător).

Concluziile colocviului româno-francez de arhitectură și urbanism au afirmat, o dată în plus, ideea că sensul modern al urbanismului este contrar orașului megalitic, sfîrșitul sec. al XX-lea fiind caracterizat de o schimbare a scării proporțiilor, rezultat al modificării viziunii asupra viețuirii oamenilor în oraș. Dacă se poate vorbi de similitudini în perioada postbelică în care atît în Franța cît și în România a existat o politică urbanistică ce dorea «fericirea pentru toți», rezultatele au fost diferite, ca urmare a calității diferite a construcțiilor. De asemenea, o problemă comună celor două țări este protejarea patrimoniului orașelor, continuu agresat, ceea ce a condus în Franța la dorința de a închide centrele istorice pentru circulația auto. Politica urbanistică trebuie să se facă azi în ideea că orașul e o parte a teritoriului, iar unitatea orașului cu mediul natural trebuie întărită.

Din păcate, în desfășurarea colocviului a fost și un moment neplăcut — vizionarea unei casete video realizată de Prefectura județului Cluj într-un stil patriotard, care a stîrnit zîmbete printre români și nedumerire printre francezi. De menționat că în casetă apare ca fiind o realizare un restaurant deschis într-o clădire monument istoric, ocazie cu care s-a mutilat monumentul.

Colocviul organizat de Centrul cultural francez a fost o reușită, fiind în mod fericit întregit de apariția în revista de cultură clujeană «Tribuna» a unei dezbateri pe tema «Locuirea urbană la sfîrșit de mileniu», precum și a unei traduceri din «Orașul cosmic» a lui Iannis Xenakis.

GEORGETA POP

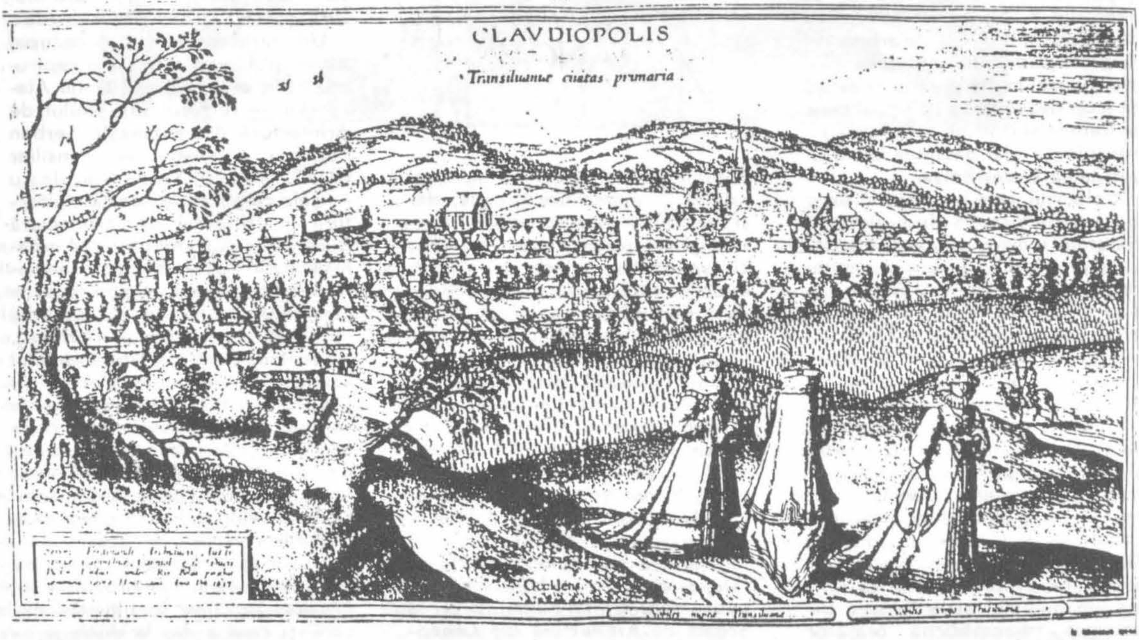

http://patrimoniu.gov.ro

SZATHMARI FOTOGRAF

În lunile martie-aprilie ale anului 1992, într-una dintre sălile Palatului, a fost deschisă expoziţia «*Fotografii de Carol Popp de Szathmari în colecţiile Muzeului Naţional de Artă*», realizată de tînăra muzeografă Ruxandra Balaci la împlinirea a 180 de ani de la naşterea complexului artist.

Aportul lui Szathmari în domeniul artei documentariste este deja bine cunoscut. Camera obscură şi penelul îi foloseau în egală măsură la surprinderea unei lumi pitoreşti, dar evanescente, a satelor şi oraşelor moldo-valahe. Atras mai mult de tipurile şi caracterele care populau, străzile şi pieţele, artistul nu a rămas insensibil nici la frumuseţile naturale sau arhitectonice ale ţării, ele însele confruntate cu un iminent proces de schimbare şi modernizare, la fel ca şi elementul uman.

Cum precizează şi titlul, expoziţia se rezumă la prezentarea unor lucrări aflate doar în patrimoniul muzeului organizator, provenind din colecţiile regale sau din fondul Al. Saint-Georges. Astfel, sînt expuse albumele «*Episcopia de Curtea de Argeş*» şi «*România*» realizate pentru proaspăt alesul domnitor Carol I de Hohenzollern. La intrarea în sală era plasat pe un şevalet portretul în ulei al lui Szathmari — executat de confratele Mişu Popp — şi, pe perete, cel al marelui său patron, Carol I, fotografiat şi reprodus mai slab la copierea pe hîrtia sensibilă, pentru a interveni apoi cu acuarelă spre a da viaţă chipului prin tonalităţile adecvate ale carnaţiei, ochilor, epoleţilor, decoraţiilor şi broderiilor de fir ale uniformei.

Expoziţia era clar delimitată, prin panotare, în trei secţiuni diferite: peisaje, monumente, tipuri umane.

Albumul «*Episcopia Curţii de Argeş*» (1866) impresionează prin rigurozitatea ştiinţifică a imaginilor, ca şi cînd finalitatea ar fi fost un studiu de arhitectură şi ornamentică destinat documentării în vederea unei restaurări. Multe detalii oferă o imagine completă asupra rafinamentului decorului cioplit în piatră: turlele, partea de nord a peretelui pronaosului cu rozete şi ancadramente de ferestre măiestrit sculptate, absidele, portalul. Valoarea istorică a acestor fotografii, anterioară restaurării din temelii a lui André Lecomte du Nouy, este incontestabilă; unele intre ele au fost utilizate de Ghika-Budeşti pentru a-şi ilustra volumul de istorie a arhitecturii româneşti. Biserica apare în toată măreţia sa, dar pustie, lipsită de orice mişcare şi suflu de viaţă date de silueta vreunui monah sau mirean cucernic, probabil din cauza timpului lung de expunere. Totuşi apare şi un element surpriză ce sugerează prezenţa umană: o grosolană scară de lemn sprijinită de streaşină, lîngă absida de nord sau în faţa intrării.

Această lucrare de excepţie s-a bucurat de o bună primire în epocă fiind considerată, încă de atunci, demnă de tezaurizare în muzee şi biblioteci. O ciornă pentru o scrisoare a Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, datată 31 ianuarie 1868 şi adresată pictorului Gheorghe Panaiteanu-Bardasare, directorul Şcolii de Belle Arte şi al pinacotecii din Iaşi, este revelatoare în acest sens:

«*Am onóre a vă înnainta pe lângă acésta noue bucăţi fotografii* ce

http://patrimoniu.gov.ro

compunu albumulu Episcopii Curtea de Argeşu dedicatu Înnălţimei Sale Principelui Domnitoru spre a îl depune în galeria de la Jasy». (Arhiva Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, dosar 542 1868, fila 55).

Albumul «*România*» conţine cîteva peisaje remarcabile: Prahova, Oltul la Cozia, Matca la Bistriţa, Bucegii (conotat *Bucecsi*), fie în splendoarea sălbatică a piscurilor semeţe, fie cu cîţiva ţărani, case de bîrne şi o moară de apă. Alături de acestea sînt prezentate şi cîteva acuarele cu stînci şi cursuri volburoase de apă, făcute cu acelaşi prilej. Urmează apoi planşele cu fotografii de monumente cunoscute: mănăstirile Sinaia, Bistriţa, Cozia — cu mai mulţi călugări în faţa bisericii şi a chiliilor neglijente şi dărăpănate pe al căror pridvor sînt întinse năvoade la uscat —, Hurezu — curat şi elegant, cu foişorul lui Dionisie zugrăvit pe atunci în culori contrastante —, Cernica şi Pasărea cu soborul de călugări şi maici, fiecare un personaj în sine, Antim, Radu Vodă şi bisericuţa Bucur cu malul sordid al Dîmboviţei unde mişună porcii şi găinile, Mitropolia, biserica Stavropoleos — poză ce i-a folosit şi pentru o schiţă în creion, foarte detaliată, cu întreaga dantelărie a ornamentelor pictate pe faţadă (şi tocmai de aceea lipsită de profunzime şi volumetrie) şi o acuarelă mai sumară dar mai expresivă — biserica Sf. Spiridon Nou, alăturată unei planşe unde eleganta construcţie apare, aşijderea, reluată în acuarelă — care, deşi este stampilată de Alexandru Satmary, atribuind-o astfel părintelui său, noi înclinăm să credem că-i aparţine contelui Amedeo Preziosi (cu care Szathmari a lucrat adesea) datorită acurateţii execuţiei, a bunei calităţi a hîrtiei şi culorilor ce-şi păstrează pînă azi strălucirea şi, mai ales, al felului de desenare a figurilor din popor prezente pe stradă, într-o zi de tîrg, ce au evidente similitudini cu acelea schiţate în albumul «*La Valachie par Preziosi*» (1869), aflat în patrimoniul Muzeului de Istorie şi Artă al Municipiului Bucureşti.

Urmează cîteva imagini cu edificii civile, mai vechi sau mai noi, din Bucureşti: Universitatea, cu viitorul bulevard Elisabeta în curs de amenajare, Turnul Colţii, măreţ dar greoi şi obturînd atît perspectiva palatului Şuţu — de care îl desparte doar gardul acestuia şi o străduţă foarte îngustă — cît şi faţada bisericii Colţea, ce avea deja în faţa ei, chiar în dreptul pridvorului, statuia spătarului Mihail Cantacuzino de Karl Storck (ceea ce ar da un indiciu de datare a fotografiei în 1869, cînd a fost terminată şi instalată sculptura), Hanul lui Manuc şi piaţa din apropierea sa. Aceste ultime fotografii aduc, cu necesitate, prezenţa figurilor de ţărani şi negustori atît de dragi lui Szathmari. Cîteva planşe prezintă grupuri de căluşari din diverse regiuni ale ţării (Oltenia, Ardeal, Vlaşca) veniţi la Moşi, precum şi umbrarul domnitorului la Moşi, cu o mulţime de curioşi, militari şi civili, strînşi în faţa lui, pozînd maestrului, în aşteptarea vizitei pe care Carol I o făcea, prin tradiţie, la acest important tîrg anual. Apar apoi cîteva poze cu ţărani din Vlaşca şi Ilfov, sau de ţigani de la Pasărea şi Pantelimon. Printre ele sînt diseminate schiţe rapide în creion şi acuarelă ori lucrări finite, inspirate de aceste fotografii de mari dimensiuni.

În două vitrine sînt expuse poze format *carte-de-visite* tot cu tipuri de ţărani, meşteşugari, negustori şi comedianţi ambulanţi, adunate de artist de-a lungul timpului, folosite fie pentru albumul «*Souvenir de la Roumanie*», dăruit doamnei Elena Cuza în 1864, fie pentru a fi comercializate cu bucata.

Panotarea a fost bine gîndită de Ruxandra Balaci, alternînd simeza tradiţională cu cîte o zonă de accident şi mozaicare a suprafeţei sau fotografiile sepia cu planşele în acuarelă sau creion, ce aduc necesara vibraţie coloristică şi de duct pentru a nu obosi ochiul şi a nu crea o euritmie fastidioasă.

Realizatoarea expoziţiei s-a îngrijit şi de publicarea unui pliant-catalog cu un text introductiv în care detaliază ideile diriguitoare ale expoziţiei, dînd informaţii despre activitatea de fotograf a lui Szathmari, urmînd apoi fişele celor două albume expuse şi o listă a celorlalte fotografii strînse de artist în volum, şi încheind cu o bibliografie selectivă. Din bibliografie lipseşte însă un titlu de referinţă privind tocmai unul dintre albumele prezentate aici: studiul lui Karin Schuller-Procopovici «*Ein Land aus dem Bilderbuch — Das Rumänienalbum des Carol Szathmari (1812—1887)*, apărut în amplul catalog al expoziţiei «Silber und Salz» organizată de muzeul Agfa Foto-Historama din Köln în 1989, cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la descoperirea fotografiei.

O fericită coincidenţă a făcut ca, în acelaşi timp cu expoziţia de la Muzeul Naţional de Artă din Bucureşti, dar independent de ea, să fie lansat filmul documentar «Pictorul fotograf» (scenariul şi regia: Alexandra Foamete, imaginea: Cristian Stoian), realizat de Editura Video a Ministerului Culturii, unde apare în mod evident relaţia dintre plastică şi fotografie în opera lui Carol Szathmari, demonstrînd, o dată în plus, actualitatea creaţiei sale şi multiplele posibilităţi de explorare ce încă le mai oferă cercetătorului pasionat de valorile artei documentariste.

ADRIAN-SILVAN IONESCU

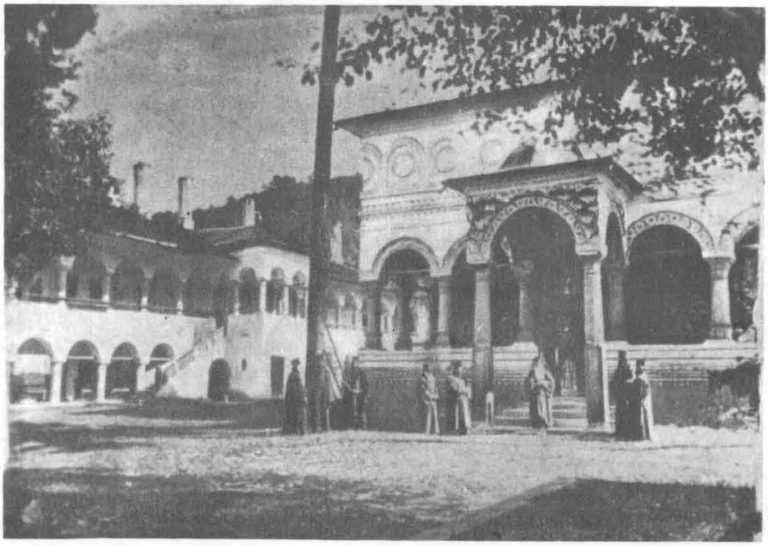

http://patrimoniu.gov.ro

Ars Transilvaniae nr. 1/1991,
Academia Română,
Institutul de Arheologie şi Istoria Artei
Cluj-Napoca, 160 p.

Ars Transilvaniae, primul periodic editat de tînărul Institut de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj-Napoca, este o revistă de istoria artei medievale care îşi propune, după cum ne precizează *Cuvîntul Înainte*, să continue o bogată tradiţie transilvană de cercetare în domeniu, publicînd studii şi investigaţii de artă medievală românească sau europeană.

Sumarul revistei se deschide cu articolul lui Daniel Barbu, *Le regard et la raison. Approches estétiques dans la culture roumaine du XVIII-ième siécle*, în care autorul face o incursiune în secolul al 18-lea românesc dintr-o perspectivă nouă — aceea a esteticului, pe care-l regăseşte în «spiritul degajat de ansamblul de la Hurezi» dar şi în gîndirea unui Dimitrie Cantemir sau Samuil Micu.

De la istoria Mănăstirii Hurezi porneşte şi articolul Corinei Popa, dedicat unui cărturar din Cîmpulung de la sfîrşitul secolului al XVII-lea. Este prezentat, şi redescoperit de fapt ca personaj, arhimandritul Ioan, stareţ al mănăstirii între 1692 şi 1726, care dincolo de un bun gospodar se dovedeşte a fi fost şi un om de mare cultură. Organizator al unei biblioteci remarcabil dotată pentru timpul său, arhimandritul Ioan se remarcă totodată prin activitatea sa literară, şi prin aceea de coordonator sau iniţiator al unor şantiere de arhitectură şi pictură.

Studiul lui Marius Porumb, *La diffusion de l'art de l'époque de Brancovan en Transylvanie*, pune în evidenţă rolul pe care stilul brâncovenesc l-a avut în evoluţia artei româneşti transilvănene din secolul al XVIII-lea. Influenţa sud-carpatică pătrunde fie prin intermediul ctitoriilor princiare, fie, după moartea lui Constantin Brâncoveanu, prin activitatea unor meşteri formaţi în mediul cultural efervescent al Ţării Româneşti şi se manifestă cu precădere în arhitecură şi pictură.

În aceeaşi sferă a epocii brâncoveneşti se păstrează şi articolul Violetei Barbu, *Scriptorii brîncoveneşti: Mitropolia Ungrovlahiei şi cancelaria domnească;* se analizează minuţios cîteva manuscrise din această perioadă, din punct de vedere al tehnicii copierii şi decorării, al hîrtiei şi legăturilor întrebuinţate. Mitropolia şi cancelaria domnească din Bucureşti apar, în acest context, ca adevărate şcoli de copiere — scriptorii. Sînt prezentaţi, prin prisma operelor realizate, unii dintre cei mai importanţi copişti şi caligrafi ai epocii: Filotei, fiul agăi Jipa şi Ierei Nicola — ultimul remarcîndu-se şi prin calităţile sale de ilustrator.

Cornel Tatai-Baltă în articolul *Historiographie de la xylogravure roumaine (XVI-e—XIX-e siècles)* — face o analiză critică a lucrărilor referitoare la xilogravură, evidenţiind faptul că despre această artă s-a scris puţin şi fără a se exploata numeroasele sale valenţe tematice şi interpretative.

David Zugravul de la Curtea de Argeş este personajul principal al articolului lui Aurel Chiriac, *Activitatea de iconar a lui David Zugravul în Bihor*. Autorul urmăreşte evoluţia pictorului de biserici şi icoane pe lemn, formarea sa în ambianţa propice de la Curtea de Argeş, trecerea Carpaţilor şi primele opere realizate în Transilvania, şi, în sfîrşit, sosirea în Bihor, după 1750, într-un moment favorabil dezvoltării picturii româneşti.

Evoluţia şi trăsăturile barocului în Transilvania şi Banat constituie subiectul a două interesante studii. Primul dintre acestea aparţin lui Nicolae Sabău şi se referă la sculptura barocă, *Einführung in die Barocke Skulptur aus Siebenbürgen* — prilejuind autorului o serie de consideraţii asupra căilor de pătrundere şi dezvoltare a acestui stil în Transilvania, asupra implicaţiilor factorilor politici şi social economici. Pe acest fundal urmează o fină analiză a unora dintre cele mai semnificative sculpturi baroce. Al doilea, semnat de Adriana Buzilă, *Arhitectura — oglindă a diferitelor mentalităţi bănăţene din secolul al XVIII-lea* se ocupă de arhitectura barocă din Banat, a cărei evoluţie este văzută din perspectiva particularităţilor acestui stil în zona respectivă — «o formă clasicizantă, complet diferită de cea a Transilvaniei sau Ungariei vecine». Autoarea urmăreşte pătrunderea barocului în Banat pe două nivele — ctitorii imperiale romano-catolice şi arhitectura ecleziastică românească, în acest ultim caz stabilind două căi principale şi trei etape cronologice.

Gheorghe Mândrescu, în *Observaţii privind dezvoltarea urbanistică a Bistriţei medievale*, studiază evoluţia oraşului de la colonizarea sa de către saşi, la începutul secolului al XIII-lea şi pînă în secolul al XVI-lea; evenimentele istorice îşi găsesc poate cea mai bună reflectare în dezvoltarea urbanistică, oraşul fiind, din acest punct de vedere, un veritabil model al oraşului transilvănean medieval.

Jan Svanberg, cunoscut istoric de artă din Suedia, este prezent în numărul revistei cu un amplu studiu despre *Piatra de mormînt* a *reginei Caterina a Suediei din Mănăstirea Gughem*. Sculptura este analizată din perspectivă istorică, iconografică şi stilistică. Reluînd opiniile anterioare formulate asupra stilului şi autorului acestei pietre funerare, se demonstrează, pe baza unor analogii puse în discuţie pentru prima dată, că momentul este opera unui meşter local în a cărui formaţie se împletesc tradiţia franceză mai veche cu elemente cisterciene contemporane lui. Remarcabilă traducerea lui Mircea Iliescu care, prin sistemul de note, ne pune în temă cu personalitatea autorului şi atrage atenţia asupra similitudinii dintre concluziile lui Svanberg privind goticul incipient în Suedia — mult întîrziat faţă de cronologia absolută a acestui stil în Europa — şi concluziile profesorului Vasile Drăguţ, prilejuite de analiza stilului în care este construit ansamblul de la Cîrţa.

În articolul lui András Kovács, *Castelul din Blaj la sfîrşitul secolului al XVII-lea*, se reconstituie pe baza unui plan din 1687 şi a datelor de arhivă, imaginea vechiului castel ascuns astăzi sub modificările survenite în secolele XVIII şi XX, cînd edificiul a fost transformat în palat mitropolitan. Concluziile autorului demonstrează că, sub această haină, se păstrează aproape intacte structura curiei realizată în 1535 şi totodată importante elemente ale ansamblului din primele decenii ale secolului al XVII-lea.

Eugenia Greceanu readuce în discuţie *Arhitectura Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Braşovului* (pînă la sfîrşitul secolului al XVII-lea), sintetizînd principalele rezultate ale cercetărilor arheologice, istorice şi de parament întreprinse între anii 1968—1974. Începînd din secolul XIV pe amplasamentul actual al lăcaşului de cult au funcţionat alte trei biserici ultima dintre acestea, de factură gotică, fiind demolată în 1740.

În studiul *Bisericile româneşti din districtul Haţeg pînă la 1700*, dr. Adrian A. Rusu îşi propune o concisă sinteză asupra edificiilor de cult din această zonă a Transilvaniei, sinteză bazată, în

http://patrimoniu.gov.ro

mare măsură, pe rezultate ale cercetărilor întreprinse de autor în zonă. Studiul se axează pe lămurirea şi fixarea unor probleme de ordin general: terminologie, cronologie, material de construcţie, planimetrie, amenajarea interioarelor etc. Autorul concluzionează că istoria arhitecturii ecleziastice din Haţeg este «înainte de orice, o sumă de cazuri individuale, cu mixaje diferite de confesional, social şi etnic».

Arheologia este şi ea prezentă în sumarul revistei prin raportul dr. Nicolae Edroiu asupra cercetărilor de la Mesteacăn, *Biserica ortodoxă română veche din Mesteacăn-Brad, judeţul Hunedoara — raport arheologic 1983—1984*. Săpăturile demonstrează faptul că biserica a fost ridicată la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi a funcţionat în secolele XVII-XVIII, fiind distrusă, prin incendiu, în jurul anului 1800.

Ultima parte a sumarului conţine o serie de recenzii: BCMI nr. 1—2 1990 (Daniela Gui); RMI, anul LIX nr. 1 (Dana Rus), Revista Muzeelor nr. 5 1990 (Daniela Gui) şi Váradi Kötöredékek, Budapest, 1989 (A. Rusu).

Alături de nivelul ştiinţific foarte ridicat al tuturor articolelor din sumar, sînt de apreciat şi calităţile grafice ale revistei, începînd de la copertă şi încheind cu ilustraţiile care însoţesc paginile scrise.

DANIELA MARCU

http://patrimoniu.gov.ro

TALON DE PARTICIPARE
Numele . . . .
Prenumele. . . . .
Adresa . . . .
. . . .
. . . .
Telefon . . . .
Ocupația . . . .
. . . .

Simpozionul
„TEORIA ȘI PRACTICA REABILITĂRII MONUMENTELOR ISTORICE"
TUȘNAD BĂI, 22—27 Februarie 1993

Stimate coleg(ă)

Începînd din 1993, Societatea Muzeului Ardelean, Secția Științe Tehnice, grupul Construcții-Montaj în colaborare cu Comitetul Național Român și cel Ungar I.C.O.M.O.S., va organiza anual, la sfîrșitul lunii februarie, un simpozion, legat de problemele de strică actualitate ale protejării monumentelor istorice.

Dorim să facem cunoscute lucrări ce reprezintă reușite ale activității specialiștilor din acest domeniu, elaborate în anul precedent, precum și realizări de referință, confirmate de trecerea anilor și de critică de specialitate.

Vă invităm să participați la primul „Simpozion de teoria și practica reabilitării monumentelor istorice" ce va avea lor în stațiunea Tușnad-Băi, Hotelul Ciucaș, în perioada 22—27 februarie 1993.

Puteți participa la acest simpozion cu lucrări (prelegeri, proiecte, documente de arhivă etc.) alături de personalități remarcabile din țară și de peste hotare, sau ca și simplu auditor.

Scopul nostru declarat este de a contribui la sporirea numărului celor interesați de prețuirea tezaurului arhitectural și mai cu seamă la ridicarea nivelului de pregătire al specialiștilor la cotele standardelor internaționale.

Vă așteptăm între prieteni!

- Doresc să particip la simpozion însoțit de. . . . . . .persoane
- Doresc să prezint prelegerea cu titlul. . . . .
- Doresc să particip la expoziția organizată, cu lucrarea . . . . .
. . . .

Societatea Muzeului Ardelean
Simpozionul
„TEORIA ȘI PRACTICA REABILITĂRII MONUMENTELOR ISTORICE"

RO 3400 CLUJ
Str. Rahovei nr. 56 2

INFORMAȚII GENERALE
- Organizatori
  - EME — Societatea Muzeului Ardelean, grupul Construcții-Montaj.
  - Comitetul Național Român ICOMOS.
  - Comitetul Național Ungar ICOMOS.
- Secretariat
  - Societatea Muzeului Ardelean Conf. dr. ing. SZABO Balint 3400 Cluj, str. Rahovei nr. 56 2 tel. 40—51-89207
- Înscrierile se fac pe baza taloanelor de participare ce vor fi expediate secretariatului, pînă la data de 30.07.1992.
- Celor înscriși le vom furniza, pînă la 15.11.92 date suplimentare privitoare la desfășurarea lucrărilor simpozionului.
- Termenul limită de expediere, la secretariat, a prelegerilor ce urmează a fi prezentate, pentru tipărirea și difuzarea acestora participanților, este 15.10.92.
- Locul de desfășurare al simpozionului este Hotelul CIUCAȘ din localitatea Tușnad-Băi, unde se asigură cazarea (camere de 1—2 paturi) și masa. Ținem să informăm participanții că în luna februarie, în stațiunea Tușnad, stratul de zăpadă este coniderabil, temperatura va fi probabil scăzută, deci se impune o echipare adecvată.
- Lucrările simpozionului se vor desfășura în limbile: engleză, franceză, română și maghiară; se asigură traducerea sincronă în aceste limbi.

PROGRAM
- prezentarea materialelor: 22—23 februarie 1993
- vizitarea unor monumente istorice reprezentative din județul Harghita. 24 februarie 1993.
- vernisajul expoziției cu proiecte elaborate, lucrări în curs de execuție sau finalizate; discuții, dezbateri, mese rotunde pe diverse teme legate de obiectul simpozionului 25—26 februarie 1993
- închiderea lucrărilor 28 februarie 1993.
- excursie de studii la unele monumente istorice din județul Covasna. 27 februarie 1993.

http://patrimoniu.gov.ro

CNMASI

3.000

~~90 Lei~~

ISSN-1221-552X

http://patrimoniu.gov.ro